

VAN MENSEN & DINGEN

TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSCULTUUR

IN VLAANDEREN

Colofon

Van Mensen en Dingen

Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen

Voorheen: **Oost-Vlaamse Zanten** (sedert 1926) en **Mengelmaren** (sedert 1993).

Uitgegeven door:

Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volkskundigen v.z.w. (K.B.O.V.) en de Bond van West-Vlaamse Volkskundigen v.z.w. (B.W.V.), i.s.m. het Huis van Alijn (Gent) en het Stedelijk Museum voor Volkskunde (Brugge).

Onder de auspiciën van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen v.z.w. (F.V.V.).

Met de steun van de provincie Oost-Vlaanderen.

Websites en E-mail-adressen:

<http://users.pandora.be/kbov> - kbov@pandora.be;

<http://www.volkskunde-vlaanderen.be> - volkskunde-vlaanderen@pi.be;

<http://www.huisvanalijn.be> - huis.alijn@gent.be;

<http://www.vcv.be> - info@vcv.be;

<http://www.brugge.be/musea> - musea@brugge.be.

Redactie:

Adres: Van Mensen en Dingen, Kraanlei 65, 9000 Gent.

Hoofdredacteur: Jacques Van Keymeulen

(tel. 09-231 13 64; jacques.vankeymeulen@ugent.be).

Redactiesecretariaat:

Arnold Eloy (tel.: 09-245 37 43; arnold.elay@skynet.be),

Veronique De Tier

(tel. 09-383 53 98; veronique.detier@ugent.be).

Redactie: Mark Adriaen, Bea Baillieul, Rob Belemans, Johan Dambruyne, Emiel Decock, Veronique De Tier, Willy Dezutter, Sylvie Dhaene, Arnold Eloy, Sybilla Goegebuer, Guy Hoebeke, Harlinda Lox, Antoon Naert, Margaretha Van Huele, Jacques Van Keymeulen, Danny Vanlooche, Harry Van Royen, Els Veraverbeke, Christophe Verbruggen, Rinus Willemsen.

Redactieraad: prof. dr. Jan Art, em. prof. dr. Willy Braekman, prof. dr. Elze Bruyninx, lic. Marcel Daem, prof. dr. Chris De Backer, prof. dr. Marcel De Cleene, prof. dr. Magda Devos, prof. dr. Luc François, lic. Walter Giraldo, prof. dr. Rik Pinxten, prof. dr. Gerard Rooijackers, prof. dr. Hugo Soly, prof. dr. Jan Tolleneer, em. prof. dr. Romain Van Eenoo.

Concept lay-out: Nina Hoste

Vormgeving, opmaak en druk: Geers Offset nv - Gent, Oostakker.

Abonnementen-informatie:

KBOV: Luc Beyens, Vinkendal 32, 9031 Gent (Drongen)

tel./fax 09-330 33 81 - e-mail: kbov@pandora.be

BWV: Danny Vanlooche, Vooruitgangstraat 66,

8310 Assebroek, tel. 050-36 16 09 -

e-mail: d_vanlooche@hotmail.com

Abonnementsgeld: 16 EUR

Te storten op rekeningnummer 703-0327514-23 van de Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volkskundigen v.z.w. of op rekeningnummer 470-0267131-17 van de Bond van de West-Vlaamse Volkskundigen v.z.w. met als mededeling: ABONNEMENT.

Abonnees krijgen 4 nummers per jaar en een jaarboek.

Losse verkoop: 5 EUR per nummer

Copyright:

K.B.O.V. vzw;

B.W.V. vzw.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Artikels kunnen opgestuurd worden naar het redactiesecretariaat en worden voorgelegd aan een leescomité. Instructies voor auteurs worden op aanvraag toegestuurd

Foto's op de kافت:

Paardenvissers in Oostduinkerke (± 1935)

(KBOV-Fototheek. Verzameling Trefois. Vakgroep Vergelijkende Cultuurwetenschappen UGent)

Een imker aan zijn bijenhal (Proven, omstreeks 1920)

(Verzameling Woordenboek Vlaamse Dialecten UGent)

Moderne spelletjes

Sinterklaas en Zwarte Piet

(Verzameling De Tier)

Jaargang 1-2003

Een nieuwe start

Beste lezer,

U hebt het eerste nummer in handen van een nieuw tijdschrift met de naam *Van Mensen en Dingen. Tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen*. Dit nieuwe tijdschrift is de opvolger van Oost-Vlaamse Zanten, uitgegeven door de Koninklijke Bond van Oost-Vlaamse Volkskundigen (KBOV) en van *Mengelmaren*, het blad van de Bond van de West-Vlaamse Volkskundigen (BWV).

Er is in 2002 heel wat gebeurd. De hele culturele sector die traditioneel met 'volkskunde' werd aangeduid, is in beweging met nieuwe thema's, nieuwe initiatieven, nieuwe tijdschriften, nieuwe instituten. De studie van de volkscultuur, d.i. de cultuur van het 'dagelijkse leven', en van het materiële en immateriële erfgoed is duidelijk aan een opgang bezig. Het is in die context dat de KBOV en de BWV elkaar hebben gevonden om gezamenlijk een tijdschrift uit te geven. Het nieuwe tijdschrift is echter niet het orgaan van de twee verenigingen, maar heeft een aparte en zelfstandige redactie, die momenteel uit een twintigtal leden bestaat.

Het is met enige weemoed dat de KBOV na 77 jaar afscheid neemt van de titel 'Oost-Vlaamse Zanten'. In een samenwerkingsverband met de West-Vlaamse Bond kan echter de term 'Oost-Vlaams' niet behouden blijven. Ook de mooie Gezelliaanse woorden 'Zanten' en 'Mengelmaren' zijn gesneuveld, niet alleen omdat ze niet meer begrepen worden, maar vooral omdat ze de lading niet dekken. Het nieuwe tijdschrift wil immers meer zijn dat een loutere verzameling van allerlei toevallige vondsten en weetjes. Overigens zal ook het nieuwe tijdschrift aandacht blijven besteden aan 'vondstmeldingen' - want ze zijn niet zonder belang - maar toch zal daarop de klemtoon niet liggen. Om de band met het verleden te behouden, vermelden we wel in het colofon 'voorheen Oost-Vlaamse Zanten en Mengelmaren'.

De redactie heeft voor *Van Mensen en Dingen. Tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen* een aantal opties genomen. Wat het inhoudelijke betreft, laten we bevlogen theoretische discussies over aan het nieuwe Nederlands-Vlaamse tijdschrift *Cultuur. Tijdschrift voor Etnologie*, dat in de startblokken staat. *Van Mensen en Dingen* zal zich richten tot een breed, geïnteresseerd publiek. De klemtoon

zal liggen op het beschrijvende; er zal vooral verslag gedaan worden van de resultaten van concreet onderzoek en veldwerk. *Van Mensen en Dingen* wil proberen te bewijzen dat wetenschappelijkheid en begrijpelijkheid elkaar niet hoeven uit te sluiten. We zijn ook van plan af en toe oproepen en vragenlijsten mee te sturen met het tijdschrift, om via de abonnees aan inlichtingen omtrent volkscultuur te komen.

De nieuwe redactie bestaat weliswaar vooral - maar niet uitsluitend - uit West- en Oost-Vlamingen, maar het onderzoeksgebied is in principe heel Vlaanderen. De ondertitel '*Tijdschrift voor Volkscultuur in Vlaanderen*' van *Oost-Vlaamse Zanten* blijft dan ook bewaard. Er is een structurele samenwerking met twee grote musea voor volkscultuur: het Huis van Alijn in Gent en het Stedelijk Museum voor Volkskunde in Brugge; beide instellingen zijn in de redactie vertegenwoordigd. Er is ook samenwerking met Zeeuws-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen.

Er worden in *Van Mensen en Dingen* een viertal rubrieken voorzien. Op de eerste plaats komen de *hoofdartikelen*, die de hoofdmoot van elk nummer zullen vormen. In de rubriek '*Vinger aan de pols*' worden een aantal onderdelen onderscheiden: in '*Perskroniek: geknipt voor u*' worden krantenknipsels gebracht met volkskundig belang; in '*Museum in de kijker*' wordt telkens een plaatselijk museum gepresenteerd; in '*Voor u gekozen*' wordt een (museum) object, een foto ... beschreven; de rubriek wordt afgesloten met '*Boekbesprekingen en signalementen*'. Een derde rubriek heet '*Mozaïek*' en zal teksten van geringere omvang, vondstmeldingen, verslagen, documenten e.d. bevatten. Ten slotte worden in een '*Agenda*' de volksculturele activiteiten van de KBOV, de BWV, het Huis van Alijn in Gent en het Stedelijk Museum voor Volkskunde in Brugge aangekondigd.

Beste lezer, we hopen dat u zich in de nieuwe opzet van ons tijdschrift kunt vinden. We hebben ons best gedaan om met een nieuwe, frisse lay-out voor de dag te komen. We hopen dat u ons opnieuw uw vertrouwen wilt schenken. Het aangevulde redactie-secretariaat staat borg voor het stipte verschijnen van het tijdschrift.

in naam van de hele redactie
Jacques Van Keymeulen
hoofdredacteur

Inhoud

Een nieuwe start, <i>Jacques Van Keymeulen</i>	1
De oorsprong van de moderne duivensport, <i>Thomas Verbeke</i>	5
Biggenmarkten en de varkenshandel Bafcop, <i>Mark Adriaen</i>	39
VINGER AAN DE POLS	
Perskroniek: geknipt voor u	77
<i>Antoon Naert</i>	
Museum in de kijker	
Op stap in Oost-Vlaanderen. Geraardsbergen. <i>Sylvie Dhaene</i>	89
Voor u gekozen	
Heiligen in de woonkamer. <i>Els Veraverbeke</i>	94
Signalementen	
Jacobs, Marc en Scholliers, Peter. <i>Buitenshuis eten in de Lage Landen sinds 1800.</i> ELS VERAVERBEKE	96
Vanden Berghe, Patrick. <i>800 jaar Meifoor Brugge.</i> DANNY VANLOOKE	98
(Koning Boudewijnstichting) <i>Alledaags is niet gewoon. Reflecties over volkscultuur en samenleven.</i> ELS VERAVERBEKE	100
De Tier, Veronique en Vandekerckhove, Reinhild (red.). <i>Het dialectenboek 7. Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectvershil.</i> VERONIQUE DE TIER	102
De Bot, Hugo, <i>Stationsarchitectuur in België. Deel 1, 1835-1914.</i> HARRY VAN ROYEN	104
Verbruggen, Christophe. <i>De stank bederft onze eetwaren. De reacties op industriële milieuhinder in het 19de eeuw Gent.</i> HARRY VAN ROYEN	105
De Roodt, Evelyn. <i>Oorlogsgasten. Vluchtelingen en krijgsgevangenen in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog.</i> HARRY VAN ROYEN	106
Van Lith, Hans. <i>Plotseling een vreselijke knal. Bommen en mijnen treffen neutraal Nederland (1914-1918).</i> HARRY VAN ROYEN	107
MOZAÏEK	
Scherp gehoord: beeldvorming in de dialecten over taal en mens en verder weg. <i>Veronique De Tier & Reinhild Vandekerckhove</i>	109

Het Gentse Heldenteam Voorstelling van het project 'De Gentse Helden'	115
Klooster voor 'bekeerde' hoeren en bedrogen meisjes te Gent (17e eeuw). <i>W.L. Braekman</i>	122
Rare kruisen. <i>Antoon Naert</i>	123
Het oudste Sint-Maartenslied. <i>Antoon Lowyck</i>	124
Aftelrijmpjes en liedjes uit Zonnebeke. <i>Guido Vermeulen</i>	124
AGENDA	
Het Huis van Alijn	125
Stedelijk Museum voor Volkskunde	127
Bond van West-Vlaamse Volkskundigen	128

De oorsprong van de moderne duivensport

Thomas Verbeke

Inleiding

Dit artikel wil een bescheiden bijdrage zijn in de geschiedschrijving van een vorm van volksvermaak: de duivensport. Wegens het volkse karakter nooit echt naar waarde geschat in de moderne vaderlandse geschiedschrijving, maar wel volksvermaak nummer één tijdens het interbellum. In een slotbeschouwing wordt eveneens in het kort gesuggereerd hoe het spel met de duiven een parameter zou kunnen zijn in een quantitative benadering van welvaart of welzijn van de spelers.

De band tussen mens en duif reikt evenwel verder dan de thans beoefende spelvorm. Zonder in oppervlakkige anekdotiek te willen vervallen lijkt het interessant om eerst even dieper in te gaan op de voorgeschiedenis van de hedendaagse liefhebberij.

Chronologie

Een geschiedenis van de duivensport opstellen is minder eenvoudig dan het lijkt. Een eerste vraag die men zich daarbij moet stellen betreft het aanvangspunt: indien men zich rigoureuus aan de definitie van "de duivensport" houdt dan zou de chronologie ergens in het begin van de vorige eeuw moeten beginnen. Op zich is daar niets verkeerd mee, maar dan gaat men wel voorbij aan het onderliggende domesticatieproces dat de (moderne) duivenmelker de mogelijkheid gaf om met zijn dieren te spelen.

Gaat men evenwel even dieper in op dat domesticatieproces, dan moet men – wil men volledig zijn – onvermijdelijk aspecten belichten die verder af staan van het (huidige) spel, maar die toch van belang zijn omdat ze bepalend geweest zijn voor de relatie mens – duif.

Om het overzicht te bewaren leek het mij dan ook aangewezen om deze paragraaf op te delen in een aantal items. Deze zijn: "de eigenlijke domesticatie en de domesticatieregio's", "de duif als communicatiemiddel", "de duif als symbolisch/allegorisch en sacraal gegeven" en het "ontstaan van het hedendaagse duivenspel".

De eigenlijke domesticatie en de domesticatieregio's

De domesticatie van duiven geschiedde min of meer onafhankelijk van elkaar in een aantal verschillende regio's in Azië en Noord-Afrika.

De oudste verwijzing gaat terug tot het Egypte van de vijfde dynastie ca. 3000 voor onze jaartelling. ⁽¹⁾ Hier dient wel opgemerkt te worden dat de duif in Egypte vooral met het oog op consumptie werd gekweekt. Niettemin ontwikkelde er zich een traditie van duivenmelken die voortleeft tot op heden. Daarvan getuigen de talrijke duiventillen die nu nog in Egypte te vinden zijn.

Als tweede entiteit onderscheiden we China. Voor deze regio ontbreekt het aan exacte data, maar de traditionele Chinese overlevering leert ons dat ca. 700 voor onze jaartelling de duif gedomesticeerd was. ⁽²⁾ Er ontwikkelde zich dan ook een bloeiende duivenliefhebberij, al was deze vooral gericht op het kweken van sier- en volièreduiven met als gevolg dat er in China talrijke sierduivenpopulaties ontstonden.

Een derde domesticatieregio is het gebied tussen Tigris en Eufraat. Verschillende bronnen wijzen in de richting van de Assyriërs die de duif als militaire boodschapper inzetten (zie verder). ⁽³⁾

Tot slot schuiven sommigen de Hebreëuwen naar voren als de onderwerpers van de duif aan de mens ⁽⁴⁾ waarbij stevast verwezen wordt naar het bijbelboek Genesis – en meer bepaald naar de zondvloedpassage, ⁽⁵⁾ waarin een duif met een twijg tussen de bek komt aangevlogen en aldus aangeeft dat er nog land bestond (zie verder). Los van de inhoud van het verhaal is het natuurlijk wel een feit dat er hier naar een relatie mens – dier wordt verwezen die wijst op domesticatie.

De duif als communicatiemiddel

In een tijd waarin de boodschapper te paard zowat het snelste communicatiemiddel over land was, was het vermogen om duiven af te richten vanuit strategisch oogpunt een fenomenale troef. Doorheen de eeuwen zijn er dan ook tal van voorbeelden op te sommen van veldslagen die (mede)beslist werden door het inzetten van duiven.

De eersten die zich bekwaamden in het africhten van duiven met communicatieve bedoelingen waren de Assyriërs en de Feniciërs,

(1) *Encyclopedia Britannica*, p. 437.

(2) BOUQUET Y.H., *syllabus ethnografie. Hoofdstuk duiven*. s.l., s.d., p. 2

(3) WITTOUCK S., *De Duivenliefhebberij. Wetenschappelijk handboek*. Gent, Stepman, 1891, p. 2.

(4) BOGAERTS F., *Histoire civile et religieuse de la colombe*. Anvers, Buchman, 1847, pp. 69-71.

(5) *Genesis* 8,12

die op deze manier vooral militaire informatie uitwisselden ⁽⁶⁾: een duif kon berichten over een afstand van ongeveer honderd kilometer over vliegen zonder dat ze in handen van de vijand konden vallen. De boodschap werd in een kokertje aan de duif bevestigd.

Ca. 500 voor onze jaartelling werd deze techniek eerst door de Grieken ⁽⁷⁾ en later door de Romeinen overgenomen. Het waren deze laatsten die de duif introduceerden in Europa. Zo zou Brutus – volgens Plinius – zich in het jaar 43 voor Christus bij de belegering van Modena bediend hebben van postduiven om hulp te vragen aan zijn vrienden buiten de belegerde plaats. ⁽⁸⁾

Nu is het wel zo dat het aantal verwijzingen naar het gebruik van postduiven niet groot is. Voorzichtigheid bij de interpretatie lijkt dan ook aangewezen.

Hoe dan ook lijkt het vast te staan dat zowat alle enigszins “ontwikkelde” oude samenlevingen (Perzen, Grieken, Romeinen, Turken, Egyptenaren) de mogelijkheden van de postduif kenden en aanwendden.

Bogaerts oppert in zijn werk dat zonder enige twijfel ook de Hebreeuwen een dergelijk communicatiesysteem gekend moeten hebben, al geeft hij toe dat daar nergens melding wordt van gemaakt. ⁽⁹⁾

Zoals met veel zaken het geval was ging de duif als communicatiemiddel in West-Europa tijdens de Middeleeuwen een sluimerend bestaan leiden. Althans zo lijkt het. Men kan argumenteren dat het gebrek aan bronnen uit deze periode ons beeld verstoort en dat de antieke traditie gewoon verder liep. Een en ander kan echter ook te maken hebben met het feit dat er in West-Europa tijdens de vroege Middeleeuwen eigenlijk geen sterk gecentraliseerde staten voorkwamen. Dit had tot gevolg dat de interne communicatie binnen een rijk met een vorst zonder vaste verblijfplaats eigenlijk niet kon geschieden aan de hand van een postduivennetwerk. De basis van een dergelijk net is immers het vorstelijke duivenhok dat zich steeds in de nabijheid van het hof bevond.

Wat vaststaat is dat de antieke traditie door de “Arabieren” gekend was en overgenomen werd. ⁽¹⁰⁾ Illustratief hiervoor is het postduivennet dat werd opgezet in het Sultanaat van Bagdad in het jaar 1146. De bedragen die werden neergeteld voor een goed afgericht

(6) BOUQUET Y.H., *syllabus ethnografie*, s.l., s.d., p. 2.

(7) BOGAERT F., *op. Cit.*, p. 91. De auteur verwijst hierbij naar een gedicht van Anakreoon, die leefde in de zesde eeuw voor onze jaartelling.

(8) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 3.

(9) BOGAERT F., *Op. Cit.*, p. 88.

(10) FRISCH-GAUTHIER J.; LOUCHEP P.; FRIEDMANN G., *La colombophilie chez les mineurs du nord*. Paris, C.N.R.S., 1961, pp. 42-43.

koppel liepen op tot 1000 goudstukken wat meteen aangeeft dat het duivenhouden niet zo maar een hobby was.

De kruisvaarders (11-13de eeuw) introduceerden de techniek van het africhten (opnieuw) in Europa, waarna de duif regelmatig functioneerde als boodschapper tussen versterkingen, militaire kampen en kloosters. ⁽¹¹⁾

Gedurende de Middeleeuwen was het een heerlijk recht om duiven te houden. Exacte data hieromtrent ontbreken, maar vast staat dat er, vanaf de vroege Middeleeuwen, op de “vroenhoven” steeds meer en grotere duiventorens werden opgericht. De wettelijke bepalingen (het heerlijk recht) werden vastgelegd in pachtbrieven. Daaruit blijkt dat duiven meestal in helftwinning werden gehouden: ofwel mocht de pachter de helft van de duiven voor zichzelf houden, met dien verstande dat hij de dieren in de winter voederde op eigen kosten (in de zomer moesten de duiven zelf aan de kost zien te komen), ofwel onderhield de heer zelf het duivenhok en was de mest voor de pachter. ⁽¹²⁾

Hier dient opgemerkt te worden dat gedurende de Middeleeuwen het gros van de duiven ofwel geconsumeerd werd, ofwel gehouden werd voor de mest. Dit verklaart gedeeltelijk het groot aantal koppels per toren. Immers, met een klein aantal goed afgerichte dieren, kan men meer bereiken (op gebied van communicatie) dan met een groot aantal halfwilde duiven. Dat grote aantal dieren moest bovendien gevoederd worden. En aangezien het niet de gewoonte was om duiven in de zomer te voederen (zie hoger), was een duiventoren, die een aanzienlijk aantal koppels herbergde, een ware plaag voor de omliggende (zaai)velden. Dat ook de tijdgenoot dit zo ervoer bewijst het herhaaldelijk aanpassen van de wetgeving dienaangaande in de loop der jaren. Vanaf de 16de eeuw werd in de pachtbrieven vaak gestipuleerd dat men ofwel zijn duiven diende te voederen, ofwel zelf over een aantal bunders zaailand diende te beschikken. ⁽¹³⁾

Onder invloed van de turbulente gebeurtenissen die de 16de eeuw kenmerkten had het heerlijk privilege veel van zijn uitstraling verloren en de feitelijke situatie was dat ook de grotere niet heerlijke bedrijven duiventorens gingen oprichten wat er dan weer toe bijdroeg dat de “duivenplaag” uitbreiding nam.

(11) FRISCH-GAUTHIER J.; LOUCHET P.; FRIEDMANN G., *Op. Cit.*, pp. 42-43.

(12) LINDEMANS, *Geschiedenis van de landbouw in België. Deel II. Antwerpen, De Sikkel*, 1952, pp. 444-446.

(13) BAERT, “Het duivenmelken en de duivenkeeten van 't verleden”, *Bierkorf*, XLV, 1939, pp. 268-269.

Hoewel de duif dus hoofdzakelijk voor consumptiedoeleinden gehouden werd, ging de kunst van het africhten niet verloren, wel integendeel: een van de gevolgen van de grote ontdekkingen (vanaf de 15de eeuw) was dat Hollandse en Portugese zeelieden gespecialiseerde postduiven binnenbrachten in Europa. Wij denken hierbij aan de "carriers" en de "bagadetten", wat overigens een verbastering is van het woord "Bagdad".⁽¹⁴⁾ Een van de meest sprekende historische gebeurtenissen waarin duiven een rol speelden was het beleg van Leiden en Haarlem (eind 16de eeuw). Tijdens deze belegeringen werden er duiven gebruikt om met de buitenwereld te communiceren.

Het feit dat heel wat boeren in de 17de eeuw duiven gingen houden (zie hoger) zorgde uiteindelijk voor dusdanige problemen, dat een nieuwe reglementering zich opdrong. In 1612 werd, op aandringen vanuit verschillende hoeken, een verordening uitgevaardigd door de Raad van Vlaanderen waarin gesteld werd dat ... *niemand wie hy zy ten platten lande nocte elders en moghen houden noch doen houden eenighe duyven het zy in haerlieder huysen, scheure oft duyvekot daer toe ghemaect, die niet en hebben in proprieteyte ofte andersins besitten ofte bedryven, thien bunderen landts omtrent het hof, daer zy die duyven zullen houden, emmers niet over een quartier myls int ronde van daer ghelegen ...*⁽¹⁵⁾ Iedere overtreding hierop werd bestraft met een passende geldboete.

In Brabant werd een soortgelijk edict uitgevaardigd in 1613 waarin gesteld wordt dat men geen duiven mag houden tenzij... *hij drij bunderen winnende lant ter coren is hebbende in eygendom oft heuringe ...*⁽¹⁶⁾

In een verordening van 6 mei 1622 van het Brugse Vrije stond dan weer dat... *niemand eenige duyf-huysen ofte vlogen en houde daer boventwaelf paer duyven inwoonen, hy en sy geerft tot dertig gemeten lands, inde selve ofte inde naeste Prochie...*⁽¹⁷⁾

Deze reglementering moet dus gezien worden als een aanpassing van de wetgeving aan de eigenlijke (versoepelde) situatie, en niet als een poging tot het in ere herstellen van een privilege of het beschermen van een bepaalde maatschappelijke klasse.

(14) BOUQUET Y.H., *Op.Cit.*, p. 2.

(15) BRANTS V., *Receuil des ordonnances des Pays-Bas Règne d'Albert et Isabelle. 1597-1621*, Brussel, 1912 pp. 158-159.

(16) THEYS C., "Duiventillen" in: *Eigen schoon en de Brabander*, XXXI, 1948, p. 184.

(17) GERITS T.J., "Aantekeningen over het recht om duiven te houden" in: *Ons Heem*, 1972, p. 184.

Gedurende de 17de en de 18de eeuw zou de wetgeving verder verstrakken. Hoewel er nog lang geen sprake was van een eenvormige wetgeving werd er meestal gesleuteld aan de bepaling die handelde over het minimum aantal bunders land dat men diende te bewerken of waarvan men eigenaar moest zijn. Vaak werd men eveneens verplicht om zijn duiven binnen te houden tijdens de zaai- en oogstmaanden.

Het resultaat van deze verstrakking was dat het houden van duiven (voor welke doeleinden ook) in de 18de eeuw opnieuw een aristocratische aangelegenheid werd. Daarbij is het opmerkelijk dat gedurende deze eeuw steeds meer goeude burgers, die niet over de minimale hoeveelheid grond beschikten, duiven gingen houden. ⁽¹⁸⁾

Uit deze periode dateren ook de meeste duiventorens die nu nog overeind staan. Meestal gaat het om kopieën van oudere exemplaren, die echter meestal opgesmukt zijn met meer ornamenten en fantasietjes dan de originelen.

Het zou duren tot aan de Franse revolutie alvorens er in Frankrijk definitief een einde kwam aan alle feodale voorrechten. Toen onze gewesten in 1795 door Frankrijk werden ingelijfd werd deze maatregel ook bij ons van kracht. ⁽¹⁹⁾ Daardoor konden nu ook particulieren/burgers duiven houden zonder dat ze het risico liepen om bekeurd te worden. Deze particulieren zouden de eerste echte beoefenaars zijn van de "duivensport" zoals we die tot op heden kennen. Daarover meer in het volgende hoofdstuk.

In de loop van de 19de eeuw werden de eerste staatsoverschrijdende netwerken opgericht. Deze ontwikkeling was onlosmakelijk verbonden met een zich als maar sneller industrialiserende maatschappij. In een dergelijke maatschappij is er nood aan snelle en frequente informatieoverdracht. Aangezien de eerste grote telegraaflijnen op het Europese vasteland slechts in gebruik werden genomen rond het midden van de 19de eeuw bleef de postduif de snelste internationale koerier.

Zelfs de beursnoteringen van de beurzen van Amsterdam, Frankfurt, Parijs en Antwerpen werden op deze manier uitgewisseld.

(18) THEYS C., *Op. Cit.*, p. 185.

(19) DE SMET J. "Duiven en duivensport" in: *'t Beertje*, XXIX, 1970, pp. 24-25.

De directe aanleiding hiertoe was het feit dat bankier Nathan Rotschild, dankzij zijn privé-duivenhokken, vier dagen eerder op de hoogte was van Napoleons nederlaag te Waterloo dan de Engelse regering. Daardoor kon hij grote hoeveelheden, door de oorlog in waarde gedaalde, staatswaarden kopen, die, zodra het nieuws van de nederlaag officieel werd, sterk in waarde stegen. Zo boekte hij miljoenen winst. ⁽²⁰⁾

Ook persagentschappen (bv. Havas, Reuter...) en dagbladen (bv. The Times) bedienden zich van de duif om zich op een snelle manier te informeren.

Aan deze praktijk kwam vrij abrupt een einde rond het midden van de eeuw, toen, zoals reeds vermeld, de telegraaf een algemene verspreiding kende. ⁽²¹⁾

Dit was niet het geval voor de militaire berichtgeving die nog tot na de tweede wereldoorlog (gedeeltelijk) een beroep deed op postduiven. Dit verklaart meteen waarom de duivensport tot op heden onder een vrij strakke supervisie van de overheid staat.

De hoogdagen van de militaire berichtgeving met behulp van postduiven zijn te situeren tussen 1850 en 1920. Tijdens de Frans-Duitse oorlog werden er aan beide kanten duiven ingezet maar meest legendarisch blijft het feit dat men door middel van luchtballonnen en postduiven vanuit het omsingelde Parijs contact onderhield met het vrije Frankrijk. ⁽²²⁾

Binnen alle grote Europese legers ging men speciale eenheden oprichten die zich toededen op het africhten van postduiven en het veredelen van bepaalde duivenrassen: men mag niet uit het oog verliezen dat de hedendaagse reisduif het resultaat is van een aantal gerichte kruisingen. Halfweg de 19de eeuw beschikte men nog niet over deze variëteit. Daardoor was de maximale afstand waarover berichten konden worden overgebracht relatief klein (ca. 200 km). Speciaal aan de africhting van militaire duiven was dat de duiven getraind werden om hun hok terug te vinden nadat het verplaatst was tot 100 km van zijn oorspronkelijke standplaats. ⁽²³⁾

Wilde men verhinderen dat de vijandige legereenheden met elkaar communiceerden via duiven dan moest men beschikken over een voldoende aantal valken. Bijgevolg werden in menig leger valkeniersdivisies opgericht.

(20) DE SMET J., *Op. Cit.*, p. 21.

(21) De werking van de elektrische telegraaf werd op punt gesteld door Morse en Wheatstone in 1844.

(22) BERTHELOT M. (e.a.) "Pigeon" in *La grande encyclopedie*. Paris, S.A. de *La Grande Encyclopedie*, 1885-1902, p. 916.

(23) DE SMET J., *Op. Cit.*, p. 23.

Tot aan de eerste wereldoorlog waren duiven een belangrijk communicatiemiddel bij de marine. Tijdens de eerste wereldoorlog werden ze nog ingezet op Franse, Engelse en Italiaanse oorlogsbodems.

Ook op het slagveld werden er duiven gebruikt door de Fransen en de Engelsen - de Belgische strijdkrachten beschikten tijdens de eerste wereldoorlog nog niet over een duivendivisie.

Gedurende de eerste wereldoorlog werd de duif ook ingezet bij spionageopdrachten: met behulp van een miniatuurcamera, bevestigd aan de poten van een duif, konden luchtfoto's van het vijandig gebied gemaakt worden.

Het is vooral in die zin dat de reisduif ook nog tijdens de tweede wereldoorlog werd ingezet. Zo telde de duivendienst van het Amerikaanse leger 3000 man en 54000 getrainde duiven. ⁽²⁴⁾

Het spreekt voor zich dat de bezetter zeer wantrouwig was tegenover de duiven van de Belgische duivenliefhebbers. Concreet ordonneerde men in 1914 de opsluiting van de dieren (m.a.w. een spelverbod) en in 1915 de opruiming van de gehele duivenstapel wat een ernstige klap betekende voor de liefhebberij. Een zelfde scenario deed zich voor bij aanvang van de tweede wereldoorlog met dat verschil dat alle duiven in 1944 verzameld werden in een centraal duivenhok in Brussel: strikt genomen werden de duiven dus niet afgemaakt, maar in werkelijkheid overleefden slechts 25% van alle duiven het verplichte logement... ⁽²⁵⁾

Biologische zijsprong

Alvorens het wel en wee van het "moderne" duivenspel te bespreken lijkt het me zinvol om even dieper in te gaan op enkele biologische/fysiologische kenmerken van de duif omdat deze nu eenmaal de basis vormen van dat spel: het is immers dank zij het uitzonderlijke oriëntatievermogen van het dier dat het duivenspel beoefend kan worden.

De anatomie

Een eerste basisgegeven is dat een duif in verhouding tot haar gewicht (ca. 400-480 g) een groot volume heeft. ⁽²⁶⁾ Duiven zijn dus verhoudingsgewijs lichte dieren. Deze eigenschap heeft een gunstige invloed op het vliegvermogen en het daaraan gekoppelde uithoudingsvermogen.

(24) *ibid.*, p. 25.

(25) *id.*

(26) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, pp. 5-6.

De oorzaak van het geringe gewicht is een combinatie van het voorkomen van luchtzakken, die bij inademen uitzetten en lucht in de longen persen, met het feit dat een deel van het geraamte (o.a. de vleugelgedeelten) van een duif hol is. Deze laatste eigenschap heeft echter wel een negatieve invloed op de stevigheid van dat skelet. Daarenboven blijkt een vleugelbreuk veel moeilijker te genezen dan een pootbreuk. Een vleugelbreuk betekent praktisch steeds het vroegtijdig einde van de reisduifcarrière. In het beste geval worden dergelijke duiven door de liefhebber verder gehouden als kweekduif, in het slechtste geval belanden ze op tafel...

Een tweede element dat een invloed heeft op zowel het gewicht, als het uithoudingsvermogen en de vliegsnelheid, is de spiermassa in het algemeen en meer in het bijzonder de spiermassa van de grote borstspier, die de neerwaartse vleugelbeweging teweegbrengt. ⁽²⁷⁾

Deze grote spier is bij reisduiven bijzonder goed ontwikkeld (deze spier alleen al is goed voor ongeveer de helft van de totale spiermassa). Dit is voor een groot deel het gevolg van een selectieve kruisingspolitiek die werd aangehouden door de eerste "moderne" duivenmelkers in de late 18de en vroege 19de eeuw. Door hun zoektocht naar duivensoorten met goede vliegeigenschappen creëerden ze immers de moderne duivenrassen. Een van de kenmerken van deze laatsten is onmiskenbaar de goed ontwikkelde borstspier.

Bij een duivenkeuring wordt er dan ook veel aandacht besteed aan het betasten van de borstspier, die volgens de liefhebbers zo lang en zo soepel mogelijk moet zijn.

Dat de borstspier als een cruciaal onderdeel van de duif werd en wordt ervaren blijkt ook uit het feit dat in het melkersjargon typische termen bestaan om de spier of de weerstand van de spier te beschrijven.

Een derde en laatste anatomische en voor het spel bepalende factor is het verenkleed. Niet zozeer omdat duiven een uitzonderlijk verendek zouden hebben, maar wel omdat een duif jaarlijks een deel van haar veren afstoot en vernieuwt. Het ander deel van de veren wordt vernieuwd over een periode van enkele jaren. Dat afstoten of "ruien" gebeurt in de maanden augustus tot september. In deze periode worden de slag-, broek- en staartpenen volgens

(27) HERMANS J., *Postduiven*. Utrecht; Antwerpen, Het Spectrum, 1985, pp. 58-59.

een welbepaald schema vernieuwd. In volle ruiperiode is het niet raadzaam om z'n duiven te laten deelnemen aan wedstrijden omdat het vliegvermogen enigszins is aangetast, maar vooral omdat het ruien een pijn veroorzaakt die vergelijkbaar is met een tandwissel bij zoogdieren. ⁽²⁸⁾ In de literatuur zijn bladzijden gevuld met de vraag naar het tijdstip waarop men de duiven beter binnen houdt en hoe men de rui kan beïnvloeden (door bijvoorbeeld het hok te verduisteren of extra te verlichten) maar algemeen wordt aangenomen dat men bij aanvang van de rui van de vijfde slagpen zijn duiven niet meer laat vliegen en dat men het ruiproces zo weinig mogelijk mag beïnvloeden. ⁽²⁹⁾

Het oriëntatievermogen

Jan Hermans merkt in zijn "Postduiven" ⁽³⁰⁾ terecht op dat "oriëntatievermogen" een ongelukkig gekozen term is omdat een duif niet alleen in staat is om haar positie te bepalen maar eveneens in staat is een koers te bepalen: namelijk deze richting hok. Hij heeft het liever over het "navigatievermogen", wat te verdedigen valt, al opteert hij in z'n exposé toch voor de term "oriëntatievermogen" omdat deze nu eenmaal sterker ingeburgerd is. Wij zullen eveneens deze laatste term gebruiken.

Hoe men het ook draait of keert, het oriëntatievermogen van de duif is en blijft de basis van de duivensport. Het is een aangeboren eigenschap die volgens sommigen – hier lopen de meningen uiteen – verbeterd kan worden door een doorgedreven "training".

De vraag naar de werking van het oriëntatievermogen is een vraag die wetenschappers tot op vandaag bezighoudt. Eigenlijk is men er nog steeds niet volledig achter en kunnen bepaalde eigenschappen nog steeds niet volledig wetenschappelijk verklaard worden.

Vast staat dat een duif over een inwendige klok beschikt die 15° per uur verloopt. Anders gezegd: in één dag maakt deze klok juist één omwenteling. Dit doet de zon ook waardoor deze ten opzichte van die inwendige klok als vast richtpunt kan fungeren. Dit verklaart veel maar niet alles. Een duif is immers in staat om zich ook bij bewolkt weer te oriënteren.

Een verklaring hiervoor wordt gezocht bij de overgevoeligheid van de duif voor veranderingen in aardmagnetisme, de verandering van breedtegraad – of de afwijking van de breedtegraad van deze waar-

(28) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, p. 26

(29) zie o.a. QUICK R., *A B C van de duivenmelker*. Zele, D.A.P. Reinaert uitgaven, 1980, pp. 83-90.

(30) HERMANS J., *Op. Cit.*, pp. 194-196.

op het hok zich bevindt en de mogelijkheid om weerkaatst gepolariseerd licht te capteren zoals ook werksterbijen dat kunnen. ⁽³¹⁾

Verder zouden duiven zich eveneens kunnen oriënteren op de poolster, hoewel ze, zoals gezegd, zelden 's nachts vliegen. Het feit dat er op het zuidelijk halfrond praktisch geen duivenvluchten voorkomen wordt soms verklaard door het verschil in sterrenhemel in noord en zuid.

Verder beschikt een duif ook over een algemeen goed ontwikkeld zicht (het opvangbare spectrum reikt tot aan het ultraviolet) en een goed ontwikkelde reukzin. Vooral dat laatste is uitzonderlijk bij vogels en kan helpen bij het herkennen van de omgeving van het hok (denken we hierbij aan de geur van landbouwgewassen, meststoffen... in de omgeving van het hok). Ook verschillen in luchtdruk kunnen worden waargenomen.

Een heel merkwaardige vaststelling tot slot is het feit dat duiven die op honderden kilometers afstand van elkaar werden gelost, de laatste kilometers exact op dezelfde manier afleggen, zonder ook maar een fractie van het traject af te wijken. Verklaringen hiervoor zijn nog steeds niet gevonden.

Het voortplantingsgedrag

Duiven zijn in principe monogaam en leven in koppels. De vruchtbare periode bedraagt zowat vier jaar en begint wanneer de duiven vier en een halve maand oud zijn. ⁽³²⁾

Per nest worden, 15 dagen na het paren, twee eieren gelegd en de broedtijd bedraagt 17 tot 18 dagen.

Jongen komen naakt en blind uit het ei en zijn hulpbehoevend, dus zijn het nestblijvers. Na drie weken worden de jongen van de ouders gescheiden, zodat de ouders een nieuw broedsel kunnen voortbrengen. Op deze manier kan een koppel per seizoen 3 à 4 broedsels voortbrengen. ⁽³³⁾

De voeding

...De duif is een zaadetende vogel, hebbende den reuk weinig ontwikkeld maar integendeel eenen zeer fijnen smaak. Men kan hem gewend maken aan allerlei voedsel, zooals brood, gekookte aardappelen, enz., doch dit voedsel dient beter voor Huis- dan voor Reisduiven... ⁽³⁴⁾

(31) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, pp. 23-24.

(32) VAN SEVEREN A., *Syllabus etnografie*, s. l., s. n., s. d., p. 3.

Reeds in de begindagen van de duivensport (bovenstaand citaat dateert uit 1891) was men er zich van bewust dat de voeding van de duiven prestatiebepalend is. De basisbestanddelen van het duivenvoer waren, op het einde van de 19de eeuw, kleine veldboon, vitse en platte erwt. Tegelijk wees Wittouck toen al op het nut van een aangepast menu in de winter, de kweektijd, de speeltijd en tijdens de rui. ⁽³⁵⁾

Voor elk seizoen zijn er tegenwoordig aangepaste voedselmengsels op de markt die voldoende koolhydraten, eiwitten en vetten bevatten en daarnaast ook nog rijk zijn aan mineralen, vitaminen en sporenelementen (kobalt, jodium en fosfor). ⁽³⁶⁾ De huidige basisbestanddelen van het voedsel zijn: tarwe, rogge, gerst, haver, maïs, bonen, erwten, wikke, hennepzaad, lijnzaad, koolzaad, sorghum en gierst.

Omdat duiven geen tanden hebben die het maalwerk voor hun rekening kunnen nemen is het aangewezen dat er steeds een hoeveelheid grit bij het voedsel staat. Grit is eigenlijk niet anders dan fijn steengruis, gebroken schelpen of kalk.

Grit zorgt er bovendien voor dat duivinnen eieren leggen met sterke schalen.

Het spel

In deze paragraaf zal het duivenspel – zoals het tegenwoordig nog wordt gespeeld – van naderbij bekeken en besproken worden. Een eerste vraag die zich daarbij opdringt is de vraag naar een goede definitie of omschrijving van het spel. Daarbij werd het duivenspel met Frisch-Gauthier omschreven als: “*la préparation et l’organisation des courses de pigeon-voyageurs sur des distances variant selon les cas de 30 à 1000 km, parfois d’avantage*”. ⁽³⁷⁾

Oorsprong en verspreiding

Hoewel er tegenwoordig wereldwijd “met de duiven wordt gespeeld” ⁽³⁸⁾ staat de wieg van de sport in het huidige België.

Het spel ontwikkelde zich min of meer synchroon in een aantal Belgische steden in het begin van de 19de eeuw.

Een eerste kerngebied was Antwerpen. Baron Ulens en zijn knecht André Bernaert zouden er in die mate duiven veredeld hebben dat

(33) VAN SEVEREN A., *Op. Cit.*, p. 4.

(34) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 45.

(35) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 46.

(36) HERMANS J., *Op. Cit.*, p. 98.

(37) FRISCH-GAUTHIER J.; LOUCHET P.; FRIEDMANN G., *La colombophilie chez les mineurs du Nord*. Paris, C.N.R.S., 1961, p. 48.

(38) Frisch-Gautier, Louchet en Friedmann vermelden op 227 volgende landen: België, Frankrijk, Nederland, Luxemburg, Het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Zweden, Noorwegen, Spanje, Zwitserland, Italië, [ex-] Tjechoslowakije, Polen, Cuba, Ierland, De Verenigde Staten, Duitsland, Roemenië, Japan.

er frequent wedstrijden georganiseerd konden worden. ⁽³⁹⁾ Naar alle waarschijnlijkheid gebeurde dit niet louter uit liefde voor de sport, maar speelden er ook economische belangen omdat duiven in de eerste decennia van de 19de eeuw nog functioneerden als beursberichtgevers. Dit zou meteen kunnen verklaren waarom een baron zich met de duivenkweek inliet.

Het tijdschrift *Algemeene Konst en Letterbode* maakte – onder de rubriek “*Merkwaardigheden der Natuur*” – in 1816 melding van een vlucht uit Londen die werd georganiseerd door een aantal Antwerpse liefhebbers. ⁽⁴⁰⁾ De ingezette duiven moesten binnen de drie dagen na het lossen aankomen om geklasseerd te worden en aanspraak te kunnen maken op een van de vier materiële prijzen. Slechts één duif slaagde er in binnen de twee dagen aan te komen, van de andere duiven nam men aan dat ze “verdoold” waren. Men kan zich afvragen of er hier al sprake was van een georganiseerde liefhebberij of dat we hier te maken hebben met een aantal waaghalzen die zich aan een experiment waagden waarvan ze op voorhand wisten dat de kans op slagen eerder gering was.

Uit de lage vliegsnelheid en het verloren vliegen van het gros van de duiven blijkt alvast dat de dieren nog niet erg veredeld waren. Het feit dat een dergelijk tijdschrift melding maakt van een wedvlucht doet besluiten dat een dergelijke vlucht toen nog een unicum was. Maar er is iets aan de hand met het bericht: het duikt ook op in *Ons Heem* (1972), waarbij de auteur zich beroept op het privé-archief van de familie Leys, waaruit blijkt dat de winnaar van de wedstrijd een Gentse duif was, nl. deze van de heer Leys zelf, die in Gent woonde. De overwinning werd dan ook uitbundig gevierd in het Gentse café “s Lands Welvaren”. Uit dat archief blijkt verder dat er ook vanuit Brugge vluchten op Londen werden georganiseerd, zij het dat deze vooral tot doel hadden de Napoleontische continentale blokkade te omzeilen. ⁽⁴¹⁾

Dit doet vraagtekens rijzen bij de vermeende autonomie van de kerngebieden die door bepaalde bronnen wordt gepostuleerd. ⁽⁴²⁾ Hoedanook zouden er in Antwerpen in 1828 niet meer dan 7 à 8 maatschappijen geweest zijn die elk ca. 25 leden telden. In 1847 telde de stad reeds 30 maatschappijen. ⁽⁴³⁾ Er van uitgaand dat de gemiddelde melker 12 koppels duiven had resulteert dit in een totaal duivenbestand van ca. 18000 duiven, ⁽⁴⁴⁾ wat aanzienlijk is.

(39) *Welkombrochure Belgische Duivenliefhebbersbond*. s.l., s.n., s.d., p. 4.

(40) “Wedstrijden met duiven” in: *Algemeene Konst en Letterbode*. 1816, p. 109.

(41) “Wedstrijden met duiven” in: *Algemeene Konst en Letterbode*. 1816, p.109.

(42) “Duivenvluchten” in: *Ons heem*, XXVI, 1972, pp. 204-205.

(43) Bv. de kennismakingsbrochure van de koninklijke Belgische Duivenliefhebbersbond.

(44) BOGAERTS F., *Histoire civile et religieuse de la colombe*. Anvers, Imprimerie de J.-E. Buschmann, 1847, pp. 270-271.

(45) *Idem*.

Een tweede gebied waar het duivenspel zich ontwikkelde is de Luikse regio. Reeds in 1806 werden er in Parijs duiven van Luikse duivenliefhebbers gelost. Tevens heeft men weet van een prijsvlucht uit 1810 op Lyon. ⁽⁴⁵⁾ Dit zou er op kunnen wijzen dat het spel zich iets vroeger ontwikkelde in het Luikse, al is enige voorzichtigheid hier op z'n plaats.

Ook te Gent en te Brussel ⁽⁴⁶⁾ werden er reeds in het begin van de 19de eeuw wedstrijden georganiseerd, zij het een fractie later dan het in Antwerpen en Luik het geval was. De richtdatum zou hier 1820 zijn. ⁽⁴⁷⁾

Hoewel, reeds in 1815 vloog een duif van Tours naar Gent, in 1826 werd een wedstrijd vanuit Parijs ingericht en in 1830 werden Gentse duiven gelost in Lyon. ⁽⁴⁸⁾

Ten slotte zouden er ook te Verviers, te Namen en te Lier, in een vroeg stadium (1815-1820), kernen van duivenmelkers ontstaan zijn. Boegbeelden van deze kernen waren Alexandre Hansenne uit Verviers en Karel Wegge uit Lier. ⁽⁴⁹⁾

Een opvallende vaststelling hierbij is dat de duivensport, in tegenstelling tot de duivenhouderij uit het Ancien Régime, gekenmerkt wordt door een vrij uitgesproken stedelijk karakter, of op z'n minst gerelateerd is aan grote industriebeekens. Dit wekt de indruk dat er een verband bestaat tussen de beoefening van de sport en de opgang van de stedelijke arbeidersklasse.

Uit de literatuur blijkt echter dat de sport in de beginjaren vooral werd beoefend door de gegoede stedelijke klasse. De verklaring daarvoor is tweeledig. Enerzijds hadden bepaalde lieden er, zoals reeds even aangehaald, zakelijk belang bij om over een goed stel duiven te beschikken met het oog op vlotte communicatie-overdracht. Voor hen was het spel allicht een aangename bijkomstigheid. Anderzijds was de burgerij de enige groep die de hoge verzendingskosten kon bekostigen. Men mag immers niet uit het oog verliezen dat de (goedkope) massatransportmiddelen nog niet of nauwelijks bestonden. Duiven werden aanvankelijk met paard en kar vervoerd. Deze methode bleek uiteindelijk weinig voldoening te schenken. Later werden de duiven door voetgangers, die manden met 40 à 50 duiven op de rug droegen (!), naar de losplaatsen

(45) DE SMET J., "Duiven en duivensport" in: *'t Beertje*, XXIX, 1970, pp. 24-25.

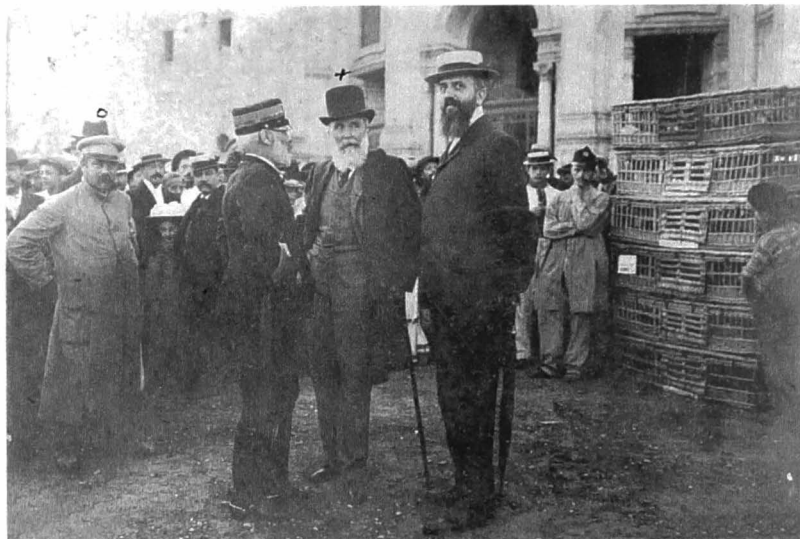
(46) WITTOUCK S., *De duivenliefhebberij. Wetenschappelijk handboek*, Gent, Stepman, 1891, pp.4-8.

(47) *Idem*.

(48) DE SMET J., "Duiven en duivensport" in: *'t Beertje*, XXIX, 1970, pp. 24-25.

(49) *Welkomstbrochure van de Belgische Duivenliefhebbersbond*, s.l., s.n., s.d., p.4.

Wedstrijdduiven zendklaar. In de
beginjaren werd de duivensport
vooral beoefend door de gegoede
stedelijke klasse ...
(Foto beeldenarchief
Het Huis van Alijn)

gedragen. ⁽⁵⁰⁾ Een tocht van Hoei naar Orléans nam op deze wijze negen volle dagen in beslag en was bijgevolg duur. ⁽⁵¹⁾

Toen arbeiders eveneens het duivenspel gingen beoefenen waren deze genoodzaakt om korteaftandsvluchten te organiseren. Aldus werden er in 1815 ten behoeve van de Gentse arbeiders prijsvluchten uit Antwerpen, Brugge en Rijsel georganiseerd.

Te Brussel werd in 1826 een maatschappij opgericht door werklie- den. Het zou echter tot 1838 duren vooraleer deze vereniging regelmatig wedstrijden kon organiseren die verder reikten dan de kerktoren. ⁽⁵²⁾

In West-Vlaanderen en Limburg kende de duivensport pas later een echte doorbraak. Als richtinggevende datum kan men hier 1845 naar voor schuiven. Dit wil niet zeggen dat het duivenspel er com- plect onbekend was, alleen werd het nog niet op grote schaal beoe- fend.

De materiële vereisten

Wil men de duivensport beoefenen dan zal men moeten investeren in een basisuitrusting. Eerst en vooral is er het hok. Om deel te nemen aan duivenwedstrijden moet men over een aantal duiven beschikken. De belangrijkste criteria waaraan een goede huis- vesting moet voldoen zijn de volgende: een hok moet ruim genoeg zijn, voldoende droog zijn, het moet eveneens regelmatig schoon-

(50) DE SMET J., *Op. Cit.*, pp.24-27.

(51) *Idem.*

(52) *Idem.*

gemaakt worden en het moet voldoende ventilatiemogelijkheden hebben. Ook een voldoende lichtinval wordt door de dieren op prijs gesteld. ⁽⁵³⁾

Wanneer er aan één van deze criteria niet of niet voldoende wordt voldaan is de kans reëel dat de duivenpopulatie getroffen wordt door ziekten en epidemieën wat de wedstrijdresultaten uiteraard niet ten goede komt.

De meest geschikte ruimten bevinden zich dus niet direct op de begane grond – zo vermijdt men vochtproblemen – en zijn met het oog op een goede ventilatie toegedekt met een pannendak. De meeste hokken zijn dan ook op palen geplaatst of bevinden zich op een zolder. Het nadeel van deze laatste is dat ze niet zo praktisch zijn omdat men constant met voedsel en mest op en af moet, maar meestal zijn er minder vochtproblemen. ⁽⁵⁴⁾

De ideale oriëntatie van een hok is deze waarbij de openingen gericht zijn op het zuiden, het oosten of het zuidoosten ⁽⁵⁵⁾ (maximale lichtinval). Een opening is voorzien van een 'valplank'. Dit is een plank waarop de duiven, die terugkomen van een vlucht, landen alvorens ze binnenkomen. In de opening kan men eventueel een 'spoetnik' of kijker plaatsen, wat eigenlijk een soort kooi is die in de vensteropening hangt, met een afsluitbare opening naar buiten. In de spoetnik kunnen jonge duiven de omgeving verkennen zonder dat ze het hok kunnen verlaten.

Meestal is een hok verder ingedeeld in een aantal nesthokjes en beschikt het verder over een aantal zitplankjes. Afhankelijk van de gevolgde speeltechniek (zie verder) kan het hok eventueel beschikken over aparte, van tralies voorziene, afsluitbare hokjes voor de koppels (weduwenschap) of over hokjes met aparte in- en uitgang (kotjesspel). ⁽⁵⁶⁾ De nesthokjes moeten voldoende ruim zijn (ca. 50 * 50 * 50 cm) en bovendien is het aangewezen om de nesthokjes verder te voorzien van een tussenschot zodat ieder koppel als het ware over twee kamertjes beschikt. Het voordeel van een dergelijke onderverdeling is dat er bij duiven, die kort nadat de eerste jongen uit het ei kropen al broeden op een volgend nest, minder jongen verloren gaan doordat de zorg over de jongen op deze manier beter verdeeld wordt. ⁽⁵⁷⁾ In een nesthok plaatst men bij voorkeur twee nestschalen in aardewerk, het nesthok zelf is bij voorkeur in vurenhout gemaakt omdat dit een houtsoort is waarin weinig ongedierte

(53) BAETEN E., *Succes in de duivensport*. Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1986, pp. 33-35.

(54) QUICK R., *Duivensport totaal*. Gent, Het Volk, 1976, pp. 239-242.

(55) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, pp. 28-29.

(56) HERMANS I., *Postduiven*. Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1985, p. 201.

(57) *Idem*.

Een duivenmelker voedert zijn duiven in gezelschap van de duivenmelkersvereniging.
(Foto beeldenarchief
Het Huis van Alijn)

nestelt.

Eventueel kan men naast het duivenhok nog een volière bouwen, maar dan moet men er wel op letten dat deze over een verharde bodem beschikt (bv. beton). Is dat niet het geval, dan is de kans groot dat de volière in de kortste keren een broeihaard van ziekten en ongedierte wordt. ⁽⁵⁸⁾

Het spreekt vanzelf dat het duivenhok eveneens voorzien is van de nodige voeder- en drinkinstallaties.

Omdat in het duivenspel tijd en snelheid een vooraanstaande rol spelen kan de duivenmelker een aantal supplementaire verbeteringen aanbrengen aan het hok. Zo kan hij bij wijze van voorbeeld het hok uitrusten met een automatische meldinstallatie. Tegenwoordig zijn dat meestal elektronische toestelletjes die verwant zijn aan bewegingsmelders zoals deze gebruikt worden in alarmsystemen, maar ook in vroegere tijden waren er inventieve melkers die mechanische meldinstallaties in elkaar knutselden. Raymond Verschoore was er zo één: deze horlogemaker uit Tiel gebruikte zijn vakkennis om reeds in 1873 een 'zelfwekker' in elkaar te steken waarbij de valplank scharnierde en via een aantal katrollen en touwtjes verbonden was met een mechanische wekker. ⁽⁵⁹⁾ Speltechnisch is het van belang dat een hok niet te groot is omdat

(58) QUICK R., *Duivensport totaal*. Het Volk, 1976, p. 240.

(59) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, pp. 37-38.

de duivenmelker de binnenkomende duif zo snel mogelijk te pakken moet krijgen om de thuiskomst te 'constateren'. Daarom is het aangewezen om in een zolderhok op stahoogte een horizontale afscheiding aan te brengen die, met het oog op de ventilatie, liefst halfopen is (bv. een traliewerk).

Wil men deelnemen aan wedstrijden dan moet de exacte positie van het hok gekend zijn: de klassering van de reisduiven wordt immer gemaakt aan de hand van de gemiddelde vliegsnelheid. Deze snelheid is niets minder dan de door de duif afgelegde afstand gedeeld door de tijd die de vlucht in beslag neemt. De coördinaten van een hok worden tegenwoordig door landmeters bepaald, vroeger werd daarvoor meestal de dorpsonderwijzer of een andere 'intellectueel' ingeschakeld. ⁽⁶⁰⁾

De manden of korven

Wedstrijdduiven worden verzameld op bepaalde punten, de zogeheten inkorvingslokalen, om daarna verzonden te worden naar de lossingsplaats. Iedere duivenmelker die wil deelnemen aan een wedstrijd moet bijgevolg beschikken over één of meerdere manden om z'n duiven naar het wedstrijdlokaal te brengen. Vroeger werden deze manden vervaardigd uit blanke wissel, de luxemodellen hadden een bodem die bekleed was. ⁽⁶¹⁾ Tegenwoordig zijn er kunststof- en aluminiummodellen op de markt. Een goede reismand moet licht en handelbaar zijn en daarenboven is ze liefst voorzien van tussenschotten, zodat de geslachten gescheiden getransporteerd kunnen worden. Idealiter bevinden de deurtjes zich aan de bovenkant. ⁽⁶²⁾

Eenmaal in het lokaal aangekomen worden de duiven overgeladen in verzendingsmanden die eigendom zijn van de verzendingsmaatschappijen. Als de verzending per trein of per vrachtwagen gebeurt, gebruikt men rieten manden. Wanneer er bij de verzending gebruik gemaakt wordt van de zogeheten 'duivencontainers', dan worden de duiven in aluminiummanden ingekorfd. ⁽⁶³⁾

Afsluitend nog dit: reismanden waren tijdens het interbellum vaak te winnen als bijzondere prijs in natura. Dit geldt ook voor constatielokken, maar deze worden hierna besproken.

(60) Gesprek Luc Devlieghere.

(61) In diverse duivenkranten vindt men advertenties die dergelijke manden aanprijzen.

(62) HERMANS J., *Op. Cit.*, pp. 205-206.

(63) *Idem.*

De constatatieklok

De essentie van het duivenspel is doorheen de tijden niet veranderd: de geloste duiven moeten zo snel mogelijk naar hun hok terugkeren en de duif die de hoogste gemiddelde vliegsnelheid heeft wint het concours. Om deze gemiddelde snelheid te kunnen berekenen is uiteraard het exacte uur van aankomst van belang. Tegenwoordig wordt dat uur vastgelegd met behulp van een constatatieklok of 'constateur' maar dit is niet altijd zo geweest.

Aanvankelijk vormden de aangekomen duiven zelf het levende bewijs: de duivenmelker moest zijn binnengekomen of 'gevallen' duif gaan tonen in het lokaal en het uur van aankomst in het duivenlokaal werd als doorslaggevend beschouwd. De literatuur blijft het antwoord op de vraag hoelang deze praktijk werd toegepast schuldig maar het is duidelijk dat deze constatiemethode enkel mogelijk is wanneer de deelnemende duivenmelkers a) in de buurt van het lokaal woonden (loopafstand) ⁽⁶⁴⁾, b) het aantal deelnemers gering was en – wilde men de kans op vervalsing door het verwisselen van duiven beperken – c) de duivenmelker slechts over een miniem aantal duiven beschikte (enkele koppels?).

Iets voor de eeuwwisseling werden twee innoverende uitvindingen gedaan die de constatacie aanzienlijk vereenvoudigden: de gummiring en de constatatieklok. ⁽⁶⁵⁾

Op de gummiring (of wedstrijdtring) bevond zich een uniek nummer. Voortaan zou elke duif voor de wedstrijd een dergelijke ring om krijgen. Om bij aankomst eventuele twijfel omtrent de identificatie van de duif te voorkomen krijgt de duivenmelker bij het ringen per ring een vignetje of 'souche' waarop eveneens het ringnummer vermeld staat, deze souche is tegelijk het bewijs van inkorving.

Van zodra de duif valt wordt de ring van rond de poot van het dier verwijderd en in een koperen hulsje of 'potje' gestopt. ⁽⁶⁶⁾ Dit hulsje wordt vervolgens in de constatatieklok gestopt en het is deze handeling die de eigenlijke tijdsvaststelling verwezenlijkt: met behulp van een sleutel wordt het 'ringenrad' of het 'ronsel' in beweging gezet, wat een exacte tijdsnotering op een papierstrook teweegbrengt ⁽⁶⁷⁾ (tot op de seconde nauwkeurig). Een constatatieklok is dus eigenlijk niets anders dan een mechanisch of (tegenwoordig) elektronisch uurwerk in een verzegelde kast, waaraan een druk- of

(64) Volgens De Smet J. (pp. 26-27) werden loopjongens ingezet die elkaar eventueel aflosten. Deze praktijk werd mondeling bevestigd door Luc Devlieghere.

(65) Wittouck S. geeft in z'n boek "De Duivenliefhebberij" uit 1891 op bladzijde 264 en volgende een overzicht van de belangrijkste uitvinders van constateurs, zonder evenwel exacte data te vermelden. Nog volgens deze auteur is de uitvinder van de gummiring een zekere Rosoor uit Tourcoin. Ook hier ontbreekt een exacte datum.

(66) Althans in België, in Nederland mag men de ring rechtstreeks in de constateur steken.

(67) *Idem*.

markeermechanisme verbonden is. Om geknoei tegen te gaan worden de klokken van constateurs voor de wedstrijd gelijk gezet (met de moederklok van de maatschappij) en worden de constateurs gelood. Vooral in vroegere tijden – het begin van de eeuw – waren niet alle uurwerken even klokvast. Eventueel voor- of achterlopen van een klok wordt na de wedstrijd gecorrigeerd door de door de constateur aangegeven tijd te vergelijken met de tijd van de moederklok.

Nu waren constateurs behoorlijk dure toestellen (eigenlijk zijn ze dat nog steeds) die buiten het budget van menig melker vielen. De eerste constateurs werden dan ook door de duivenmaatschappijen aangekocht, die ze verhuurden aan hun leden. Ook deze huurgelden waren – rond de eeuwwisseling – behoorlijk hoog: zowat het equivalent van een half arbeidersdagloon. ⁽⁶⁸⁾ Constateurs werden in een overgangperiode dan ook vaak per straat verhuurd. ⁽⁶⁹⁾ Uiteindelijk zou het tot het interbellum duren alvorens iedereen een constateur aan huis geleverd kreeg (door de duivenmaatschappijen). Over het bezit van constateurs tijdens het interbellum bestaan uiteraard geen cijfers, maar de veelvuldige advertenties voor dergelijke klokken in de gespecialiseerde bladen zou erop kunnen wijzen dat de prijs ervan daalde.

Indeling naar afstand

Traditioneel deelt men de wedstrijden in in vier categorieën: de snelheidsvluchten, de halve fond, de lichte fond en de zware fond. Elke klasse vereist een aangepast type duif. Dat dergelijke aangepaste typen – of meest geschikte soorten – bestaan is een gevolg van gerichte kweekprogramma's die in vele gevallen het werk waren (en nog steeds zijn) van generaties liefhebbers. Het logisch gevolg van een dergelijke kweekstrategie is dat 'dé duivenmelker' eigenlijk niet meer bestaat: men gaat zich meer en meer toeleggen op één enkele of op hooguit twee disciplines. Dit is ooit anders geweest: vroeger waagde iedere liefhebber zich wel eens aan een vlucht op Barcelona of een aanverwante glorierijke vlucht. ⁽⁷⁰⁾

Tegenwoordig ziet de situatie er als volgt uit: 17% speelt fond, 38% speelt halve fond en 45% spelen op snelheid. ⁽⁷¹⁾

Een constateur.
(Beeldarchief Het Huis van Alijn)

(68) DE SMET J., *Op. Cit.*, p. 27.

(69) Waarbij, volgens Luc Devlieghere, de constateur al eens onevenredig dicht in de buurt van het notariaat of de pastorie werd geplaatst.

(70) MALFAIT A., *Bewust duivenmelken*. Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1994, p. 176.

(71) MALFAIT A., *Op. Cit.*, p. 177.

De snelheidsvluchten

Snelheidsvluchten heten in jargon 'de vitesse'. Het betreft vluchten van korte afstand, waarbij de duiven een afstand afleggen van 50 à 250 km. ⁽⁷²⁾ Voorbeelden van dergelijke vluchten zijn (afstanden tot Gent): Clermont (205 km), Compiègne (190 km), Laon (163 km), Noyon (169 km), Quevy (76 km), Quiévrain (69 km), St.-Quentin (135 km)... ⁽⁷³⁾

Op snelheid wordt er bij voorkeur gespeeld met duiven die explosief en atletisch zijn en weinig van de rechte lijn afwijken. Door de korte afstand is de vliegsnelheid van de deelnemende duiven (ook wel de klad genoemd) ongeveer gelijk. Het is de snelheid van binnenkomen die het verschil maakt. Bij de vitesse speelt de behendigheid van de duivenmelker eveneens een rol: hij moet goed met zijn duiven overweg kunnen, de dieren geen angst inboezemen, ze weten te lokken en de wedstrijdrijng snel van de duivenpoot weten te verwijderen. Bovendien moet hij, volgens sommigen, de spelvorm (weduwenschap of niet, zie verder) weten te variëren om de dieren gemotiveerd te houden. ⁽⁷⁴⁾

Gezien de korte duur (maximaal enkele uren) van dergelijke wedstrijden, verloopt de recuperatie van de dieren snel. Daardoor kan men ze, tijdens het vliegseizoen, praktisch iedere week meegeven. Dat vliegseizoen start, bij het vitessespel, in maart en loopt tot eind september, waarbij het meestal zo is dat men tot eind mei met oude duiven speelt, waarna het spel met de jonge duiven wordt voortgezet. ⁽⁷⁵⁾ Hier moet echter worden opgemerkt dat het vliegseizoen - en dat geldt voor alle afstanden - tijdens het interbellum, langer duurde: men speelde doorgaans tot eind oktober of nog later. ⁽⁷⁶⁾

De halve fond

Bij de halve fond, ook wel midfond genoemd, worden afstanden afgelegd die variëren tussen de 250 en de 500 km. Voorbeelden van dergelijke vluchten zijn (afstanden opnieuw tot Gent gerekend): Breteuil (316 km), Orléans (372 km), Tours (461 km). ⁽⁷⁷⁾

Doorgaans begint het midfondseizoen iets later (ergens in april) en moeten de duiven iets langer recupereren waardoor ze slechts om de drie weken kunnen deelnemen aan wedstrijden. ⁽⁷⁸⁾ In principe moet men dus meer duiven op z'n hok zitten hebben om halve fond te spelen, dan om deel te nemen aan de snelheidsvluchten.

(72) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, p. 17.

(73) HERMANS J., *Op. Cit.*, pp. 190-191.

(74) BAETEN E., *Op. Cit.*, pp. 17-18.

(75) VAN ZEVEREN A., *Onuitgegeven syllabus etnografie, versie 1999, s.l., s. n., s. d.*, p. 5.

(76) Volgens Luc Devlieghere werden er zelfs occasionele kerstvluchten georganiseerd maar daarvan hebben wij geen vermeldingen terug gevonden.

(77) HERMANS J., *Op. Cit.*, pp. 190-191.

(78) VAN ZEVEREN A., *Op. Cit.*, p. 5.

Een ideale duif voor de halve fond koppelt snelheid aan uithoudingsvermogen.

Hoewel de tijdsverschillen in deze categorie verder uit elkaar liggen, hebben we hier te doen met eendagswedstrijden die de zenuwen van de liefhebber niet té lang op de proef stellen.

De fond

Zoals reeds vermeld wordt de fond doorgaans opgedeeld in de lichte en de zware fond.

De maximale afstand die de duiven tijdens een lichte fondvlucht afleggen bedraagt ca. 800 km. Dit is zowat de maximale afstand die een duif in één dag kan afleggen. Tijdens de zware fond wordt er steeds overnacht. Voorbeelden van lichte fondvluchten zijn: Bordeaux (759 km), Limoges (606 km), Poitiers (553 km) (afstanden tot Gent). Voorbeelden van zware fondwedstrijden zijn: Barcelona (1075 km), Dax (889 km), Lourdes (926 km), Marseille (869 km) (afstanden tot Gent).

Omwille van de grote afstanden die tijdens een dergelijke vlucht worden afgelegd, worden fondwedstrijden georganiseerd tijdens de langste dagen van het jaar (in juni en juli).

Fondduiven hebben een constitutie die vergelijkbaar is met deze van een marathonloper: ze zijn weinig explosief, maar hebben een groot uithoudingsvermogen. Het is voor de duivenmelker niet eenvoudig om goede fondduiven te kweken en af te richten. Wellicht verklaart dit voor een deel het relatief kleine aantal beoefenaars van de fonddiscipline (17%).

Op de fond wordt ook nooit met jonge duiven gespeeld. Jongen die voorbestemd zijn voor de lange afstand worden best zoveel mogelijk gespaard en krijgen een aangepast trainingsschema waarbij de afstand stapsgewijs wordt opgetrokken. ⁽⁷⁹⁾

Na een fondvlucht hebben de duiven nood aan een recuperatieperiode van vier weken.

Indeling volgens de leeftijd van de duiven

Schematisch samengevat bestaan er drie types van wedstrijden: de wedstrijden met jonge duiven, de wedstrijden met jaarlingen en de wedstrijden met oude duiven. ⁽⁸⁰⁾

Jonge duiven kunnen al vanaf een ouderdom van drie en een halve

(79) QUICK R., *Duivensport totaal*, Gent, Het Volk, 1976, pp. 91-95.

(80) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, p. 22.

maand deelnemen aan wedstrijden, op voorwaarde dat de af te leggen afstand beneden de 300 km blijft.

Meestal richt men afzonderlijke wedstrijden in voor jongen en jaarlingen, het houdt immers geen steek om de prestaties van jongen te vergelijken met deze van oude duiven en vice versa.

Fondvluchten worden uitsluitend met oude duiven gespeeld omdat de ervaring, het uithoudingsvermogen en het oriëntatievermogen van de dieren op deze afstanden doorslaggevend zijn.

De losplaatsen

De meeste losplaatsen voor de Belgische duivenliefhebbers liggen tegenwoordig in Frankrijk, en ze liggen allen rond een imaginaire zuidwest/noordoost-as, waarbij de duiven in noordoostelijke richting vliegen. Dit is niet altijd zo geweest. Tijdens de tweede helft van de 19de eeuw en in het begin van de 20ste eeuw werden er geregeld vluchten vanuit Rome en Ajaccio georganiseerd. ⁽⁸¹⁾ Ook meer recent wordt er een vernieuwde interesse voor vluchten vanuit Duitsland, Engeland en Nederland waargenomen. ⁽⁸²⁾

Dit is opmerkelijk want duiven hebben geen nood aan een specifieke geografische ligging van de losplaats. Een en ander is dus historisch gegroeid en had wellicht meer te maken met de ontwikkeling van het Franse spoorwegennet, dan met het doelmatig nastreven van een bepaalde oriëntatie.

Spelmethodes

Duiven hebben aangeboren eigenschappen die hen in staat stellen hun hok terug te vinden. Alleen doen ze dat uit eigen beweging nogal op het gemak terwijl bij duivenwedstrijden het net de bedoeling is dat de duiven zo snel mogelijk vliegen.

De wedstrijdresultaten kunnen evenwel verbeterd worden door a) de dieren goed te oefenen of 'op te leren' en b) door de spelmethode. De kunst bestaat er in om de in te korven duif driftig te maken, waardoor de drang om naar huis terug te keren groter wordt. We onderscheiden een drietal speltechnieken.

Het natuurlijk spel of het nestspel

Bij deze methode wordt er gebruik gemaakt van de natuurlijke mogelijkheden of van de ideale nestpositie. ⁽⁸³⁾ Bij deze spelvorm

(81) VAN DEN HOEK A., VAN GREM-BERGEN G., HERMANS J., *Het grote postduivenboek*. Helmond - Antwerpen, Uitgeverij Helmond - Standaard Uitgeverij, s. d., pp. 11-12.

(82) HERMANS J., *Op. Cit.*, p. 214.

(83) QUICK R., *Duivensport totaal*. Gent, Het Volk, 1976, p. 99.

maakt de duivenmelker dus handig gebruik van de ouderinstincten van een duivenkoppel. De moeilijkheid hierbij is dat de twee geslachten verschillend reageren op de verschillende nestsituaties. Er bestaan wel algemene regels maar de duivenmelker moet over behoorlijk wat praktijkervaring beschikken om juist te handelen op het goede tijdstip.

Jan Hermans adviseert het volgende:

...nestduivinnen spelen op het broeden, op aangepikte eitjes en op jongen tot 12 dagen; nestdoffers leveren de beste prestaties op broeden, op jongen van 10 dagen en ouder, op jong in het nest en broeden en op drijven (jagen). Op platte jongen (één tot vijf dagen) noteren duivinnen zelden tot de verbeelding sprekende uitslagen, maar op de overnachtfond zien we juist overwinningen van de dames ... ⁽⁸⁴⁾

Omdat het nestspel op zich zelden ophefmakende resultaten oplevert, wordt het nog zelden in zijn zuiverste vorm gespeeld. Vaak wordt het nestspel gecombineerd met het weduwschap (zie verder), of worden er allerhande kunstgrepen toegepast om het prestatieniveau te verhogen. Zo worden de tussenschotten tussen de broedbakken vaak net voor het inkorven verwijderd om de jaloezie tussen de dieren onderling wat aan te scherpen of wordt de duivin tijdelijk van het nest gehaald, waarbij alle zorg aan het mannetje wordt overgelaten. ⁽⁸⁵⁾

Het is echter een onbegonnen werk om alle varianten van het nestspel toe te lichten: zowat iedere melker die de nestmethode toepast heeft zijn eigen variant ontwikkeld en allen vinden ze hun methode veruit de beste...

Het grootste nadeel van het nestspel is dat men z'n duiven niet op om het even welk tijdstip kan laten deelnemen aan wedstrijden en dat men dus, wil men regelmatig spelen, een behoorlijk aantal duiven onder de pannen moet hebben.

Het spel met de kotjes

Dit is een spelvorm die gebruikmaakt van de vechtlust en jaloezie bij doffers. De methode levert vooral resultaten op bij korte afstanden. ⁽⁸⁶⁾ Het principe is vrij eenvoudig. Ieder koppel duiven beschikt over een afgesloten hokje met een afzonderlijke uitgang naar buiten die door middel van een schuif naar believen kan worden afgesloten. Al gauw geraken de bewoners van zo'n hok gehecht

(84) HERMANS J., *Op. Cit.*, p. 200.

(85) COLMAN F., *Vademecum 1939 voor de duivenliefhebbers*. La Louvière, I. C. I., 1939, p. 20.

(86) QUICK R., *Op. Cit.*, p. 96.

aan hun stek. Is de tijd van de wedstrijd aangebroken, dan wordt de doffer buitengesloten (hij mag uitvliegen), waarna het schuifje wordt gesloten. Op hetzelfde moment wordt een andere, vreemde doffer (de beul) in het hok gezet. Lijdzaam moet de buitengesloten doffer toezien hoe de beul zijn duivin bespringt. Daarna wordt de buitengesloten doffer binnengelaten, deze wil de beul onmiddellijk toetakelen maar krijgt daar de kans niet toe: de twee worden gescheiden en de doffer wordt ingekorfd.

Het tonen van de beul is voldoende om de doffers razendsnel te doen binnenkomen. ⁽⁸⁷⁾

Het nadeel van deze spelvorm is dat alle koppels afzonderlijk moeten gevoederd, uitgelaten en verzorgd worden.

Het weduwschap

Deze methode werd omstreeks 1900 door Belgische duivenmelkers op punt gesteld maar het zou tot 1930 duren alvorens de methode algemene ingang vond. ⁽⁸⁸⁾ Tegenwoordig is het de meest toegepaste spelvorm.

Jonge doffers worden bij deze spelvorm gekoppeld aan oude duivinnen. Men laat ze samen één of twee jongen opbrengen ⁽⁸⁹⁾ en bij het volgende nest scheidt men duivin en doffer als de jongen ongeveer 14 dagen oud zijn. Van dat moment af krijgen de doffers hun duivin nog slechts te zien net voor het inkorven. In het dofferhok werden daarvoor speciale (broed)hokken voor duivinnen ingericht die voorzien zijn van tralies. Als de doffers binnenkomen mogen ze een poos, de periode hangt af van de geleverde inspanning, ⁽⁹⁰⁾ bij hun duivin verblijven, waarna ze opnieuw gescheiden worden. Ook het spel op het weduwschap vergt behoorlijk wat feeling van de kant van de duivenmelker: hij moet zijn doffers, vooral tegen het einde van het seizoen, gemotiveerd weten te houden, ze voldoende laten uitvliegen om de vorm te bewaren maar er toch op toezien dat de weduwnaars voldoende rusten.

Deze methode kan opmerkelijke resultaten opleveren en ook het binnenkomen vormt meestal geen enkel probleem.

Een verdere evolutie van deze spelmethode is het totale weduwschap. Daarbij worden niet alleen de doffers maar ook de duivinnen ingekorfd. Het probleem dat zich daarbij kan voordoen is dat

(87) *Idem.*

(88) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, p 21.

(89) QUICK R., *Op. Cit.*, p. 104.

(90) HERMANS J., *Op. Cit.*, p. 198.

de duivin en de doffer elkaar onderweg tegenkomen en meer aandacht voor elkaar hebben dan voor het hok. ⁽⁹¹⁾

Naast het klassieke weduwschap en het totale weduwschap bestaat er nog een veelheid aan varianten, die elk hun specifieke voor- en nadelen hebben. Het valt immers buiten het opzet van dit artikel om op al deze afgeleide methodes in te gaan.

Het africhten

Duiven beschikken, zoals reeds tot vervelens toe vermeld, over een aangeboren vermogen om hun hok terug te vinden. Een doorgedreven trainingsprogramma kan deze natuurlijke gave echter sterk verbeteren.

Veel duivenmelkers houden er wat het africhten van duiven betreft een eigen filosofie op na, maar de krachtlijnen van een trainings-schema zijn toch steeds dezelfde.

Nog voor de jongen kunnen vliegen worden ze reeds in de spoetnik geplaatst zodat ze de onmiddellijke omgeving van het hok goed in zich kunnen opnemen.

Van zodra hun vliegvermogen enigszins ontwikkeld is zal de duivenmelker de jongen in groep laten uitvliegen om ze aldus vertrouwd te maken met de iets ruimere omgeving. Van zodra de dieren gaan stilzitten op de omliggende daken lokt men ze binnen en geeft ze wat te eten. Ook worden de duiven, met het oog op de latere verzending, van jongsaf aan gewend gemaakt aan de korven door ze nu en dan in een korf te voederen. ⁽⁹²⁾

Daarna volgen een aantal 'opleervluchten' waarbij de duiven op korte afstand van het hok worden gelost (vaak bedraagt deze niet meer dan 1 km). Om het terugvinden van het hok te vergemakkelijken worden bij de jongen vaak enkele hongerige oude duiven gevoegd die de jonge dieren de weg naar het hok helpen wijzen.

Vervolgens worden de afstanden stelselmatig opgetrokken tot 60 à 90 km. Het organiseren van dergelijke vluchten gebeurt vaak in verenigingsverband om de duiven te doen wennen aan het vliegen in kladden.

Meestal zijn de losplaatsen zodanig gekozen dat ze in de lijn liggen van de toekomstige vliegroute van de wedstrijden.

Wanneer men duiven opleert voor fondwedstrijden zal men de afstanden van de oefenvluchten verder optrekken hoewel sommige

(91) *Idem.*

(92) BOUQUET Y.H., *Op. Cit.*, p. 20.

melkers twijfelen aan het nut van dergelijke praktijken omdat lange oefenvluchten een negatieve invloed zouden hebben op de conditie van de dieren. ⁽⁹³⁾

Het inzetten

Duivenwedstrijden zijn onlosmakelijk verbonden met het geldspel. Voor de professionele melker is het zijn bron van inkomsten, voor de liefhebber is het, zoals Jacques Nouwen dat zo treffend verwoordt, het element dat de sport kruidt.

Toch vallen duivenwedstrijden niet onder de wetgeving op de kansspelen, omdat het bij wet verboden is om geld in te zetten op de duiven van een ander, dit in tegenstelling tot bv. paardenraces.

De verplichte inleg

Wil men aan een prijskamp deelnemen dan is men verplicht om – hoe kan het ook anders – de verplichte inleg te betalen. ⁽⁹⁴⁾ Eventueel zijn de reiskosten (voedsel, huren treinstellen of vrachtwagens, vergoeden van de begeleiders...) in deze inleg inbegrepen, maar dit is niet noodzakelijk het geval. ⁽⁹⁵⁾ Normaal geeft de verplichte inleg recht op één prijs per drie duiven. Een eenvoudig rekenvoorbeeld kan veel verduidelijken. In 1934 bedroeg de verplichte inleg voor een wedstrijd op Arras of Breteuil doorgaans 2 frank. ⁽⁹⁶⁾

Stel dat er voor een dergelijke wedstrijd 300 duiven worden ingekorfd, dan bedraagt de totale verplichte inleg 600 frank (300 * 2). Deze situatie levert 100 winnaars op die elk 6 frank (2 * 3) krijgen. Van deze 100 duiven zegt men dat ze 'prijs vliegen', de overige duiven, 200 in het beste geval, zijn 'overduiven'. De andere te verdienen gelden kunnen zowel door prijsduiven als door overduiven gewonnen worden. ⁽⁹⁷⁾

De vrije inleg

Naast de verplichte inleg kan de liefhebber ook intekenen, of 'steken', op de vrije inleg. Deze inleg, ook wel 'misen' genoemd geeft recht op een prijs per vier of per vijf duiven. Er bestaan misen van 1, 2, 3, 4, 5, 10, 15, 20, 25, 50, 75 en 100 ⁽⁹⁸⁾ (en soms nog meer). Als men een bepaalde mise steekt dan is men verplicht om ook alle voorgaande misen te steken. Als iemand dus voor 4 frank wil meedoen, dan is hij verplicht om in te tekenen op de misen van 1, 2, 3

(93) BAETENE E., *Op. Cit.*, p. 151.

(94) Wil men jonge duiven of "soepen" uittesten in een wedstrijd dan kan voor deze duiven enkel de reiskosten betalen maar dan worden deze duiven niet opgenomen in het algemeen klassement.

(95) DANHIEUX L., "Inzetten bij het duivenspel" in: *Biekorf*, LXXIII, 1962, p. 115.

(96) Dit blijkt uit verschillende aankondigingen van wedstrijden in het duivenblad "De Vlaamsche duif".

(97) DANHIEUX L., *op. Cit.*, p. 115.

(98) Ook tijdens het interbellum liepen de vrije inleggen soms op tot 100 frank, hoewel dit eerder uitzondering dan regel was: meestal varieerden de vrije inleggen tussen de 1 en de 20 frank (niet gedeeld).

en 4 frank. Gesteld dat één duif op vijf prijsvliegt, dan kan men met een duif, waarop vrij ingelegd is tot vijf frank, $75 (5 * 1 + 5 * 2 + 5 * 3 + 5 * 4 + 5 * 5)$ frank winnen.

Het poelen

Voor hen die nog verder willen spelen bestaan er ook nog de poelen. Poelen verschillen eigenlijk niet van misen, alleen hebben deze reeksen een andere naam en zijn de bedragen die moeten ingezet worden doorgaans hoger. ⁽⁹⁹⁾ Tijdens het interbellum was het gangbaar dat één gepoelde duif op acht in de prijzen vloog.

Het probleem dat zich bij het niet verplicht inleggen (de misen en de poelen dus) kan voordoen is dat het totaal aantal gepoelde duiven niet exact deelbaar is door 5 (voor de misen) of door 8 (voor de poelen). In zo'n geval zijn er twee mogelijke oplossingen: ofwel waarborgt de inrichtende maatschappij het poelegeld tot een bepaalde som (tijdens het interbellum bv. tot 1000 frank voor een vlucht op Breteuil) en dan zal ze het tekort zelf bijpassen tot deze som, ofwel betaalt men een aantal volledige poelen uit en een bijkomend 'overschot', dat dan per gepoelde reeks het resterende bedrag opstrijkt.

Een voorbeeld ter verduidelijking: als er 25 duiven gepoeld zijn tot 4 frank, dan hebben we drie winnaars die elk 80 ($1 * 8 + 2 * 8 + 3 * 8 + 4 * 8$) frank verdienen en is er één winnaar die 10 ($1 * 1 + 2 * 1 + 3 * 1 + 4 * 1$) frank mag meenemen naar huis.

Naast de gewone poelen zijn er op de belangrijke vluchten ook nog de speciale poelen. Het enige verschil met de gewone poelen is dat er per tental wordt gespeeld. Tijdens het interbellum kwamen er voor Arras speciale poelen voor van 1, 2, 3, 4 en 5 frank. ⁽¹⁰⁰⁾

De speciale prijzen

Naast de misen en de poelen zijn er de speciale prijzen. De belangrijkste zijn: 'de heeft', 'de scher(r)eweg', 'de unique' en 'het kampioonaat'.

De *heeft* wordt meestal meer voor het plezier dan voor het geld gespeeld. De inzet is doorgaans niet groot ⁽¹⁰¹⁾ en de totale som wordt in vijf gelijke delen verdeeld onder de eerste vijf duiven die voor de heeft hebben ingelegd. ⁽¹⁰²⁾

(99) DANHIEUX L., *Op. Cit.*, p. 116.

(100) Dit blijkt uit de inzage van verschillende jaargangen van "De Vlaamse duif".

(101) Op Arras en Breteuil bedroeg de inleg voor de heeft tijdens het interbellum ca. 5 frank.

(102) DANHIEUX L., *Op. Cit.*, p. 116.

Bij *schereweg* of – in West-Vlaanderen – *scherreweg* gaat al het prijzengeld naar de eerste duif die ervoor in aanmerking komt. De inleg voor de *scherreweg* is altijd lager dan bij de *heeft*.⁽¹⁰³⁾

Bij de *unique* wordt het totale bedrag in een aantal gelijke schijven verdeeld over een aantal duiven. De grootte van deze schijven is afhankelijk van de wedstrijd en van de inrichters.

Het kampioenschap is vergelijkbaar met de *unique*, maar de te winnen bedragen zijn doorgaans groter.⁽¹⁰⁴⁾

Tot slot is er nog de ‘grote prijs’. Deze wordt meestal tot een hoog bedrag gewaarborgd door de inrichtende maatschappij en heeft een lage inleg (tijdens het interbellum: 1 frank). De totale prijzenpot wordt verdeeld onder de eerste twee duiven die ervoor intekenden. De eerste van deze twee duiven krijgt 2/3 van het totale bedrag, de tweede duif het resterende derde deel.

De series

Dit onderdeel is/was vooral populair bij duivenmelkers die zich in de snelheidsvluchten specialiseerden. Bij dit spelonderdeel gaat het niet meer om de prestaties van een individuele duif maar om de collectieve prestatie van een reeks duiven. Hierbij zijn er twee mogelijkheden. Ofwel kan de duivenmelker, bij het inkorven, de volgorde van binnenkomen van een reeks duiven aanduiden, dan spreekt men van een ‘aangeduide serie’, ofwel doet hij dat niet en dan spreekt men van een ‘onaangeduide serie’.⁽¹⁰⁵⁾

Een serie bestaat doorgaans uit twee, drie of vier duiven. Vaak zijn er met series prijzen in natura te winnen (een varken, een schouw-garnituur, een koffieservies...) maar het is evengoed mogelijk dat de totale prijzenpot (gelijk) wordt verdeeld over de eerste tien of twintig geconstateerde series.

Tot slot zijn er nog de ‘ere-series’ die in feite niets anders zijn dan aangeduide series van twee duiven, alleen is de inleg en het te winnen prijzengeld bij ere-series groter.⁽¹⁰⁶⁾

De wedstrijd

In dit hoofdstuk zullen we wat nader ingaan op het eigenlijke verloop van de wedstrijd. Er komt immers meer bij kijken dan men op

(103) tijdens het interbellum ca. 2 frank.

(104) DANHIEUX L., *Op. Cit.*, p. 116.

(105) DANHIEUX L., *Op. Cit.*, p. 117.

(106) *Idem.*

het eerste zicht zou vermoeden: om een duivenwedstrijd te organiseren moet men over een goed werkend logistiek en communicatief net beschikken.

Het inkorven en ringen

Vooraleer de duiven kunnen worden verzonden naar de losplaatsen moet men de duiven eerst verzamelen en voorzien van een wedstrijdtring. De dag van de inkorving is eveneens de dag waarop de weddenschappen kunnen worden afgesloten.

Tegenwoordig gebeuren deze handelingen, afhankelijk van de lengte van de vlucht, op de dag van de wedstrijd (vitesse, halve fond) of enkele dagen op voorhand (fond) maar het spreekt vanzelf dat, in de tijd dat de duiven te voet naar de losplaats werden gebracht, de inkorving voor alle afstanden dagen op voorhand moest gebeuren. De deelnemers aan de wedstrijd moeten zich op een vooraf vastgelegd moment met hun dieren begeven naar het inrichtende duivenlokaal, waar de duiven met behulp van een speciaal apparaat, een soort tang die op een tafel gemonteerd staat, van een gummiring of wedstrijdtring worden voorzien.

Van zodra de duiven voorzien zijn van een wedstrijdtring en de poelbrieven zijn ingevuld, worden de dieren in verzendingsmanden ingekorfd. Zoals reeds hoger vermeld is het type van verzendingsmand afhankelijk van het transportmiddel waarmee de duiven worden vervoerd.

De begeleiding

Op de tocht naar de losplaatsen worden de duiven vergezeld door begeleiders of convoyeurs ⁽¹⁰⁷⁾ zoals het in het jargon klinkt.

De convoyeurs zijn in de eerste plaats diegenen die de manden openen op de losplaatsen, maar hun verantwoordelijkheid reikt verder. Gebeurt de verzending per trein of per vliegtuig, dan zijn zij begeleiders in de letterlijke zin van het woord en moeten ze er op toezien dat de duiven voldoende te eten of te drinken hebben, dat de verluchting optimaal is, dat de verlichting of verduistering in orde is – kortom dat de dieren in optimale omstandigheden aan de start verschijnen. Gebeurt de verzending per vrachtwagen, dan zijn zij eveneens chauffeur.

(107) Ook in Nederlandse werken en weekbladen wordt deze term gebruikt.

In de begindagen van de duivensport werden de dieren in hoofdzaak begeleid door vrijwilligers van de inrichtende vereniging.

Aan het einde van de 19de eeuw kende het spoorwegennet een aanzienlijke uitbreiding. Vanaf 1879 ⁽¹⁰⁸⁾ werd er dan ook gebruik gemaakt van dit nieuwe vervoermiddel om de duiven naar hun bestemming te brengen. Aanvankelijk waren de enige begeleiders de stationsoversten die, geheel volgens hun eigen inzichten, instonden voor het transport en de lossing. Zij namen het daarbij niet altijd zo nauw met de verzorging tijdens de treinrit en ook het lossingstijdstip werd vaak onnauwkeurig doorgegeven.

Tegen het einde van de vorige eeuw...*werden er geene ernstige prijskampen meer ingericht, of de loslating der Duiven is door eenen geleider gedaan: 't is overigens alleenlijk op die wijze dat de vogels wel bezorgd kunnen wezen en dat de prijskamp met waarborg, nauwkeurig- en rechtveerdigheid kan uitgevoerd worden ...* ⁽¹⁰⁹⁾

De taak van deze begeleiders, die vaak vrijwilligers waren, werd in het begin van deze eeuw steeds vaker overgenomen door derden. ⁽¹¹⁰⁾ Aanvankelijk waren zij nauwelijks uitgerust om hun taak naar behoren uit te voeren: vaak maakten ze gebruik van huurwagens die op gezette tijdstippen terug bij de verhuurder moesten staan (waardoor er, door tijdsgebrek, niet altijd op het ideale moment werd gelost). ⁽¹¹¹⁾ Gelukkig (voor de liefhebbers) behoren deze problemen tot het verleden.

Het spreekt vanzelf dat deze gespecialiseerde verzendingsbedrijven hun diensten niet gratis aanboden, wel integendeel: de verzendingskosten konden aanzienlijk doorwegen op het budget van de duivenmelker. Zo werd er, bij wijze van voorbeeld, in 1937, door de firma Ampe en Depoorter, ⁽¹¹²⁾ voor Arras 15 frank aangerekend en voor Breteuil 24 frank, wat omgerekend naar hedendaagse bedragen overeenstemt met respectievelijk 337 fr. (8,35 euro) en 539 fr. (13,36 euro).

De communicatie

We kunnen het ons nog moeilijk voorstellen, maar de factor communicatie heeft jarenlang een bepalende stempel op de duivensport gedrukt. Tot de tweede helft van de 19de eeuw waren de meeste communicatiemiddelen trager dan de naar hun hok vliegende duiven, wat tot gevolg had dat de duivenmelkers vaak niet

(108) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 262.

(109) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 263.

(110) Een mooi voorbeeld hierbij is de verzendingsmaatschappij "De Vlaanders" van duivel-doet-al Abdon Depoorter.

(111) HERMANS J., *Op. Cit.*, p.

209.(112) Privé-archief Luc Devlieghere, zonder nummer.

(112) ???

eens wisten wanneer hun duiven gelost werden. Hoewel de bronnen hierover vaag blijven, kan men vermoeden dat een dergelijke situatie zo nu en dan tot algehele verwarring moet hebben geleid. De opkomst van de telegraaf, en iets later de telefoon – in onze contreien was dit in de laatste decennia van de 19de eeuw – betekende een serieuze stap in de goede richting. Voortaan kon het exacte lossingstijdstip via een telegram of een telefoonbericht aan de organiserende maatschappijen worden meegedeeld. ⁽¹¹³⁾ Deze praktijk bleef in voege tot ca. 1925 - 1930. Om de prijs van de telegrammen te drukken en de snelheid ervan te verhogen werd (althans door de firma Depoorter & Ampe) gebruik gemaakt van een codesysteem, waarbij elke weersgesteldheid overeen kwam met de naam van een voertuig. ⁽¹¹⁴⁾

In 1932 begon het N. I. R. met regelmatige uitzendingen en al gauw werd daar door de organiserende maatschappijen gretig gebruik van gemaakt. De eerste aanvragen tot het uitzenden van ‘informatie voor duivenliefhebbers’ dateren uit het begin van de jaren '30. ⁽¹¹⁵⁾

Het weer

Om de duiven een optimale kans op thuiskomen te geven wordt er nauwgezet op toegezien dat de omstandigheden bij het lossen gunstig zijn. Maar goede weersomstandigheden bij het lossen zijn natuurlijk geen garantie voor goede weersomstandigheden onderweg.

De grootste boosdoeners zijn mist- en nevelsluizen en inversies. Deze laatste zijn verschijnselen waarbij warme en vochtige luchtlagen afgewisseld worden door droge en koude luchtlagen. Kort samengevat komt het er op neer dat deze luchtlagen een verschillende brekingsindex (van licht) hebben, waardoor ze gaan werken als een panparallele plaat. Daardoor komt de zon, en bijgevolg ook het hok, te staan op een plaats waar ze niet zijn. ⁽¹¹⁶⁾ Tegenwoordig maakt men volop gebruik van de diensten van de meteowing van het leger, maar in vroegere tijden deden de begeleiders vooral een beroep op hun ervaring.

Het lossen

Als de duiven eenmaal ter plaatse zijn aangekomen en de weersomstandigheden zijn gunstig, dan kunnen de duiven in principe

(113) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 262.

(114) Privé-archief Luc Devlieghere.

(115) *Idem.*

(116) VANDEN HOEK, *Op. Cit.*, p. 28.

worden gelost. In vele gevallen gebeurt deze handeling nog steeds manueel. Dit wil zeggen dat alle manden, die in rijen opeengestapeld staan, één voor één geopend worden door de begeleiders. Daarbij gaat men steeds van onder naar boven te werk.

Opdat de winstkansen van iedereen even groot zouden zijn is het van groot belang dat de begeleiders snel en efficiënt werken zodat het tijdsverschil tussen de eerst geloste duiven en het openen van de laatste manden zo klein mogelijk is.

Het spreekt vanzelf dat de invloed van eventuele tijdsverschillen bij fondvluchten kleiner wordt, en dat is maar goed ook want het aantal deelnemende duiven bij dergelijke vluchten is vaak immens.

Het constateren

Hier beperken we ons tot het kort herhalen van de constatatietechniek die gedurende het grootste deel van de 20ste eeuw – dus ook in het interbellum – in voege was.

Zoals reeds eerder werd vermeld werden de binnenkomende ('vallende') duiven van hun wedstrijdring ontdaan. Die werd in een koperen 'potje' gestopt en op zijn beurt in de constateur gebracht wat de tijdsvaststelling teweegbracht.

Na de wedstrijd begaf de duivenmelker zich met zijn constateur(s) naar het duivenlokaal. Daar werd vastgesteld hoeveel de constateur voor- of achterliep ten opzichte van de moederklok. Daarna werden de klokken geopend om de constatatietijdstippen vast te stellen.

Het klassement

Alle constatatietijden worden nu samengebracht en verwerkt tot één grote uitslagenlijst waarop eveneens het gewonnen (of verloren) prijzengeld valt af te lezen: de spiegellijst. De eigenlijke klassering gebeurt op basis van de gemiddelde vliegsnelheid (in meter per minuut) van de deelnemende duiven.

De spiegellijsten worden geafficheerd in het inrichtende duivenlokaal en vaak worden er (samenvattende) afschriften⁽¹⁷⁾ van gepubliceerd in de gespecialiseerde pers.

Wettelijke bepalingen

Doorheen de geschiedenis van de duivensport heeft de overheid altijd een meer dan gewone interesse getoond voor het spel en dit

(117) Vaak worden enkel de naam van de binnen de tijd geklasseerde duivenmelkers en het totaal gewonnen bedrag per duif vermeld zonder dat daarbij gespecificeerd wordt hoe er werd ingezet (misen, poelen ...). Heel soms worden ook de ringnummers van de duiven mee afgedrukt.

in hoofdzaak om twee redenen: ten eerste omdat er behoorlijk wat geld mee gemoeid was / is, wat kan leiden tot ontsporing en gokverslaving maar ook belastingsperspectieven opent en ten tweede omdat duiven zouden kunnen worden ingezet voor spionagedoel-einden.

Via een aantal wetten en Koninklijke Besluiten onderwierp de overheid de duivenliefhebberij aan een vrij stugge regelgeving al moet het gezegd dat de eigenlijke wetgeving vrij laat tot stand kwam. De eerste aanvragen tot wijziging van het Landelijk Wetboek dateert reeds van 7 oktober 1886 ⁽¹¹⁸⁾ terwijl de eerste wetten pas 40 jaar later zouden worden uitgevaardigd.

Nabeschouwing

Met dit artikel werd een poging ondernomen om zowel de relatie mens – duif als de duivensport historisch te kaderen. Daarbij werd een korte biologische zijsprong gemaakt.

Daaruit blijkt dat de weg die werd afgelegd om te komen tot het spel met de duiven zoals het vandaag nog gespeeld wordt behoorlijk lang was.

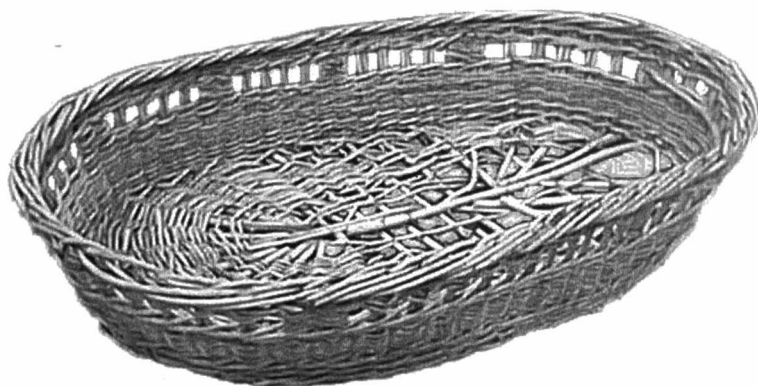
De teneur van het betoog bleef uit pragmatische overwegingen vrij algemeen maar onderzoek in het kader van een licentiaatsverhandeling ⁽¹¹⁹⁾ leerde ons dat het gegeven duivensport ook op een compleet andere manier benaderd kan worden: her en der blijken er immers voor de historicus zeer interessante bronnenreeksen (vooral uitslagen van wedvluchten) bewaard gebleven die kunnen bijdragen tot een beter inzicht in het bestedingspatroon van hen die de duivensport beoefenden in een nauwkeurig afgebakend gebied en voor een bepaalde periode. Op deze manier kan een sport met een licht imagoprobleem een bijdrage leveren tot de geschiedschrijving van de voorbije honderd jaar ...

(118) WITTOUCK S., *Op. Cit.*, p. 60.

(119) VERBEKE T., *De duivensport: ontstaansgeschiedenis en analyse van de wedvluchten tijdens het interbellum*. Gent, onuitgeg. lic. verh., 2000, 253 p.

Biggenmarkten en de varkenshandel Bafcop

Mark Adriaen

Afb. 1: Biggenmand van de varkenshandel Bafcop te Reningelst.

De familie Arthur Bafcop was in de 20ste eeuw in de Westhoek bekend als veehandelaarsfamilie. De varkenshandel nam daarbij zelfs een grote plaats in. De bedrijvigheid werd opgestart door stamvader Arthur Bafcop. Zijn zes zonen hadden rechtstreeks of onrechtstreeks allemaal met de varkenshandel te maken. Albert, Robert, Origène en Florent Bafcop hebben aan varkenshandel gedaan. In het telefoonboek van 1949-1950 staan Albert en Robert vermeld bij de rubriek “varkenskooplieden”, Arthur en Origène Bafcop staan vermeld bij de rubriek “veehandel”. (1) Norbert Bafcop deed een tijdlang vervoer van varkens en Herman Bafcop deed het drukwerk voor de varkenshandel, de “zwienecommerce”. Om officiële documenten te mogen drukken had hij een grote som geld als waarborg moeten storten.

1. De varkenskooplieden Bafcop

1.1. Arthur Bafcop

Arthur Bafcop (Reningelst 1882 - 1979) huwde in 1911 op 29-jari-ge leeftijd. Op jonge leeftijd begon hij handel te drijven in konijnen. Hij kocht konijnen op om ze te vetmesten in de stallingen van het ouderlijk huis “De Boerenhol”. Hij slachtte ze en de konijnen werden mooi opgestoken met de pootjes speciaal gedraaid. Ze werden

(1) KTT, Officieel telefoonjaarboek 1949-1950, blz. 2288, 2289, 2294 en 2295.

Afb. 2: De oude varkensstallen, haaks gebouwd aan de achtergevel van het ouderlijk huis "De Boerenhol", foto op 1 mei 1997.

verpakt in houten kistjes en verkocht aan een handelaar voor verzending naar Engeland. Met dit handeltje heeft hij zijn eerste spaargeld verdiend.

Ooit ging hij eens naar Poperinge bij "marchand" Oscar Maerten die de herberg "Au Cheval de Bronze" uitbaatte in de Garenstraat rechtover de Sint-Bertinuskerk. Het was een slechte tijd voor de varkenshandel en Maerten had drie nesten biggen over en hij kreeg ze niet verkocht. Arthur Bafcop kon ze goedkoop verwerven en hij kocht ze allemaal op. Thuis in "De Boerenhol" vertelde hij dit en al zijn broers, die moegewerkt van het dagelijkse labeur net thuiskwamen, waren kwaad dat hij het geld zomaar buiten gooide. Arthur trok dan onmiddellijk op "toer" en was in staat diezelfde avond alle biggen te verkopen met winst. Dit is het begin geweest van zijn handelspraktijken. Later kocht Arthur biggen op, slachtte ze en stuurde het vlees met de boot naar Engeland. Bij het slachten werden de biggen "geschoept", dit is een bewerking waarbij de karkas in kokend water gedompeld werd en waarbij men het vel afschraapte. Het afbranden van het vel, zoals gebruikelijk was bij grote varkens, kon bij biggen niet toegepast worden omdat de huid te week is.

Arthur had eerst een Citroën vrachtwagen voor zijn veevervoer. In 1938 kocht hij aan de garage Gustave Vandamme uit Ieper een Amerikaanse vrachtwagen Fargo Chrysler. Fargo is de naam van een Amerikaanse stad. Hij liet zijn Citroën vrachtwagen over aan die garage. Vóór de oorlog heeft hij zijn Amerikaanse vrachtwagen

moeten inleveren aan het Belgisch leger. Daarom kocht hij zijn oude Citroën terug van garage Vandamme. Deze vrachtwagen werd gestookt met het gas van steenkolen. Als er geen gas meer in de kolen was, stopte de wagen heel bruusk. De kolen werden weggegooid en er werden nieuwe in de oven gedaan. De mensen op straat raapten snel deze kolen op. In deze steenkool was wel geen gas meer; maar ze waren niet opgebrand; ze konden nog dienen voor verwarming in de woning. De eerste vrachtwagen die Arthur na de oorlog kocht was ook een Fargo, afkomstig van het leger. Arthur verkocht ook varkens aan handelaars die ze bij hem kwamen afhalen:

- Adolf Moens van Schepdaal.
- Jan Van Tricht uit Booischot. Vader van Victor en François Van Tricht. Victor reed met de vrachtwagen. François is verongelukt. Theo (Theofiel, Fiel) was een neef van hen en handelde ook in varkens. De varkens gingen naar het Hageland.
- Henri Cooremans uit Keerbergen. Zoon Cyriel Cooremans uit Keerbergen volgde hem op.
- Frans Vandeputte uit Schriek heeft Cooremans opgevolgd. Hij kocht ook op de biggenmarkt te Roeselare.

Herman Bafcop moest als kind vroeg opstaan om de varkensjongen te helpen inladen bij deze leveringen. Maar de mensen dronken eerst een uur lang koffie met “dreupels” Calvados en Herman vond dat hij daarvoor zijn slaap niet moest laten. Daarom vroeg hij om hem in het vervolg maar op te roepen als ze zouden beginnen inladen.

Het gezin Fernand en Yvonne Adriaen-Bafcop heeft na de tweede wereldoorlog een drietal varkens gekweekt in het washok. De biggen kwamen van Arthur Bafcop die wekelijks op vrijdag samen met zoon Florent naar de markt aan de Vette Os op de “Bertenplaats” te Poperinge kwam met hun vrachtwagen. Wanneer 's middags de schoolbel ging in het College, rende Luc Adriaen naar hen en vroeg om met de vrachtwagen mee te mogen rijden naar huis. Zij kwamen 's middags immers op bezoek bij zijn ouders in de Ieperstraat 44. Ook Herman Bafcop kwam op vrijdag naar Poperinge. Hij leverde dan zijn drukwerk en legde relaties in de cafés te Poperinge.

Afb. 3: Johan Adriaen op de koer van de Ieperstraat 44 te Poperinge met een big van zijn grootvader Arthur Bafcop rond 1952.

1.2. Florent Bafcop

Florent studeerde in 1942 af in het College te Poperinge. In oktober 1942 trok hij naar Leuven tot de lessen er door de Duitse overheid opgeschort werden. Vanaf 1 mei 1943 deed hij gedurende zes maanden verplichte arbeidsdienst bij de Transportgruppe O.T. in een Chalet te Kemmel bij het kasteel. Daarna heeft hij "commerce" gedaan. Voor zijn ouders telde alleen de handel. Florent had trouwens geen zin meer om te studeren. Hij had in oorlogstijd veel kunnen uitgaan en het was voor hem een mooie tijd geweest.

In de jaren 50-60 reed Florent met een Fargo, een omgebouwde legervrachtwagen. Bovenaan was er een rek waarop varkensmanden en strobalen konden worden geplaatst. Florent heeft ook een vrachtwagen Mercedes 406 en 408 gehad.

Florent is gehuwd in 1954. Hij was toen 31 jaar en had tot dan thuis gewerkt. Florent wilde na zijn huwelijk toch ook eens iets voor zichzelf hebben, en daarom werd de volgende verdeling afgesproken: de varkens en de helft van de 'koebeesten' waren voor Florent. De andere helft van de 'koebeesten' was voor vader Arthur die toen 72 jaar was.

Vóór zijn huwelijk heeft Florent nog varkens gekweekt bij Robert Deconinck, zijn latere schoonouders. Florent heeft zijn eerste varkens gekocht aan Paul Carbon.

In die tijd kon men een contract afsluiten voor levering van biggen

Afb. 4: De omgebouwde legervrachtwagen van veehandel Bafcop te Reningelst.

Afb. 5: Fargo vrachtwagen, jaren 1950-60. Foto genomen te Reningelst met de brouwerij Six op de achtergrond.

aan 1500 fr. het hele jaar door. Dit kon riskant zijn. Arthur Bafcop was eens een contract aangegaan met een boer voor levering van biggen aan hem tegen een vaste prijs. Toen de varkens duurder werden, kon hij geen biggen meer kopen bij deze boer. Door deze ervaring raadde Arthur zijn zoon aan geen contracten af te sluiten.

Florent is net als zijn broer Origène begonnen met varkens te vetmesten en deed dit zijn hele loopbaan. Florent en Albertine plaatsten een varkensstal in 1955-56. Florent heeft zijn eerste vetgemeste varkens verkocht aan 19 fr. per kg. Hij "vette" zijn varkens en verkocht ze aan het slachthuis vanaf 100 kg. Dank zij Origène heeft hij in de jaren '50 zijn vetgemeste varkens eveneens aan Pauwels van Reninge verkocht.

In Ploegsteert bood Florent op een woensdag in 1955 de prijs van 2200 fr. voor een big. De landbouwer wilde 2250 fr. De vrijdag erna kon men geen biggen meer verkopen. De boer was daardoor gedwongen die varkens zelf vet te mesten op de hoeve. Florent kocht later die vetgemeste varkens aan 19 fr. per kg, en dat was een lage prijs.

Florent had 15 ha land en weide in gebruik, éénmaal bijna 20 ha. Dit was veel, zeker met de veehandel er bij.

1.3. Robert Bafcop.

Florent heeft nog een tijd meegeholpen met zijn broer Robert, die ook een varkenshandel had. Florent nam de varkens van Robert mee naar de biggenmarkt van Roeselare. Robert ging mee om zijn biggen te verkopen. Begin jaren '60 heeft Florent de volkswagen-bestelwagen van zijn broer Robert overgenomen.

1.4. Origène Bafcop

Florent nam soms biggen mee vanuit Elverdinge naar de markt te Roeselare. Origène reed mee en verkocht er ook zelf zijn biggen. Origène handelde meer in runderen, minder in varkens. Origène deed zijn vetgemeste varkens naar Pauwels te Reninge. Pauwels had er een slachthuis dat nu opgedoekt is. Vóór zijn huwelijk, hielp hij ook mee in de veehandel van zijn vader Arthur Bafcop. Tijdens de tweede wereldoorlog was hij zelfs zaakvoerder van de veehandel Bafcop te Reningelst omdat zijn vader Arthur marktcommissienair

van de veemarkt te Ieper was en omwille van onpartijdigheid geen handel mocht drijven.

1.5. Albert Bafcop

Albert had in de Polenlaan nr. 6 te Kemmel een bloeiende varkenshandel. Het adres was vroeger: Dorp nr. 6 te Kemmel. Albert Bafcop was de grootste "marchand" in de familie Bafcop.

Luc Adriaen is nog met zijn oom Albert Bafcop meegeweest om 's morgens vroeg varkens te gaan kopen bij de boeren. Albert Bafcop reed toen met zijn Volkswagen "kever" met de achterraut volgeplakt met stickers van de etappeplaatsen in de Ronde van Frankrijk. De landbouwers hadden hiervoor veel interesse en waardering. De nesten biggen werden meestal door de helper Jerome Vansteenkiste opgehaald met de Volkswagenbestelwagen. De biggen werden naar de biggenmarkten van Roeselare en Waregem gebracht met de Ford vrachtwagen. Vooraan op de motorkap stond er een wereldbol.

Albert voerde vetgemeste varkens van 100 tot 120 kg, die men "schotelingen" noemde, uit naar een groot bedrijf te Marseille. Deze hadden een zeer groot huis en uitgestrekte landerijen in de "Camargue". Albert Bafcop is er nog met zijn broer Herman op

Afb. 6: Het gezin Albert en Maria Bafcop-Moerkerke aan de woning te Kemmel bij de thuiskomst van de Ronde van Frankrijk rond 1962.

bezoek geweest en ze werden er feestelijk ontvangen. De varkens werden vervoerd en geleverd door een handelaar uit Marseille die er om kwam naar Kemmel. Jerome Vansteenkiste hielp inladen. De varkens werden in Marseille geslacht.

Toen Albert of Berten als sportjournalist voor het Nieuwsblad gedurende drie weken weg was naar de Ronde van Frankrijk, deed Florent zijn varkenshandel verder met Alberts knecht Jerome. Albert had hier en daar 'facteurs' zitten, een soort vertegenwoordigers die zochten waar er biggennesten waren in de streek. Tijdens de Ronde van Frankrijk kreeg zijn broer Florent de tips van de 'facteurs' en ook de prijzen. Florent wist welke "facteur" betrouwbaar was en wie over- of onderschatte. Hij ging dan de biggen kopen en de knecht Jerome ging die dan ophalen. Florent hield zich ook bezig met al het administratieve werk.

In de jaren '60-65 leverde Albert ook varkens aan een handelaar Decker te Beauvais, een Nederlander. Bij Berten Bafcop te Kemmel was het de zoete inval. Decker kwam er om de voorwaarden te bespreken. Albert bekwam goede voorwaarden voor wekelijkse leveringen. De varkens werden hier geslacht. Alles ging goed in het begin.

De voorlaatste dag van de Ronde van Frankrijk reed Florent gewoonlijk met Maria Bafcop-Moerkerke naar Parijs om zijn broer

Afb. 7: De varkensstallen van Albert Bafcop op 3 april 2002. De gebouwen zijn ondertussen afgebroken.

Afb. 8: Binnenzicht van de varkensstallen van Albert Bafcop te Kemmel op 3 april 2002.

Berten af te halen. Ze waren soms vergezeld door Hilda (dochter van Albert en Maria), Albertine (echtgenote van Florent) en Elvire (de vrouw van Karel van Wynendaele). Ze gingen dan samen uit in Parijs. Albert kwam dan ook naar Parijs, want in de voorlaatste rit gebeurde er toch niets. Albert vroeg aan Maria of Decker al betaald had voor de leveringen varkens. Hij had niet betaald, zei Maria. Ondertussen waren bij Decker reeds drie weken lang varkens geleverd tijdens de Tour zonder dat hij ze betaalde. Voordien werden er reeds gedurende vier weken varkens geleverd. Albert kende veel mensen in Parijs. Op de markt aan de Porte La Violette, de grote varkensmarkt van Parijs, heeft men aan Albert voorgesteld dat hij met wissels zou werken om aan zijn geld te geraken. Albert heeft zich wekelijks laten betalen met wissels en heeft op die manier dan toch bijna het volledige bedrag gekregen, maar hij heeft niet meer verder geleverd aan Decker.

-Jerome Vansteenkiste was voor Albert knecht én “facteur”. Hij zocht bij de boeren goede “viggen” voor Albert. Hij kreeg een procentje en kocht soms ook voor zichzelf beestjes. Jerome werd “Cassetout” genoemd omdat hij er nogal geweldig invloeg en soms iets brak.

1.6. Gebiedsverdeling voor aankoop

De familie Bafcop kocht bij de landbouwers biggen met een gewicht van 20 à 25 kg. Ze verkochten deze dieren op de plaatselijke big-

genmarkten. De 4 broers Bafcop wilden elkaars klanten, de boeren, niet afpakken. Bij een gekende klant van een broer gingen ze niet. Ze waren geen concurrenten. Elk was beschermd in zijn eigen gemeente. Buiten de parochie was het vrij. Ze kwamen samen feestvieren met de kermis en op Nieuwjaar.

Hun gebiedsindeling zag er zo uit:

- Arthur: Ploegsteert, Komen, Waasten, Nieuwkerke, Wijtschate. Abel en zoon Jules Parret waren te Ploegsteert facteur van Arthur. Ook Henri Dequeker van Poperinge was zijn facteur. Hij werd "Kweker" genoemd. Het was een betrouwbaar persoon. Hij is Herman Bafcop komen bezoeken toen deze zijn been gebroken had. Deze regio werd door Florent overgenomen.
- Albert deed Kemmel, Westouter, Nieuwkerke, Wijtschate, Komen, Houthem, Hollebeke, Ieper en de "wale pays".
- Origène: Elverdinge
- Robert: Poperinge, Abele, Roesbrugge, Proven, Izenberge, Leisele, Krombeke, Watou.
- Florent: Reningelst, Westouter, Loker, Nieuwkerke, Dranouter en Ploegsteert. Florent had twee facteurs: Termote, een paardenhandelaar in Dranouter, en Jules Parret in Nieuwkerke. Florent deed zoveel mogelijk alles zelf, dit was zijn sterkte.

Afb. 9: Postkaart van rond 1900 met de biggenmarkt te Marquise.

2. De varkensmarkten

Rond de jaren 1900 waren er heel wat lokale varkensmarkten, onder meer in Terwanen, Marquise en Arras in Frans-Vlaanderen en in Oost-Vlaanderen te Zottegem, Eeklo en Geraardsbergen. In West-Vlaanderen waren er onder andere varkensmarkten te Poperinge, Ieper, Roeselare, Waregem, Nieuwpoort, Torhout en Brugge.

De varkens werden door de boeren aangevoerd met karren en zelfs met varkensberries op kruiwagens. Zo is er een kar met varkensren uit Oostvleteren bewaard in het Provinciaal museum Buskampveld te Beernem. (2) Deken De Bo gaf in 1892 volgende beschrijving van een "varkensrenne": *Groote kooi of soort van houten kist uit riggels, latten of schee'n verveerdigd, waarin men de verkens opsluit om ze aldus op eene kar te stellen en naar de markt te voeren.* (3) Traditioneel was de junimaand een slechte tijd voor de varkens-

(2) Luc DEVLIEGHER, *Landelijk en ambachtelijk leven*. Brugge, 1998, blz. 127 en 239.

(3) Leonard-Lodewijk DE BO, *West-vlaamsch idioticon*. Gent 1892, blz. 1095.

Afb. 10: Kar met varkensren uit Oostvleteren.

handel. De boeren uit Vlaams-Brabant moesten dan hooien en hadden geen tijd om biggen te komen kopen bij de handelaars. In 1974 bestonden er nog twee wekelijkse varkensmarkten in West-Vlaanderen: een varkensmarkt op het Sint-Amandsplein te Roeselare op dinsdagvoormiddag en een biggenmarkt op de Grote Markt te Waregem op zaterdagmorgen. (4) De wekelijkse biggenmarkt te Tienen en Tongeren bestond nog in 1984. Arthur en Florent Bafcop gingen wekelijks naar de biggenmarkt van Poperinge en Roeselare. Albert Bafcop verkocht op de biggenmarkten van Roeselare en Waregem, terwijl Robert Bafcop naar de biggenmarkt van Poperinge ging.

2.1 Poperinge aan de Vette Os

Poperinge had een lange traditie van varkensmarkten. Tijdens het paas- en oogstfeest werden er destijds in de Ieperstraat en de “Yperdamcouterre”, de huidige Guido Gezellestraat, een varkens- en schapenmarkt gehouden. Het is meer dan eens gebeurd dat op die plaatsen mensen en dieren overreden of gewond werden door het drukke verkeer dat er voorbijkwam. Daarom werd op 17 juli 1676 beslist dat men voortaan de varkensmarkt in de Vlamingstraat en de schapenmarkt in de Priesterstraat zou houden.

In 1921 werd door het stadsbestuur beslist opnieuw maandelijks een varkensmarkt te laten houden op de “Kleine Markt”, nu Burge-

(4) Spiegel van het Westvlaamse volksleven. Brugge, 1974, blz. 22-23.

Afb. 11: Zwienemarkt te Poperinge
rond 1925.

meester Bertenplein. Dit was vóór de herberg De Vette Os. Telkens was het een lawaaierig spektakel toen een handelaar met sterke knuist de biggen bij een poot of een oor uit de korven greep. Een tijd lang werd deze plaats dan ook de “Zwienemarkt” genoemd. ⁽⁵⁾ Op de foto zien we dat de varkens aangevoerd werden met beestenwagens. De biggen werden uitgestald in houten bakken op rechte poten en ook in varkensmanden. In deze recipiënten werd eerst stro gelegd. Vóór de tweede wereldoorlog was de biggenmarkt er op maandag en vrijdag. Na de oorlog werd de wekelijkse markt beperkt tot de vrijdag, op de binnenkoer van de Vette Os. De plaats was overdekt en ingedeeld in varkenshokken met houten schutsels. Er was ook een bascule. De markt was privé. Er moest niet betaald worden, er waren geen kosten. In de jaren '50 brak er mond- en klauwzeer uit. Te Poperinge mochten er tijdelijk geen varkensmarkten gehouden worden. De veehandelaars hielden toch markt aan De Vette Os. De eerste die door commissaris Tjoen van Poperinge gepakt werd, was Robert Bafcop! Robert was goed bevriend met commissaris Tjoen omdat ze beiden duivenmelkers waren. Vriendschap kon evenwel niet baten.

Robert en Florent Bafcop kwamen er biggen verkopen. Florent kwam om 6 uur 's morgens aan in de Vette Os. Albert Bafcop kwam

(5) Willy TILLIE & Stefaan COSSEY, Van alle markten thuis. Poperinge, 1988, blz. 17.

op vrijdag naar de markt te Poperinge, niet om er te verkopen, maar om te weten hoe de prijs voor de biggen was. De beste manier om hier achter te komen was uiteraard samen met de handelaars een “druppel” te drinken in het café. Er werd heel wat gedronken en de drie broers Albert, Robert en Florent waren er vaak samen. De Vette Os werd uitgebaat door Emiel Creus en zoon Gilbert, gehuwd met Yvonne Ostyn van het Hof van Commerce in de Casselstraat, zus van veearts Roger Ostyn. De biggenmarkt is er vroeger gestopt dan te Roeselare, namelijk rond 1970.

2.2. Ieper

Aan de herberg “Au café des bouchers”, in de Slachthuisstraat te Ieper, poseerden in 1911 enkele varkenshandelaars en slachters met enkele verhandelde varkens. (6) Deze herberg, die aan de veemarkt paalde, werd ook het “Slagtershof” genoemd. (7)

2.3. Roeselare

Florent is in 1942 voor de eerste maal met zijn vader Arthur meegegaan naar de markt te Roeselare met biggen. Het was tijdens de oorlog. Ze konden bijna niet op de markt want er was te veel volk. Iedereen kwam en vroeg: “Ga je een bendetje houden voor mij?”. Arthur waarschuwde zijn zoon Florent en zei dat er een tijd zou

(6) Jan DE WILDE, Ieper de verdwenen stad. Ieper, 1988, blz. 228.

(7) Staf VERHEYE, Vier eeuwen Ieperse herbergen. Ieper, 1999, blz. 255.

Afb. 12: De varkenshandel te Ieper in 1911.

komen dat ze hun biggen niet zouden kwijtgeraken. Deze voorspelling is uitgekomen. Er is een tijd gekomen dat de handel slecht ging en dat ze de biggen niet kwijt geraakten.

Handelaar Roger Vandekerkhove, een Waal uit Leers-Nord, met de roepnaam "Kazak" sprong in 1942 op de wagen en wilde alles kopen: "Hoeveel voor allemaal?". Hij kocht alles, ook de vuile en de roste biggen.

Bij het opkopen van de biggen bij de boeren kregen Arthur en Florent Bafcop van de landbouwer een "ballo" stro mee voor op de markt. Wanneer de biggen duur stonden, was het moeilijk om stro mee te krijgen. Wanneer de varkens vuil waren, werden ze op maandag, daags voor de markt gewassen met lauw water en een zachte borstel waarmee het haar geborsteld werd. Daarna werden ze met stro gewreven tot ze mooi wit waren. Ze deden ze in een hok met veel schoon stro. De varkens werden dan mooi bleek. Als de biggen bruin van uitzicht waren werd dit meestal veroorzaakt door bepaalde voeders. De dieren groeiden goed op, maar kregen een bruinere huidskleur: ze zagen er bruin-branderig uit. De bleke varkens waren meer in trek. Daarom strooide men bloem op de biggen. Met een borstel, een halve kamerveger, wreef men er op tot ze mooi wit waren.

De markt te Roeselare begon op dinsdagmorgen om 6 uur. Het was vroeg opstaan, want om plaats te hebben te Roeselare moest men er vroeg zijn. Arthur en Florent vertrokken om 4.30 à 5 uur, soms zelfs om 3 uur 's morgens. Er werden vier of vijf varkensmanden boven op de vrachtwagen meegevoerd. Het gebeurde dat ze veel biggen meenamen en ze niet allemaal in de vrachtwagen konden. Er werden dan twee varkensmanden naast elkaar op het bagagerek geplaatst. In elke mand plaatsten ze een bende varkensjongen. Op elke mand plaatste men een tweede mand omgekeerd er bovenop. Alles werd stevig met touwen vastgebonden. Wanneer Arthur en Florent Bafcop met hun "poester" Marcel Huyghe (1901-1993) heel vroeg aanwezig waren op de markt van Roeselare om een goede plaats te hebben, zetten ze eerst hun manden uit. Het gebeurde dat er één van hen in het stro in "de mande" zich te rusten legde en ondertussen hun stand bewaakte terwijl de anderen in de vrachtwagen nog een dutje deden op een kussentje. Ze moesten hun manden bewaken wanneer de "kwaje karwaten" van het Houtland naar

de markt kwamen. Zij palmden andermans plaats in. Ook Florent heeft nog in zo'n biggenmand geslapen op de markt.

Ze waren soms heel vroeg en gingen dan nog naar een café bij Hagedoorns op de markt. Bij sluitingsuur, om 00.30 uur, moesten ze buiten en ze vertrokken dan direct naar de markt om er plaats te hebben. Ze hadden een vaste plaats op de markt. Hun vrienden Gerard Courtens en zoon Albert vertrokken ook 's morgens vroeg vanuit Poelkapelle. Wie eerst van beiden op de markt aankwam, legde manden op de plaats waar de vrachtwagen van de collega moest komen. Beurtelings vertrok de een vroeger dan de ander.

Op de markt was het op dit vroege uur koud en de biggen kropen dicht bijeen om elkaar op te warmen in de manden. Af en toe kroop er toch een uit en men pakte dan deze big bij een oor en de staart en gooide die terug in de mand terwijl het biggetje luid schreeuwde. Het kon wel eens gebeuren dat men zich van mand vergiste. Wanneer een big bij een ander nest biggen gestoken werd, waren deze soms zo agressief dat ze de indringer konden doden.

Niet alle biggen konden in de meegebrachte manden. Na de eerste verkoop werden er opnieuw biggen ingestoken vanuit de vrachtwagen. Na verkoop ging men naar een café. Daar werd de rekening gemaakt en werd er met contant geld betaald. De koper tekende de biggen met een rode of blauwe stift. De kopers vroegen of ze van één waren (van hetzelfde nest) of of ze van twee waren (van twee nesten). Dan werden ze verschillend gemerkt met het schaartje of met een stift. Ook Florent Bafcop merkte zijn biggen door met een schaartje tophaartjes weg te snijden van de staart. De schaartop was afgerond en omgeplooid naar boven. Zo kon hij mooi in de diepte snijden. De biggenmarkt met uitgestalde biggen bleef er bestaan tot 1984. Men gebruikte er niet alleen biggenmanden. Anderen hadden houten "schetten", zoals de Cloets van Noordschote en Pierson van Luik. Leon Cloet was de koning van de "varkensmarchands". Hij kwam er met drie vrachtwagens.

Op de markt te Roeselare betaalden de handelaars "per mande", ongeveer 50 fr. Er kwamen handelaars van het hele land biggen opkopen op de biggenmarkt te Roeselare.

Jerome Vansteenkiste, knecht van Albert, vertrok rond 11 uur 's nachts. Bovenop de vrachtwagen waren de varkensmanden opgestapeld. Als ze aankwamen op de biggenmarkt werden de "zwiene-

manden” er eerst afgehaald en in een grote ronde verspreid. Deze manden waren ovaal, ongeveer 1,60 m lang, 1,20 m breed en ongeveer 40 cm hoog. De biggen werden dan per nest in zo’n mand gelegd. Er werd veel werk van gemaakt opdat de dieren er goed zouden uitzien. Ze werden met stro grondig opgekuist. Bij kleine nesten werd er soms een ander klein nest bijgeplaatst. Dit lukte niet altijd. De biggen begonnen meestal te vechten. Wanneer er onrustige biggen bij waren werd op de mand een deksel gelegd. Dit was een ovaal met wisselend gevlochten deksel met een ovale opening. Hiermee kon men beletten dat de onrustige varkensjongen er zouden uitspringen.

Wanneer de standen gevormd waren en al het werk uitgevoerd was, kon de markt beginnen. Rond 6 uur ’s morgens kwam Albert aan met zijn Mercedes. Arthur en Florent waren als varkenshandelaars eveneens aanwezig. Luc Adriaen is met zijn oom Albert ook eens meegeweest naar de biggenmarkt te Roeselare. Hij herinnert zich dat Albert met een schaartje haartjes wegsneed aan het staartje bij biggetjes. Het knippen met een schaartje was inderdaad gebruikelijk bij de varkenshandelaars. Door wat haartjes weg te snijden merkten ze hun aangekochte biggen. Ze sneden ook de hoge haartjes weg op de rug, bv. een lijn of een kruis. Het schaartje was aan de zijkant afgerond. Het biggenaanbod van Albert Bafcop was vlug verkocht. Hij had veel succes bij de verkoop door zijn imposant figuur en door zijn bekendheid als sportjournalist.

Op 5 juni 1984 organiseerde André Debruyne nog een laatste traditionele biggenmarkt te Roeselare. Hij is OCMW-voorzitter van Roeselare. In het tijdschrift “De Boer” van 1 juni 1984 verscheen volgende aankondiging: *Roeselare is naast Tongeren en St.-Truiden nog één van drie Vlaamse steden waar wekelijks een biggenmarkt plaatsgrijpt. Door de gewijzigde commercialisatie der jongste jaren is het aantal biggen op de markt en de volkstoeloop van weleer vermindert. Thans wordt door toedoen van onze vakgroepvoorzitter André Debruyne een en ander ondernomen om op 5 juni tussen 8 u. en 11 u. 30 een grootse biggenshow te beleven. De vele handelaars uit West-Vlaanderen en de vrienden van de Roeselaarse markt werken actief mee om er een groot tapijt van biggen te maken waarmee men de glorievolle sfeer van de markten 20 jaar geleden wil doen herleven. Volgens onze vakgroepvoorzitter die voor ons bondsblad wekelijks op*

Afb. 13: Affiche van 1984.

de markt aanwezig is zullen circa 2.000 biggen in de rieten manden en bakken van vroeger neergelegd worden (een aantal wat in 20 jaar niet meer werd bereikt) voor de Vlaanderens wordt 5 juni bijgevolg te Roeselare een enige gelegenheid om nog eens het volkse marktgebeuren met alle allures eraan verbonden te beleven. De belangstelling stijgt met de dag zowel bij de jeugd, de stad, de handelaars -en de vele West-Vlaamse boeren. Het voltallig schepencollege van Roeselare brengt een bezoek aan de show alsmede de Vlaamse T.V. Ook al onze lezers zijn er welkom.

Afb. 14: Laatste biggenmarkt te Roeselare in 1984
Van Links naar rechts: Walter Vanhecke van Vlamertinge, Veearts Coene van Rumbeke, Michel Vandevoorde van Poelkapelle, ?, ?, initiatiefnemer André Debruyne van Roeselare, Raf Gyselinck van Torhout, Roger Vandekerkhove van Leers-Nord, Eric Desein van Lendeledede en Gerard Thevelin van Westrozebeke.

Afb. 15: Laatste biggenmarkt te Roeselare in 1984
Vooraan van links naar rechts: Ivens Kindt van Meulebeke, Dirk Thevelin van Lichtervelde, ?, Valère Thevelin van Staden.

Afb. 16: Laatste biggenmarkt te Roeselare in 1984
Biggenmand met deksel. Van links naar rechts: Abel Stragier van Roeselare, ?, André De Bruyne van Roeselare, ?, Gentil Dewachter van Gistel, ?, ?, Leon Cloet van Woumen-Nieuwpoort die net een biggetje in de mand wierp.

Afb. 17: Laatste biggenmarkt te Roeselare in 1984
Van links naar rechts: André Vandemaele van Meulebeke, Florent Bafcop van Reningelst, Roland Cloet van Noordschote, Remi Goderis van Oostrozebeke, Gentil Dewachter van Gistel, André De Bruyne van Roeselare, Adolf Gheeraert van Waregem, ?, ?, ?, ?, Walter Vanhecke van Vlamertinge.

Veel handelaars werkten mee en waren aanwezig. De scholen van Roeselare werden uitgenodigd, de pers en zelfs de tv was aanwezig. Er werden tientallen foto's gemaakt van deze feestelijke allerlaatste biggenmarkt te Roeselare. De varkens werden tentoongesteld in manden, onder meer deze van Florent Bafcop, en in houten bakken.

Afb. 18: Het "poederen" der biggen
Rechts: varkenshandelaar De Buck.

Afb. 19: De "marchands" bespreken
onderling nog even hun prijzen
Rechts op voorgrond: De Buck.

Ter gelegenheid van deze feestelijke allerlaatste biggenmarkt werd een affiche gemaakt op A3-formaat in sepiakleur met de "herinnering aan Roeselares biggenmarkt 30-40 jaar geleden". Bovenaan rechts zijn de Sint-Amanskerk en het standbeeld van Albrecht Rodenbach afgebeeld. Beiden staan aan het Sint-Amandsplein te Roeselare waar de wekelijkse biggenmarkt plaatsvindt op dinsdag. De foto's geven een mooie getuigenis van deze markt met de typische varkensmanden tijdens het interbellum.

Afb. 20: De biggen worden tentoongesteld.
Rechts: August Leus.

Afb. 21: Het wegen (Schatten van het gewicht).
Van links naar rechts op de voorgrond: Arthur Vanbrabant van Houthulst, August Leus van Bavegem.

Afb. 22: Het "afbieden"
Rechts Odiel Duck.

Rond 1985 werden de biggen niet meer getoond te Roeselare. Ze waren ook niet mee in de vrachtwagen. De handelaars kwamen wel samen in een café om de prijs te maken.

2.4. Waregem

Op zaterdagmorgen was er biggenmarkt te Waregem aan de kerk. Albert Bafcop ging er elke week heen. De biggen werden er in man-

den tentoongesteld. De markt begon om 6 uur. Er moest betaald worden voor de standplaatsen.

2.5. Nieuwpoort

Te Nieuwpoort was er een biggenmarkt op het H. Geeraertplein. In het Openluchtmuseum te Izenberge worden drie biggenmanden bewaard die er gebruikt werden. Ze komen van de herberg "Café du Commerce" te Oostduinkerke.

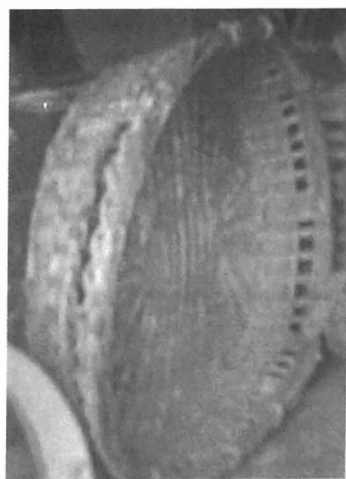
2.6. Torhout

Er bestond ook een biggenmarkt te Torhout aan de Kalvermarkt. Nolf uit Torhout was er gekend. Torhout was een kleinere markt en is vroeger gestopt dan Roeselare. Het waren vooral particulieren en kleine "marchands" die in Torhout biggen kwamen kopen. De dieren werden aangevoerd uit het Houtland: Aartrijke, Ichtegem, Ruddervoorde en Zwevezele. Soms was er wel eens een week geen markt te Torhout. De prijs voor de biggen werd gemaakt op de biggenmarkt van Roeselare. De biggen werden verkocht per "ben" (biggenmand), een nest van zo'n 12 à 13 biggen. De "viggen" moesten een dikke staart hebben. Een big met een dun staartje zouden ze nooit kopen. Op het einde van de markt waren er bennen die niet verkocht geraakten. (8)

2.7. Brugge

De wekelijkse biggenmarkt op zaterdag was op de Vrijdagmarkt te Brugge, aan het Zand. In de onmiddellijke omgeving was het slachthuis, nu de Beurshalle, en de Zwijnstraat. De varkensmarkt bleef er bestaan tot in 1940. In die periode waren het open manden, zonder deksel. De varkenshandelaars hadden 3 à 4 manden bovenop hun wagen op een bagagerek. De biggenmarkt ging zo'n 80 meter ver langs de gevels van de toenmalige hotels aan de Vrijdagmarkt. Op de gevel van het "Hotel de la Paix" was in de jaren '30 op de gevel geschilderd: "E.VANCOILLIE-VANOVERSCHEL-DE VEEHANDELAAR". (9) Varkenskwekers kwamen van andere streken, tot uit Wallonië, om op de Vrijdagmarkt biggen aan te kopen. Ook particulieren kochten één of enkele biggetjes om ze vet te mesten. Ook grote bedrijven zoals meelfabrieken deden dat. Het varkensvlees werd aan hun personeel te eten gegeven. De biggen

Afb. 23: Het "handjes klappen" : ze zijn verkocht!
Op de achtergrond links: de vrachtwagen van Arthur Bafcop van Reningelst.

Afb. 24: Biggenmarkt in het Openluchtmuseum te Izenberge, foto op 5 oktober 2002.

(8) Medegedeeld door de schepen van landbouw van Eernegem op 14 september 2001.

(9) Jaak A. RAU, Het Brugge van toen. Brugge, 1980, blz. 98-99.

(10) Medegedeeld door Henri Himpens te Loppem op 9 maart 2002.

Afb. 25: De driewielkar van landbouwer Himpens.

Afb. 26: De biggenkooi van Camiel Himpens, herbruikt als museumrek.

werden door de landbouwers naar de biggenmarkt vervoerd. Tot voor 1940 reed biggenhandelaar Camiel Allaert van Oostkamp met zijn fiets rond bij de boeren om biggen op te kopen, ook bij Camiel Himpens in de Molendreef 13 te Loppem. Ze bereikten een akkoord voor de verkoop en Camiel Himpens moest de biggen naar de wekelijkse biggenmarkt te Brugge voeren. ⁽¹⁰⁾ Dit was op zaterdag en het gebeurde vier tot zes maal per jaar, wanneer hij biggen had. Hij had immers maar een paar zeugen. Zoon Henri Himpens is nog vaak meegeweest. Ze moesten vroeg opstaan, 's winters moesten ze met een petroleumlantaarn rijden. Camiel Himpens had een "viggenkooi" in donkerrood beschilderd eikenhout. De kooi is bewaard in het privaatmuseum van zoon Henri en staat nu op zijn kant. Er zijn legplanken ingeschoven voor het tentoongesteld aalaam. De kooi is 84 cm breed, 160 cm lang en 61 cm hoog. Het afsluithekken meet 96 (met bovenlat van 136 cm) op 86 cm. De naam van Camiel Himpens was op de kooi geschilderd. Hij gebruikte dit samen met zijn buur-landbouwer. De "viggenkooi" werd op zijn driewielkar geplaatst. Dit paste perfect.

De biggenkooi werd volgeladen met de verkochte biggen. Er werden biggen van verschillende nesten samengestoken. De biggen vochten vooral wanneer er andere biggen bij een bestaand nest in hun hok gestoken werden. Ze zouden zich erbij doodvechten. In een nieuw hok was het probleem minder. Na een vervoer van één tot twee uur met paard en kar waren ze rustig wanneer ze in Brugge aankwamen. Camiel Himpens had een bundel stro mee en strooide hiermee een biggenmand van de biggenhandelaar Miel Allaert goed vol en plaatste er zijn verkochte biggen in. Miel Allaert merkte onmiddellijk zijn aangekochte biggen door met zijn schaarje een knip te geven in de haartjes van de dieren. Dit was een code waarmee de handelaars hun eigendom merkten. Later werden er stiften gebruikt bij de veehandel. In een café werd de landbouwer dan door de varkenshandelaar betaald. Wanneer de varkenshandelaars goede zaken gedaan hadden, hadden ze redelijk wat gedronken en keerden "zwenselend" met hun auto terug naar huis! Op maandag was er koeienmarkt op de Vrijdagmarkt te Brugge. In de gevels zijn er nu nog ijzeren ringen zichtbaar waaraan de runderen vastgebonden werden. Er waren afzonderlijke "marchands" voor biggen,

vette varkens, runderen of paarden. De “viggenmarchands” gingen ook naar andere biggenmarkten: Torhout, Roeselare en Eeklo. Dit was een grote markt. Vanaf de jaren '40 kwamen de varkenshandelaars aankopen op het hof. Ze kwamen regelmatig en namen de biggen mee. De prijs werd per week gemaakt en bij akkoord werd er in elkaars handen geslagen. De prijzen van de verschillende handelaars weken niet veel af. Soms kwamen er zelfs drie handelaars over de vloer. Wanneer landbouwer Himpens biggen had die in elkaars staart beten, gingen ze “zoete terre” kopen en streken dit aan de staart opdat er niet meer aan zou worden gebeten. Eenmaal ze bloed geproefd hebben blijven varkens immers elkaar opeten.

2.8. Eeklo

Een aantal West-Vlaamse varkenshandelaars ging ook naar de wekelijkse biggenmarkt te Eeklo. De biggenmarkt was op de Grote Markt, aan de rechterkant en paalde aan de wekelijkse kraampjesmarkt op donderdag. Er was reeds in 1403 sprake van een varkensmarkt te Eeklo. In een Oostends nieuwsblad uit 1864 staat te lezen: “De Zwijnsmarkt van Eecloo is iets wonderbaars, ze treft hare weergave niet aen in Europa. Den donderdag als wanneer de weekmert gehouden wordt, is het geene zeldzaamheid twee duizend zwijns van alle ras en van allen ouderdom op de markt van dit handeldrijvend stadje vergaderd zien”. De donderdagdrukte begon al om twee uur 's nachts. Vanuit heel Vlaanderen kwamen kooplui naar Eeklo afgezakt. Pas om zes uur werd de markt op gang gefloten door een veearts. Rond 1900 lagen de biggenmanden en biggenkooien her en der verspreid over het plein tijdens de biggenmarkt. Deze markt was afgeboord met natuurstenen palen met een ijzeren ring bovenaan. De palen stonden op ongeveer 2 meter van elkaar. Aan de metalen ring werden dieren vastgebonden tijdens veemarkten en veeprijskampen. In 1955 werden de biggen tentoongesteld in houten bakken zonder bodem. De bakken waren gevuld met stro. Het was een grote biggenmarkt. Tot 1970 waren er geregeld meer dan duizend biggen op de wekelijkse markt. Nadien kwijnde de markt stilletjes weg, zelfs zonder de varkenspest. ⁽¹¹⁾

2.9. Zottegem

In 1913 was er nog een wekelijkse markt voor “viggens” op dinsdag te Zottegem. ⁽¹²⁾ Dit was in de Neerhofstraat. Er kwam veel volk

Afb. 27: De biggenmarkt te Eeklo omstreeks 1900 (www.eeklo.be).

Afb. 28: De biggenmarkt te Eeklo in 1955 (www.gva.be).

(11) www.eeklo.be

(12) Provinciale almanak en wegwijzer van de stad Brugge en der provincie West-Vlaanderen voor het jaar 1913, blz. 38.

Afb. 29: Varkensmarkt te Geraardsbergen.

naartoe. De biggenmarkt bestaat er niet meer, maar de straat wordt er in de volksmond nog steeds “Varkensmarkt” genoemd.

2.10. Geraardsbergen

Op een postkaart, verstuurd in 1909, zien we de varkensmarkt te Geraardsbergen. De houten varkenskooien werden met paard en kar aangevoerd.

3. Varkensmanden

Guido Vermeulen vermeldt in zijn volkskundige studie “*Het mandenmakersambacht*”:

VARKENSMANDEN. Afmetingen volgens specialist mandenmaker A.Verstraete uit Lo: gl. 1,55 m, gbr. 1,12 m, h. 33,5 cm. Gewicht vers gemaakt 22,5 kg. Wissen: 17,5 kg, 5 kg latten (slepers). Werk: 9 uur.

VARKENSMANDE. Westvl. Zwienemande. De ovale varkensmand uit witte “wijmen” wordt gebruikt om varkensjongen op de markt ten toon te stellen. Soms voorzien van een soort deksel, eveneens uit wiewow, in de vorm van een lampekop om de varkensjongen te beletten uit de mand te springen. ⁽¹³⁾

Voor mandtypes in verschillende maten (zwijnenmanden bv nrs. 1 tot 8) heeft de mandenmaker een tabel waarop, voor elk mandennummer, de verschillende maten in centimeter aangegeven zijn. Bij het voorbereiden van de bodemwissen en onder het vlechten worden de maten gecontroleerd met een gewone meetlat of een dubbele meter. Bij mandenmaker Aloïs Verstraete uit Lo verminderde de vraag naar vlechtwerk reeds rond 1949. Hij vlocht dan nog bijna uitsluitend “zwienemanden” en kansels. ⁽¹⁴⁾ Aloïs Verstraete, geboren te Lo op 13 maart 1906, overleed er op 6 september 1972. In zijn lange loopbaan had hij letterlijk alles gemaakt, ook grote ovale varkensmanden, waarin de biggen op de markt tentoongesteld werden. Hij werd “Wiesten de mandemaker” genoemd. ⁽¹⁵⁾

Arthur Bafcop gebruikte ook reeds dergelijke varkensmanden. Regelmatig moesten ze nieuwe manden laten maken. Ze versleten na een vijftal jaar want ze gooiden de manden van de vrachtwagen op de grond. Florent Bafcop ging dan een aantal manden bestellen bij Jacob in Reningelst: de baan naar Poperinge, op de hoogte. Ook de brandweer van Reningelst kocht zijn manden bij deze Jacob. Zij

(13) Guido VERMEULEN, *Het mandenmakersambacht*. Nieuwpoort, 1973, blz. 78.

(14) Hervé STALPAERT, *Ambacht en bedrijf, Schrift 3 Bond van de Westvlaamse Volkskundigen*, Brugge, 1972, blz. 17-25.

(15) A.R. Gousseij, Lo - Aloïs Verstraete overleden. In: *Bachten de kupe*, 1973, nr. 2, blz. 42-43.

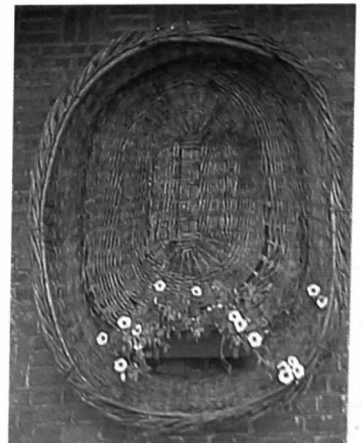
(16) F.V., Manden maken is ook een volkskunst. In: *Het Wekelijks Nieuws*, 22-10-1971.

Afb. 30: Gerestaureerde varkensmand van de varkenshandelaar Florent Bafcop in de tentoonstelling "Knol Hespenebeen".

gebruikten deze manden als filter, wanneer ze water moesten oppompen uit een vijver. Jacob te Reningelst was, net als Lysarde te Waregem en Ronsse te Wervik, één van de oude mandenmakers-geslachten die de kunst en de precisie van het mandenmaken kenden. (16)

Toen in 1984 een laatste volkse biggenmarkt werd ingericht, gaf Florent Bafcop zijn varkensmanden aan zijn vriend-organisator André De Bruyne voor gebruik op deze markt. Eén exemplaar bleef achter te Reningelst omdat de bodem er half uit was. Het werd op biggenmarkten soms als deksel gebruikt voor woelige biggen. De afmetingen bedragen: lengte: 190 cm, breedte: 120 cm en hoogte: 35 cm. De mand is net als andere biggenmanden door de eigenaar gemerkt. Er werden op de zijkanten telkens twee vierkante vlakken met lichtgroene verf aangebracht, met enkele cm erboven een streep in donkergroene verf. Met deze aangebrachte eigendomsmerken konden de varkenshandelaars gemakkelijk hun eigen manden terugvinden. Deze unieke biggenmand werd van 14 tot 21 september 2001 tentoongesteld te Eernegem ter gelegenheid van de volkskundige activiteiten rond "Knol Hespenebeen".

Afb. 31: Varkensmand in Het Labyrint te Kimmel, foto op 28 juli 2001.

Op de binnenkoer van de herberg "Het Labyrint" te Kimmel, drie huizen rechts van de woning van Albert en Maria Bafcop-Moerkerke, hangt momenteel een varkensmand. De mand hangt aan de gevel, onder de oversteek (de "ozing"), van een schuur rechts aan het binnenplein van de herberg, ingang langs de poort. Ze hangt er in weer en wind, en is daardoor aan het vergaan. De mand is reeds helemaal uitgezakt. In de opening heeft men een plantenbak aangebracht.

De afmetingen bedragen bij benadering: lengte: 1,60 m, diepte: 1,20 m, hoogte: 35 cm. De diepte en de hoogte komen overeen met het exemplaar van Florent Bafcop. De mand van Kimmel is wel 20 cm korter. Ze is ook fijner gevlochten. De bovenrand is op regelmatige afstand verstevigd met togedraaide ijzerdraad. Op de rand zijn er merktekens aangebracht: ingekraste strepen, die zwart ingekleurd werden. Van boven is de mand meer toegeflochten en de houten verstevigingsband aan de binnenkant is hoog aan de bovenrand bevestigd, terwijl bij het exemplaar van Reningelst de verstevigingslat onder de randopeningen aangebracht is. Beide varkensmanden staan op twee houten latten. Bij navraag konden wij bij de waardin van "Het Labyrint" vernemen dat deze mand niet van de varkenshandel van Albert Bafcop komt. De uitbaters van het Labyrint vonden destijds een viertal gelijke varkensmanden bij het grof huisvuil te Geluveld. Ze stonden buiten aan de weg naar Beselare, niet al te ver over het kasteel. Er zijn op die weg enkele kleine huizen, daar voorbij stonden ze buiten, aan de rechterkant van de weg. Ze kregen van de bewoners toestemming de manden mee te nemen. De mand die nu uithangt is de laatste die overgebleven is. Eerst hadden ze een mand op de binnenkoer gezet, opgevuld met aarde en beplant met bloemen. Deze mand is na een tijd helemaal verpulverd. Er was waarschijnlijk maar één varkenshandelaar te Geluveld, namelijk Marcel Oryn. ⁽¹⁷⁾

Luc Traen van de Peperstraat te Brugge, herinnert zich dat ze bij hem thuis in de schilderswinkel ook nog een varkensmand hadden die ze gekregen hadden van varkenshandelaar Arthur De Jaghere die de herberg "Derby" uitbaatte te Jabbeke. In 1949 was er een varkenshandelaar O. De Jaghere in de Bruggesteenweg nr. 42 te Jabbeke. De "vikkenmand" werd door de familie Traen geschonken

(17) Medegedeeld door Florent Bafcop te Reningelst op 29 juli 2001.

aan het rustoord “Ten Bogaerde” te Sint-Michiels-Brugge. De varkensmand werd er als decoratief element een tijdlang opgehangen aan de muur van de refter. Later belandde de mand in de kelder en is ondertussen verdwenen: de biggenmand werd met de vuilniswaggen meegegeven.

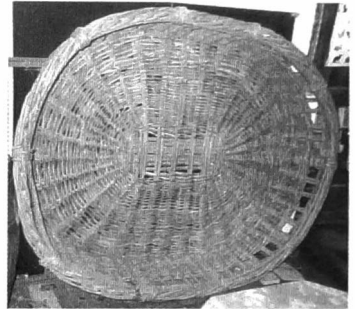
Een andere varkensmand mét deksel wordt bewaard bij Henri Himpens te Loppem, een gepensioneerde landbouwer met een interessante collectie landbouwalaam op zijn ouderlijk hof in de Molendreef 13. Het deksel is conisch, en van boven open.

Afmetingen van de mand: hoogte: 33 cm, bovenkant: 133,5 x 174 cm, onderkant: 117 x 150 cm. Afmetingen van het deksel: hoogte: 31 cm, bovenkant: 116 x 150 cm, onderkant: 133 x 174 cm. Aan de onderkant van de mand zijn verstevigingslatten aangebracht. De horizontale “wijmen” zijn groenachtig. De mand is gemerkt met donkerrode verf, aan de zijkant met een vlak en aan de bovenkant met een streep. De bovenrand is door de mandenmaker verstevigd met tien banden vlechtwerk. De “viggenmand”, zoals het voorwerp daar genoemd wordt, komt van de grote biggenhandelaar Camiel Allaert aan de Vierwege nr.23 te Oostkamp. Zijn zoon Dolf Allaert doet nu nog in varkens en hij had meerdere familieleden die varkenshandelaar waren, onder meer André Allaert te Jabbeke. Het is mogelijk dat de “viggenmand” van Camiel Allaert in Oost-Vlaanderen vervaardigd is omdat hij veel naar Eeklo ging om er biggen te verkopen.

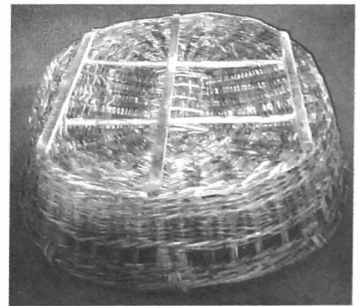
De varkensmanden waren bij Berten Bafcop thuis opgehangen aan een katrol.

Aan het plafond van de garage te Kemmel waren twee metalen buizen met een hendel bevestigd. Aan iedere buis waren twee koorden opgerold met aan het uiteinde een dubbele haak.

Wanneer de knecht Jerome met de “beestencamion” terugkeerde van de markt, reed hij de vrachtwagen in de garage van Albert Bafcop. Hij klauterde op het bagagerek waarop lege varkensmanden gestapeld waren. De twee buizen waren juist boven de varkensmanden, en Jerome moest eerst het systeem ontgrendelen door de grendel van ongeveer 30 cm omhoog te duwen. Door met de

Afb. 32: Biggenmand van Allaert op 9 maart 2002.

Afb. 33: Onderkant van de biggenmand van Allaert.

Afb. 34: Biggenmand van Allaert met deksel.

Afb. 35: Foto van het ophangstelsel, 20 juni 2001.

Afb. 36: Foto op 29 juli 2001 van de woning Albert Bafcop te Kemmel met rechts de garagepoort.

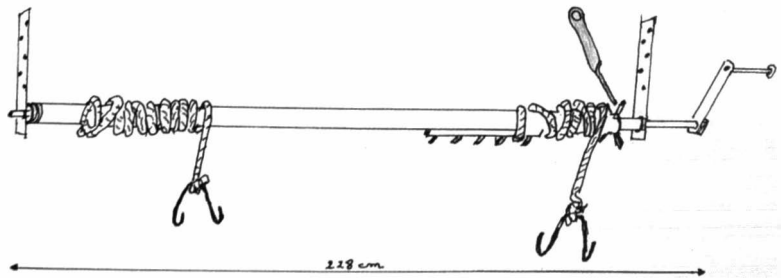
Afb. 37: Ophangstelsel voor de biggenmanden van Albert Bafcop.

hendel links te draaien kwamen de touwen met dubbele haken naar beneden. Hij stak de dubbele haken in een stapel manden en door met de hendel rechts te draaien kwam het geheel omhoog en bleef daar door een ratel-vergrendelingsstelsel. De afstand tussen de vier haken bedroeg ongeveer 180 cm. ⁽¹⁸⁾

Het plafond van de garage is ongeveer 4 meter hoog. Beide ophangsystemen waren aan de houten balken bevestigd met bouten. Beide buizen waren op redelijk grote afstand van elkaar. Op zondag 30 december 2001 heeft Luc Adriaen deze ophangsystemen uitgebrouwen en gerecupereerd. Dit was de dag voordat de sleutels definitief afgegeven werden aan de nieuwe eigenaar van het pand, de Kredietbank te Kemmel.

De lengte van de buis met as bedraagt 228 cm. Deze lengte past voor een varkensmand. De mand van Florent Bafcop is 180 cm lang en 120 cm breed.

De buis heeft een diameter van 4,5 cm. Aan de zijkant is schroefdraad getrokken. Het is blijkbaar een oude gasbuis. Het ophangstelsel kon geblokkeerd worden zodat de manden niet terug naar beneden vielen. Hiervoor was een grendel, een ijzeren lat van ongeveer 30 cm lang, eveneens met een bout op de balk bevestigd. De grendel kon vrij scharnieren. Op één derde van het uiteinde was de

lat getorst. Het uiteinde kon gevangen worden door één van de vier ijzeren pinnen die op het uiteinde van de buis gelast waren, hierdoor werd het terugdraaien belet. Deze blokkeringslatten werden niet gerecupereerd. Dit ophangstelsel zou vervaardigd zijn door Cyriel Moerkerke (Kemmel 1888-1963), schoonvader van Albert

(18) Vaststellingen te Kemmel door Luc Adriaen op 20 juni 2001.

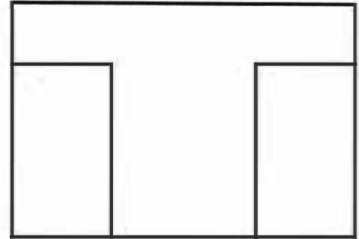
Bafcop. Cyriel was schrijnwerker in Kemmel. Hij was zeer handig en had een gevoel voor techniek. In de jaren '20 was er in de streek zoveel werk door de heropbouw na de Eerste Wereldoorlog dat aan Cyriel ook gevraagd werd daken en kleine verbouwingen te doen. Op die manier werd hij een volwaardig aannemer die ook plannen tekende en zelfs elektriciteit leerde toen de streek geëlektrificeerd werd.

Florent legde zijn varkensmanden op een verhoog, op de zolders van de lage garages aan beide kanten van zijn garage voor de vrachtwagen.

4. Vervoer met "Den Olifant"

In Poperinge en Roeselare werd het vervoer gedaan door "Den Olifant", een heel grote vrachtwagen met drie verdiepingen varkenshokjes. Met "Den Olifant" kwamen veel mensen mee, 8 tot 10 opkopers. De kopers kwamen mee in een afzonderlijke ruimte in de vrachtwagen, een "cabine". Ze kwamen op maandag en vrijdag om varkens en zetten ze af bij de klanten (kopers) in het Hageland, Vlaams-Brabant.

1. De eerste die met de Olifant reed was De Wachter uit Putte.
2. Norbert Bafcop heeft tijdens de oorlog een tijdje dit vervoer en de vrachtwagen overgenomen van De Wachter om biggen te vervoeren. Zijn vrachtwagen reed op hout tijdens de oorlog. Norbert reed met de biggen vanuit Poperinge naar klanten in het Hageland (Vlaams-Brabant).
3. Florent Weyns van Heist op den Berg heeft de vrachtwagen van Norbert overgenomen. Weyns nam alle biggen weg. Hij kocht werkelijk alles op en bracht ze ter plaatse. Normaal begon de biggenmarkt te Poperinge om 6 uur 's morgens. Als Weyns er nog niet was, verkregen de varkenshandelaars een lage prijs voor de biggen. Daarom werd er gewacht tot Weyns aanwezig was. Het gebeurde ook wel eens dat Weyns meer varkens gekocht had dan er plaats beschikbaar was in de "Olifant". Florent Bafcop gaf dan twee van zijn manden mee om bovenaan op de "Olifant" te plaatsen en vast te maken. Ze moesten die manden de volgende week terug meebrengen.

Afb. 38: Doorsnede van de garage.

Afb. 39: De "Olifant" van Norbert Bafcop.

Afb. 40: Norbert Bafcop en Georges Van Leecke aan de cabine van de "Olifant".

Na de periode met "Den Olifant" heeft Norbert voor de Duitsers gereden. Toen Florent nog te Leuven studeerde voor veearts, werd hij door Norbert afgehaald en reed hij met Norbert mee in zijn vrachtwagen die hij met hout stookte. Norbert kwam van Limburg met Duits materiaal. In Aalst brak het "roulement" van de vrachtwagen van Norbert. Norbert en Florent moesten in het College van Aalst slapen terwijl de Duitse soldaten de vrachtwagen bewaakten en herstelden. Daarna zijn ze naar Reningelst gereden.

5. De term "viggen"

Biggen werden vaak "viggen" genoemd. Men sprak ook van "zwie-nejoengen".

Deken De Bo vermeldt in zijn Westvlaamsch idioticon ⁽¹⁹⁾ vikken en viggen, maar geen biggen:

VIGGE, o. Zie VIKKEN. "Een zeughe met twee zwarte vigghenen." (C.Vrancx)

VIGGHE, bij Kil. (Kiliani etymologium), zie VIKKEN.

VIGGHEN, id., zie VIKKENEN.

VIKKEN, o., meervoud vikkens, verkleinwoord vikkentje. Jong verken, bij Kramers Bigge genaamd, fr. jeune cochon. Eene zeug met hare vikkens. Een klein vikken. Een groot vikken. Eene bende vikkens in eene renne naar de markt voeren. - In 't Land van Aalst Viggen. Kil. Vigghe, porcellus.

VIKKENBENNE (wvl. VIKKEBENNE, zie N), v. Hetzelfde als Verkensrenne.

VIKKENEN, vikkende, gevikkend, b. en o. w. Vikkens werpen, biggen werpen, fr. cochonner. De zeug heeft gevikkend. - In 't Land van Aalst zegt men Viggene. Kil. Vigghe, edere porcellos.

VIKKENMOËR (wvl. VIKKEMOERE, zie N), v. Zeug met vikkens, met biggen.

J.Vercoullie geeft in zijn etymologisch woordenboek geen verklaring van de term "vigghe": big v. + Nederduitsch bigge, Hoogduitsch bick; daarnevens Middelnederlandsch bagghe, voorts Angelsaksisch pecg (Engels: 'pig) en Middelnederlandsch en Westvlaamsch vigghe: oorsprong onbekend. ⁽²⁰⁾

6. Formulieren

Men moest viermaal schrijven: vervoerdocument, inschrijvingsboek, ontsmettingsboek, factuur. Indien de inschrijvingen in de

(19) Leonard-Lodewijk DE BO, Westvlaamsch idioticon. Gent 1892, blz. 1140 en 1142.

(20) J. VERCOULLIE, Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, derde druk. Gent 1925, blz. 35.

boeken niet juist waren, kon men een correctionele veroordeling krijgen. Florent Bafcop heeft nooit problemen gehad.

Vervoerdocument ('passavant').

Er was een vervoerdocument ("passavant"), een groen formulier, enkel in de grensstreek. Het werd door het Ministerie van Financiën "Onafgetekende Gelei-Aangifte" genoemd. Florent had een passavant zonder stempel mee als hij om "zweijnejongen" ging voor de markt, om aan de commiezen te tonen.

Eerst waren er witte passavants. Deze moesten een stempel hebben. Hiervoor moest men naar de douane. Later, rond 1960, waren het blauwe passavants. Deze mocht men zelf schrijven.

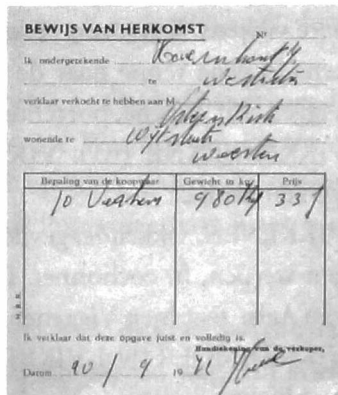
Bewijs van herkomst

Op dit formulier werd de verkoper, de koper, de koopwaar, het gewicht en de prijs vermeld. De verkoper moest een formulier van herkomst kunnen afleveren.

Afb. 41: Groen vervoerdocument 'Onafgetekende Gelei-Aangifte' (volgnummer 152), gedateerd 28-07-1958. Het werd door Herman Bafcop gedrukt.

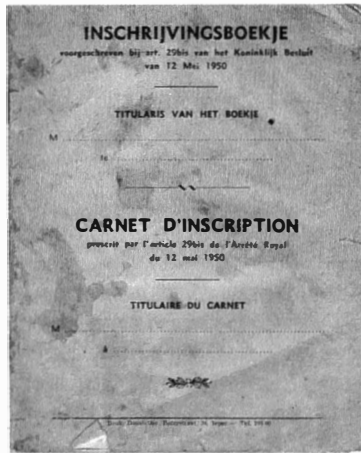
Afb. 42: Dit formulier van 7-09-1963, gedrukt door Herman Bafcop te Reningelst (H.B.R.), vermeldt ossen en een vaars.

Afb. 43: Albert Bafcop gebruikte eenzelfde formulier, eveneens door Herman Bafcop gedrukt. Dit document werd op 20-09-1972 ingevuld en ondertekend door Jerome Vansteenkiste, "facteur" van Albert Bafcop.

Inschrijvingsboekje

Het was volgens de wet verplicht de verkopen in te schrijven in een boek. Hierin werden de merken genoteerd: in de nek, rechter of linker bil, de schouder: halve of hele pluim aan de staart. Bij kleine nesten werden de biggen soms samen gestoken en gemerkt met de schaar.

Afb. 44: Inschrijvingsboekje voor aan- en verkoop van varkens bij de veehandel Albert Bafcop te Kemmel in de periode 1964-65. Het boekje werd gedrukt bij Dumortier, Boterstraat 34 te leper.

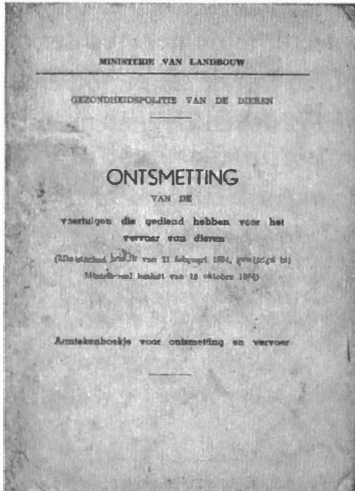

Afb. 45: Inschrijvingsboekje van Florent Bafcop. Het boekje dateert van 23-11-1965 tot 21-11-66 en werd gedrukt door H.B.R. (Herman Bafcop Reningelst). Ook Origène Bafcop staat meermaals als herkomst van de biggen vermeld. Florent vervoerde zijn biggen.

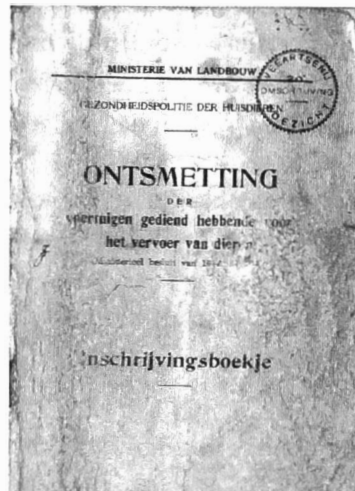
Afb. 46: Binnenbladzijde van een inschrijvingsboekje. Net als bij het boekje van Albert Bafcop is er een kolom "Merk der biggen" bij de "Beschrijving van het dier". Hier werd genoteerd hoe en op welke plaats de nesten gemerkt werden. Net als bij Albert Bafcop staat vaak vermeld "viggen" in plaats van biggen.

DAG EN JAARSTREK VAN HET DIER	VERKOPER		Beschrijving	van het dier			DAG VAN HET WEDERGAAN VAN HET DIER	KOPER
	NAAM EN VOORNAMEN	WOONPLAATS		Naam in de kofte	Eken des boel	Dieren niet		
20-11-65	Dumortier	Bafcop
21-11-65	Dumortier	Bafcop
22-11-65	Dumortier	Bafcop
23-11-65	Dumortier	Bafcop
24-11-65	Dumortier	Bafcop
25-11-65	Dumortier	Bafcop
26-11-65	Dumortier	Bafcop
27-11-65	Dumortier	Bafcop
28-11-65	Dumortier	Bafcop
29-11-65	Dumortier	Bafcop
30-11-65	Dumortier	Bafcop
1-12-65	Dumortier	Bafcop
2-12-65	Dumortier	Bafcop
3-12-65	Dumortier	Bafcop
4-12-65	Dumortier	Bafcop
5-12-65	Dumortier	Bafcop
6-12-65	Dumortier	Bafcop
7-12-65	Dumortier	Bafcop
8-12-65	Dumortier	Bafcop
9-12-65	Dumortier	Bafcop
10-12-65	Dumortier	Bafcop
11-12-65	Dumortier	Bafcop
12-12-65	Dumortier	Bafcop
13-12-65	Dumortier	Bafcop
14-12-65	Dumortier	Bafcop
15-12-65	Dumortier	Bafcop
16-12-65	Dumortier	Bafcop
17-12-65	Dumortier	Bafcop
18-12-65	Dumortier	Bafcop
19-12-65	Dumortier	Bafcop
20-12-65	Dumortier	Bafcop
21-12-65	Dumortier	Bafcop
22-12-65	Dumortier	Bafcop
23-12-65	Dumortier	Bafcop
24-12-65	Dumortier	Bafcop
25-12-65	Dumortier	Bafcop
26-12-65	Dumortier	Bafcop
27-12-65	Dumortier	Bafcop
28-12-65	Dumortier	Bafcop
29-12-65	Dumortier	Bafcop
30-12-65	Dumortier	Bafcop
31-12-65	Dumortier	Bafcop
1-1-66	Dumortier	Bafcop
2-1-66	Dumortier	Bafcop
3-1-66	Dumortier	Bafcop
4-1-66	Dumortier	Bafcop
5-1-66	Dumortier	Bafcop
6-1-66	Dumortier	Bafcop
7-1-66	Dumortier	Bafcop
8-1-66	Dumortier	Bafcop
9-1-66	Dumortier	Bafcop
10-1-66	Dumortier	Bafcop
11-1-66	Dumortier	Bafcop
12-1-66	Dumortier	Bafcop
13-1-66	Dumortier	Bafcop
14-1-66	Dumortier	Bafcop
15-1-66	Dumortier	Bafcop
16-1-66	Dumortier	Bafcop
17-1-66	Dumortier	Bafcop
18-1-66	Dumortier	Bafcop
19-1-66	Dumortier	Bafcop
20-1-66	Dumortier	Bafcop
21-1-66	Dumortier	Bafcop
22-1-66	Dumortier	Bafcop
23-1-66	Dumortier	Bafcop
24-1-66	Dumortier	Bafcop
25-1-66	Dumortier	Bafcop
26-1-66	Dumortier	Bafcop
27-1-66	Dumortier	Bafcop
28-1-66	Dumortier	Bafcop
29-1-66	Dumortier	Bafcop
30-1-66	Dumortier	Bafcop
31-1-66	Dumortier	Bafcop

Ontsmettingsboekje

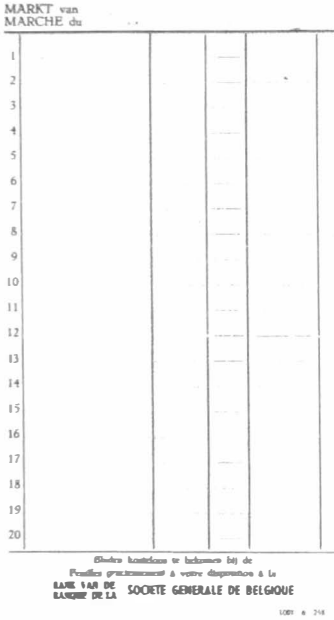

Afb. 47: Boekje voor ontsmetting van de vrachtwagen na varkensvervoer door de veehandel Albert Bafcop te Kemmel in 1971-72. Op het titelblad is een stempel "DIERGENEESKUNDIG TOEZICHT IIIe DISTRICT". In het boekje werd het "Immatriculatienunder" van het voertuig van Albert Bafcop vermeld: VT.307.

Afb. 48: Boekje voor "Ontsmetting der voertuigen gediend hebbende voor het vervoer van dieren". Het boekje is genummerd: 9544 en heeft twee stempels VEEARTSENIJ TOEZICHT 20e OMSCHRIJVING. De nummerplaat van de "autocamion" was N 0201. Het boekje dateert van 29-04-1957 tot 28-06-66.

Na een vervoer moest de vrachtwagen elke keer ontsmet en afgetekend worden. Men schreef niet voor welk product moest gebruikt worden voor de ontsmetting. Het voorschrift was: alles reinigen met water. Dit was niet moeilijk. Wanneer de vrachtwagen leeg was ging Florent hem tonen aan veearts Goethals, in Proven. De veearts keek of de vrachtwagen proper was. In de periode 1990-91 werd zijn vrachtwagen 48 keer door veearts Goethals gekeurd en afgetekend met een stempel in het inschrijvingsboekje van Florent Bafcop. In andere periodes werd de vrachtwagen zelf ontsmet en plaatste Florent zijn eigen handtekening. Bij fout riskeerde men een correctionele veroordeling. Uitzonderlijk werd de vrachtwagen gereinigd in een slachthuis, bijv. het slachthuis van Poperinge, Roeselare, Zedelgem of het slachthuis Pauwels van Reninge. Op 6 april 1985 kreeg Florent bijv. een attest van betaling van 119 fr. voor reiniging van zijn vrachtwagen in het stedelijk slachthuis van Roeselare.

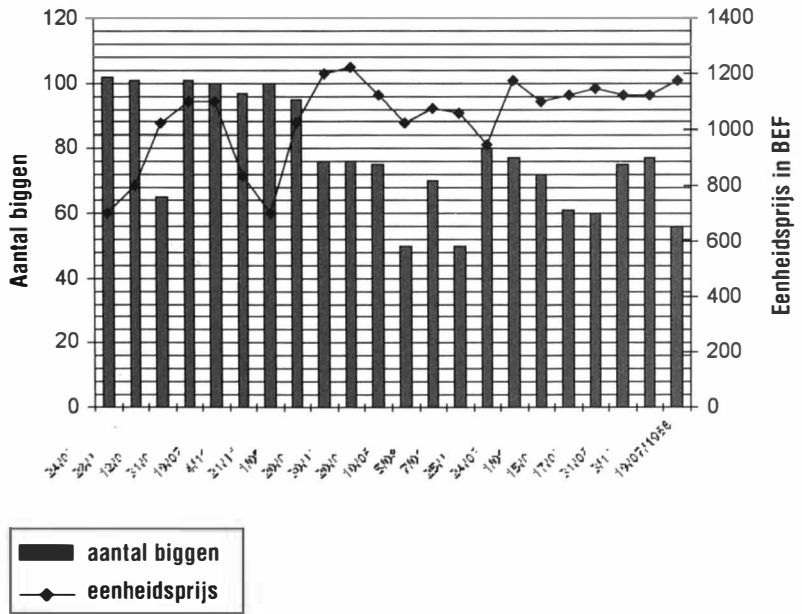
Afb. 49: Een blanco marktlijstje.

Factuur

Een factuur werd gebruikt voor levering van varkens, vooral aan instellingen. Vóór de BTW in 1970 moesten er zegels geplakt worden op de facturen.

De veehandelaars konden op de markten gebruik maken van een gedrukt **marktlijstje** dat door de Generale Bank gratis ter beschikking gesteld werd. Hierop konden ze hun transacties bijhouden.

Biggenleveringen door Florent Bafcop naar Merksplas en Wortel

7. Verkoop van varkens aan instellingen

Arthur Bafcop heeft in de jaren '35-40 nog varkens geleverd aan de psychiatrische instelling te Rekem, tegen de Duitse grens. Het vervoer van de biggen gebeurde met de trein. Er waren in de wagon met houten schutsels hokjes gemaakt voor het vervoer van de biggen. Ze werden in het station van Vlamertinge ingeladen. Peter leverde "bacons", een Duitse variëteit biggen aan Rekem. Deze varkens waren ruw en groot van gestalte. Hij kocht deze "baconzwinen" bij de varkenskwekers Sinnesales te Hoogstade-Linde bij

Veurne. Florent heeft zelf niet moeten leveren aan Rekem, maar heeft rond 1935 nog meegeholpen met zijn vader aan dergelijke leveringen. In Rekem was men zeer tevreden met de leveringen. Zij gaven het adres van Arthur Bafcop door aan de bestuurder van het Rijkslandbouwbedrijf te Merksplas, waar hij ook mocht gaan leveren. Samen met zoon Florent leverde Arthur Bafcop er drie- tot viermaal per jaar met hun vrachtwagen. Er werd nu en dan eveneens geleverd aan het Rijkslandbouwbedrijf te Wortel, en éénmaal per jaar aan de gevangenis van Hoogstraten. Ook aan het verbeteringsgesticht van Ruiselede werd twee- tot driemaal per jaar geleverd. In 1965 moest Florent facturen maken voor Merksplas, Hoogstraten en Ruiselede. Hij deed zelf het vervoer. Om de twee à drie maand bracht Florent 50 à 100 varkensjongen aan Merksplas. Deze instelling was een goede klant.

Florent Bafcop leverde ook varkens aan ziekenhuizen en rustoorden: in Komen, het Hospice te Ploegsteert, het Hospice te Waasten en het 'Oudmanhuis' te Nieuwkerke.

Florent ging vaak naar Sint-Michiels-Brugge met zeugen. Er is daar nu nog 'beestenmarkt'.

8. Piétrinbond

Voorzitter was Victor Debaere. Ze gingen met het bestuur piétrins keuren. Ze hadden iemand die rondging om te tatoeëren, om een oormerk aan te brengen.

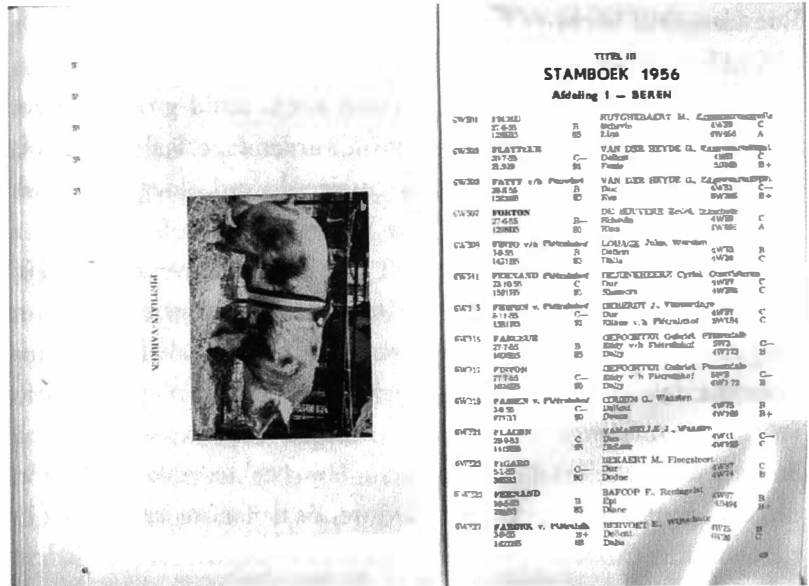
(21) Piétrin pigbook 1954-1958 West-Vlaanderen. Reningelst 1959, 189 blz.

Afb. 50: Bestuur van de Piétrinbond in 1954 (21):

V.l.n.r. boven: Michiel De Bruyne, Advocaat, Secretaris, Rumbeke; Gerard Janssens; Ramskapelle Zoon Strubbe; Florent Bafcop, Reningelst; ?; ?; Henri Sockeel, Krombeke; ?; Marcel Decanniere, Kuurne; ?

onder: Maurice Martens, Zomergem; Gerard Vanderheyde, ing., Eggewaartskapelle; Victor Debaere, Voorzitter, stichter, Roeselare; André Matthys, Oosteeklo; Alfons Strubbe, Tielt; Antoon Berlamont, Izegem.

Afb. 51: Een bladzijde in het Piétrin Pigbook.

Florent heeft de eerste prijs behaald te Tienen met fokbeest “Ferda van Piétrinhof”, zeug van Bergdal, geboren op 5-11-1955 met als ouders Dur en Eliane van het Piétrinhof. Het Piétrinhof was van voorzitter Victor Debaere van Roeselare.

Ze kregen geen toelage van de staat. Alle subsidies waren voor de witte veredelde varkens. Dank zij voorzitter Debaere kregen ze toelating voor toelage. Ze moesten wel langs de vereniging van de witte, veredelde varkens de aanvraag doen. Bestuurslid Berlamont is overgegaan naar de vereniging van de witte varkens en het was gedaan met de Piétrinbond rond 1968-70. In Merksplas waren het enkel witte varkens die door Florent geleverd werden.

In 1959 gaf de vereniging het “Piétrin Pigbook 1954-58 West-Vlaanderen” uit. Het werd gedrukt door Herman Bafcop te Reningelst. Het boek van 189 badzijden bevat de stamboekgegevens van de beren en zeugen. Tevens zijn de Piétrinkwekers erin vermeld en is er een hoofdstuk over het bestuur en het huishoudelijk reglement van de Nationale Vereniging van Kwekers van het Belgisch Varken Piétrin.

9. De varkenshandel Louis Robeyns te Buggenhout ⁽²²⁾

Florent Bafcop heeft regelmatig handel gedreven met Louis Robeyns van Buggenhout. Louis Robeyns kwam regelmatig naar de markt in

(22) Interview van Luc Adriaen met weduwe Paula Robeyns op 5 juni 2002.

Roeselare. Hij kocht er varkens die dan met de vrachtwagen “De olifant” naar onder meer Buggenhout, Keerbergen, Ittegem en Noorderwijk afgeleverd werden. Louis kocht altijd grote varkens. Florent Bafcop hield aarom al de grote varkens speciaal voor Louis bij. Wanneer er over de prijs gediscussieerd werd, sloeg Louis ook altijd zeer hard in de handen.

Louis was een echt dorpsfiguur en een fervent duivenmelker. Hij woonde in de Ravenstraat 42 te Opstal, deelgemeente van Buggenhout. In het dorp doen er verschillende verhalen over Louis Robeyns de ronde. Louis dronk graag een pint en men heeft zijn vrachtwagen dikwijls uit de gracht moeten laten trekken. Hij had zeer goede relaties met de rijkswacht. Hij is echter ook wel eens in de gevangenis terechtgekomen. Gedurende de laatste jaren was zijn rijbewijs ingetrokken. Louis Robeyns is in augustus 1998 overleden. Zijn leveranciers van varkens waren allemaal van West Vlaanderen want Vlaamse “viggen” waren gegeerd omdat ze ‘lang gebild’ waren. Louis Robeyns is met de ‘viggen’-handel begonnen direct na de oorlog 1940-44, maar de beste jaren waren reeds voorbij want vóór de oorlog verkocht men varkens ‘op de poef’ en daardoor waren die boeren ‘in de schaar’ en aan de handelaar gebonden. Albert Vermeersch van Boezinge was zijn grootste leverancier van varkens. Louis Robeyns had een vrachtwagen ‘Austin’ die hij gekocht had van Albert Vermeersch voor 20.000 F. Er konden een 40-tal varkens op en per vak werden er 5 à 6 varkens gestapeld.

In Buggenhout had hij achter zijn woning 3 dubbele varkensstallen en achteraan 2 grote stallen zodat hij een 30 à 40 varkens kon stapelen. Boven de dubbele varkensstallen hield hij duiven.

Louis en later zijn zoon Pierre Robeyns kochten hun varkens vooral van:

- Albert Vermeersch - De Back van Boezinge;
- Albert Courtens - De Back uit Poelkapelle;
- Berten Bafcop van Kemmel;
- Florent Bafcop van Reningelst;
- Pros De Zot van Langemark (+), zijn zoon doet de handel nog verder;
- Vermelen aan het station van Langemark;
- Jef Decloet en kinderen Elie, Georges en Julien van Noordschote. Georges Decloet is rond 1950 op de varkensmarkt van Gent ‘dood-

gesmeten' van een varkensbeer. Hij werd door de beer omhoog geworpen en is met zijn hoofd tegen een ijzeren buis terechtgekomen

Louis Robeyns heeft zelf nooit varkens gekweekt. Hij kocht biggen per nest op de dinsdagse vroegmarkt van Roeselare en ook grote varkens op de maandagmarkt van Poperinge. De varkens waren steeds geringd door de kweker. Bij aankomst in Buggenhout was er normaal een boer aanwezig die direct één of twee van de mooiste varkens opkocht. Dan werden de varkens gevoederd en 's morgens om 04.00 uur werden ze gewassen met een borstel en dan afgewreven met droog stro, vervolgens werden ze bestrooid met talk en afgeborsteld. Zo waren ze klaar om stuk voor stuk verkocht te worden. Op woensdag was het tot in 1974 markt in Merchtem op de 'Varkensmarkt'. Dit was hun beste verkoopplaats. Op donderdag werd met de varkens die niet in Merchtem verkocht werden, naar de markt van Ternat gereden en dan werd normaal alles verkocht. Indien er een paar varkens niet verkocht werden dan kwam een boer die opkopen. Er mocht zeker geen varken overblijven want dat moest gevoederd worden en dat was voor handelaar Robeyns zuiver verlies! Voor de markten werden de varkens tentoongesteld in houten bakken. Die bakken werden samen met 2 "ballo's" stro, door twee man op het dak van de camion vastgemaakt. Het stro werd samen met de varkens door de verkoper geleverd.

Als er jaarmarkt was in de streek moesten ze de varkens reeds 's maandags ter beschikking hebben en gingen ze er speciaal om bij Albert Vermeersch. De jaarmarkt was in Opdorp op de Dries, in Opwijk aan de Jongensschool en in Opstal aan de Kerk. Louis Robeyns kwam soms om 01.00u naar de 'Boerenbond' om de varkens op te laden die hij gekocht had. Hij reed dan naar de markt van Roeselare of Poperinge, verkocht die en kocht dan van de beste jonge zeugen, die hij dan weer aan de Boerenbond verkocht.

Grote varkens van rond 45 kg verkocht hij aan het sanatorium van Alseberg. Op de jaarmarkt van Wemmel was Louis Robeyns in contact gekomen met iemand van het sanatorium. Men moest af en toe een 30 à 40 sterke varkens hebben om de afvalhopen van de sanatoria 'op te kuisen'. Er werd een aanbesteding uitgeschreven. Zij moesten een prijs instellen en na een week wisten ze of er geleverd mocht worden. Er werd dan eerst naar het hoofdbureau in de

Hoogstraat te Brussel gereden, waar gekeurd werd. Tony Corsari, die er secretaris was, reed dan mee naar Alseberg.

In 1955 heeft Louis Robeyns in Buggenhout-Opstal een auto-ongeluk gehad en daardoor moest hij een tijd met een kruk rondlopen. Hij moest wel "viggen" leveren aan de 'Boerenbond' bij Decock in de Kasteelstraat te Buggenhout. Zijn zoon Pierre, die toen 11 jaar was, heeft toen met de vrachtwagen gereden. Toen ze de varkens aan het lossen waren kwam de politie binnen en ze zeiden tegen Louis dat zijn zoon niet met de vrachtwagen mocht rijden. Pierre heeft dan toch gereden, maar een andere weg genomen. Louis Robeyns heeft nooit de kopers bedrogen maar in dit wereldje was het wel gebruikelijk. De boeren spraken van 'het kruisteken van een beestencommercant': Liegen (Vader), Bedriegen (Zoon), Schelmerij (Heilige Geest) en Sta me bij (Amen).

Pierre Robeyns heeft rond 1980 de varkenshandel van zijn vader overgenomen. Hij is 3 à 4 jaar samen met Charles Clauwaerts van Baardegem varkens gaan opkopen en verkopen. Er werd gezamenlijk rondgereden en verhandeld. 's Avonds werd de rekening gemaakt en de opbrengst verdeeld. Toen hij met de zaak stopte, is Pierre Robeyns zijn collega Albert Bafcop gaan bezoeken op de Kemmelberg.

In Opwijk was er ook een biggenkoopman: Desiré Rottiers die niet naar de 'Vlaanders' trok en enkel kleine "viggen" had. Hij was een concurrent van Louis Robeyns. Tegenwoordig zijn er geen varkenshandelaars meer in deze streek. De Boerenbond koopt nu varkens rechtstreeks van Segers Hybrid. Deze varkens worden voor de meelfabrieken vetgemest en opgekocht door Karel Vermeir, die beenhouwer is in Opdorp.

Perskroniek: geknipt voor u

Antoon Naert

Kranten zijn een uitstekende bron van volkskundige informatie, dat beseffen we maar al te goed. Daarom spenderen we ook een deel van onze tijd aan het uitknippen en verzamelingen van verslagen over losse gebeurtenissen die zich geleidelijk aan aaneensmelten tot nieuwe fenomenen (of oude gebruiken die in een nieuw kleedje worden gestopt). Het laat ons als volkskundigen toe te geloven in de kracht van de continuïteit, maar noopt er ons tegelijk ook toe een voorzichtige positie er tegenover in te nemen. We gingen bij wijze van voorbeeld voor u even na in de krant wat er dit jaar te vinden was rond de winterfeesten. Let wel, dit is slechts een greep uit het grote aanbod!

Vooreerst valt ons de gestage opmars van Halloween op. Overal snellen heksen, spoken en andere griezels door het beeld. Niet allen pretparken, maar ook scholen, verenigingen en gerenommeerde musea laten zich van hun griezeligste kant zien. Hoewel een ons historisch vreemd feest, lijkt Halloween in korte tijd zijn plaats op de volkskundige markt te hebben veroverd. Een greepje heksengebod en pompoensoep voor de liefhebber van het genre!

HALLOWEEN IN WESTORIA

VVK: € 8
ADD: € 10

(Incl. inkom/hapje/
drankje/aandenken)

Info en tickets:
Ghostoria - Westoria
Beerstblootestraat 1 -
8600 Diksmulde
Tel. 051-519419 -
www.westoria.be
Dienst voor Toerisme
en VVV-kantoren

Wenst u ook even een kijkje te nemen achter de poorten van de hel?

Kom dan naar GHOSTORIA! Ghostoria bevindt zich te Diksmulde, meer bepaald in de voormalige bloemmolens van Diksmulde, ook wel Westoria genoemd. Op 25+26 en 29+30+31 oktober 2002 verandert Westoria vanaf 20 uur echter in Ghostoria, een oord vol mysterie, een waar horrorhuls. In Ghostoria beleeft de bezoeker het avontuur van zijn leven. Je wordt er gewoonweg meegesleept in een sfeer van mystiek! Je stapt van de ene verrassing in de andere. Je wordt gegrepen door duistere machten. Het decor nodigt uit om steeds verder op verkenning te trekken in het mega-horrorhuls. Eén ding is zeker: Het wordt nog verbluffender dan vorig jaar!

FOTO JOHAN ANCKAERT

Spookhuis in Bellewaerde

Ook Bellewaerde Park is deze maand en tijdens de herfstvakantie in de ban van Halloween. Buitengewone decors en angstaanjagende attracties nodigen alle kinderen uit naar het tweede Halloween Horror Fest. Vampieren, heksen en „levende doden” brengen hen aan het schrikken. Spinnenwebben, betoverende muziek en bizarre attributen dragen bij tot de sfeer.

Dé aantrekkingspool vormt ongewijfeld het spookhuis. Wie zich erin waagt, staat „een labyrint van verschrikkingen en spanning” te wachten. Je moet o.a. de strijd aanbinden met kwade geesten, langs een hoop skeletten kruipen en een folterkamer door. Ouders wordt gevraagd om hun kleinste kinderen te begeleiden. (CWB)

■ Halloween Horror Fest in Bellewaerde Park, Meenseweg 497, Ieper (tel. 057-46.87.87). Elk weekend tot en met 3 november, van 28 oktober tot 1 november zelfs alle dagen, 10-18 uur.

FOTO J. LAGROU

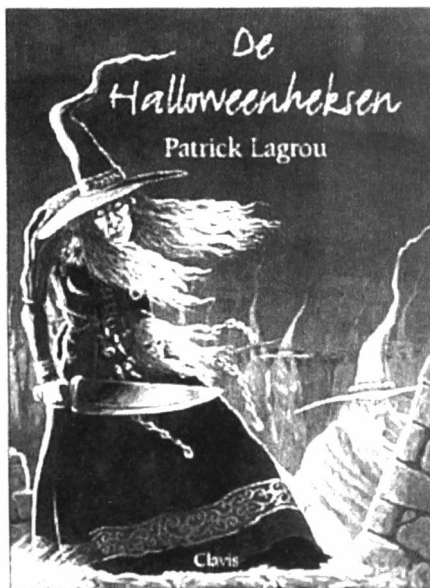
Nieuw jeugdboek van Patrick Lagrou De Halloweenheksen

Het grote griezelfeest Halloween is niet alleen een zegen voor zoetekauwen, ook jeugdschrijvers hebben er een heerlijke kluit aan. Dat bewijst de Brugse jeugdauteur Patrick Lagrou met zijn jongste boek *De Halloweenheksen*.

„In *De Halloweenheksen* heb ik de Angelsaksische winteravond vastgehaakt aan onze Vlaamse traditionele feesten zoals Driekoningen en carnaval”, licht de auteur een tipje van de sluier. „Ook heb ik willen onderstrepen dat Halloween in de eerste plaats een kinderfeest is. Op die dag verkleeden kinderen zich in een griezelig wezen en trekken ze de straat op. Bij de burens kloppen ze aan, met de vraag naar snoepjes. Wie weigert, wordt betoverd...”

In *De Halloweenheksen* volgen we de zusjes Hanne, Lore en Winnie. Net als hun vader verkleeden ze zich graag. Als de schoolvriendjes dat echter maar niets vinden en hen uitlachen, zinnen de zusjes op wraak. Met Halloween willen ze tot de actie overgaan. Alleen weten ze niet dat er, behalve zichzelf, nog andere 'Halloweenheksen' op pad zijn...” (SB)

■ *'De Halloweenheksen'* is uitgegeven bij Clavis, telt 144 blz. en kost 14,95 euro. Meer info : www.patricklagrou.be

- * Spookhuis in Bellewaerde (*Het Volk*, 13/14.10.2002)
- * De Halloweenheksen (*Brugs Handelsblad*, 25.10.2002)

Heksenbrouwsel en addergebroed op het menu

Vorige week donderdag organiseerde Gezinsbond Sint-Kruis een Halloweenkooknamiddag voor kinderen in de feestzaal van parochiecentrum 't Couvent in Male. Heel wat spoken, geesten en heksen kwamen in potten en pannen roeren en bereidden onder de deskundige leiding van enkele moeders een lekker etentje. Tijdens die leuke namiddag maakten de griezels ook even tijd voor een foto... (Foto RD)

* Heksenbrouwsel en addergebroed op het menu (*Brugs handelsblad*, 8.11.2002)

Dergelijk vlijtig knip- en plakwerk geeft ons niet alleen een beeld van wat er tegenwoordig leeft onder de bevolking, maar schetst ook de wijze waarop een fenomeen maatschappelijk ingeburgerd raakt. De verhalenvertellers zijn dan wel de wereld uit, nieuwe machinaties zorgen ervoor dat ook nu weer zaken worden doorgegeven. Hoewel, verhalen (al dan niet stadslegenden) brengen toch steeds wat pit in de materie. Zoals dit kleine artikeltje.

* Bezem van Harry Potter is vibrator (*Het Laatste Nieuws*, 14.01.2003)

Echte volkskundigen wisten natuurlijk al lang dat de bezem een fallussympool was bij heksensabbaths, maar nu lijkt dat toch weer eens onomstotelijk bewezen door een verstandige Amerikaan (op zich waarschijnlijk ook al een urban legend!).

Al dat getover en heksengeweld blijkt zelfs zijn invloed te hebben op het kerstgebeuren. Terwijl overal levende kerststallen als pad-

«Bezem van Harry Potter is vibrator»

NEW YORK — De speelgoed-bezem van Harry Potter, één van de grote hits tijdens de voorbije eindejaarsaankopen, zorgt voor controverse. Het ding, dat op batterijen werkt, zoemt en trilt en laat volgens conservatieve Amerikanen kinderen veel te vroeg kennismaken met seksualiteit.

Op de website BushCountry.org lopen de klachten binnen: «De bezem vibreert als ze hem tussen hun benen steken. Wat ging er eigenlijk door de hoofden van de bedenkers? Mijn dochter mag ermee blijven spelen, maar zonder batterijen erin», schrijft iemand.

Een andere man klaagt erover dat zijn dochter de bezem voortdurend tracht af te pakken van haar broertje.

Voorlopig denkt maker Mattel er niet aan de trilfunctie uit het speelgoed te verwijderen. (NTA)

destoelen de grond uit schieten, zaait het demonische ook hier zijn kiemen.

* Zwart schaap geboren in kerststal (*Het Laatste Nieuws*, 31.12.2002)

Zwart schaap geboren in kerststal

TURNHOUT - In de kerststal op de Grote Markt werd gisterochtend een zwart schaap geboren. De boreling is alvast gezond en kwam zonder hulp van een veearts ter wereld. Het jonge bokje, dat op de foto trots wordt vastgehouden door kerststalverzor-

ger Johan Devoght, huppelde direct rond en begon bij de moeder te drinken. Van de vier schapen zijn er nog twee zwanger. Maar die lammetjes zullen allicht niet meer in de kerststal geboren worden. Voor twee jaar werd er ook al eens een lam geboren in de Turnhoutse kerststal. (KAV)

Foto Ton Wiggenraad

Een nieuwe demon die de kop op steekt en die niet is geboren in de kerststal is de GSM. Ik doe mijn uiterste best om er als een witte ridder heroïsche gevechten mee te voeren, echter met wisselend succes. Net zoals demonen en geesten op de avond van 31 oktober de macht overnemen, blijkt de nacht van 31 december langzaam aan uit te groeien tot het speelveld van de demonische GSM. Getuige hiervan volgend artikel

* Nieuwjaars-sms via Proximus ? Even geduld (*Het Laatste Nieuws*, 3.1.2003)

Wat is er mis met de goede oude kerstkaarten? Waar zijn de Nieuwjaarswensen naar toe? Allemaal in rook opgegaan? Het kan eigenlijk bijna niet anders, gezien de vele rokende vuren van kerstboomverbrandingen rond Driekoningen. Vroeger konden deze nog een ster volgen, tegenwoordig zien ze al lang niet meer hangen doorheen de rookpluimen. Misschien is dit wel de reden waarom er zo'n bendes koningen op stap zijn en waarom ze zich beginnen te organiseren heden ten dage. Towering Inferno en Gangs of New

Nieuwjaars-sms via Proximus? Even geduld

BRUSSEL — «Er is een fout gebeurd in het systeem waardoor het sms-verkeer bij Proximus volledig in de knoop raakte.» Operator Proximus geeft toe dat het op nieuwjaarsdag een soep was. Berichten kwamen soms meer dan een dag later aan, soms helemaal niet.

«Door een storing in de 'leiding' tussen onze centrale en die van Mobistar is alle miserie begonnen», verduidelijkt Proximus-woordvoerder Jean-Luc Van Kerckhove. «Berichten die naar hen moesten, bleven gewoon hangen. Ons systeem bleef maar pogingen ondernemen die berichten toch te versturen. Omdat daar steeds meer berichten bij-

kwamen, is de zaak in de knoei geraakt.»

Ieder jaar verloopt het sms-verkeer tijdens oudejaarsnacht heel moeizaam. Elk jaar wordt beloofd dat het volgend jaar beter zal zijn. «We hebben bijkomende investeringen gedaan om de capaciteit verhoogd, maar dat het vlekkeloos verloopt is zogoed als onmogelijk», aldus Van Kerckhove. «Vergelijk het met de toestand op deweg op 15 augustus. Iedereen weet vooraf dat het file zal zijn. En elk jaar is het ook zo. Het was dus

ook sms-file bij Proximus, want we hadden maar liefst 8 miljoen berichten. Wij hadden onze capaciteit ver-

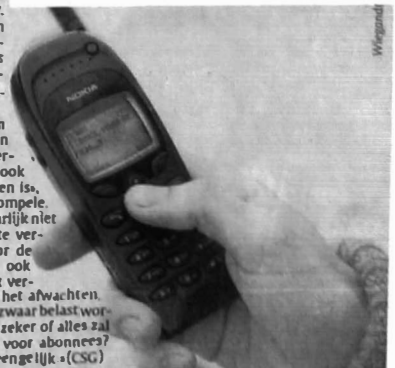
hoogd, maar die technische fout heeft ons geneukt. Dat was niet te voorzien.»

«Een vlekkeloos verloop op zo een dag? Onmogelijk»

ABONNEES

Mobistar had geen problemen maar gaf als enige operator prioriteit aan de abonnees. «Klopt», reageert Chris Van Roey. «Abonnees konden onmiddellijk een sms versturen, kaartgebruikers moesten meerdere malen proberen. Iets wat blijkbaar werkte, want ons sys-

teem is niet overbelast geraakt.» Via BASE werden zo'n twee miljoen sms-berichten verstuurd. «Iets wat ook vlekkeloos verlopen is», aldus Bart Vandesompele. «Wij hadden natuurlijk niet zoveel berichten te verwerken, maar voor de zekerheid hadden ook wij onze capaciteit verhoogd. Toch bleef het afwachten. Als de systemen zo zwaar belast worden, weet je nooit zeker of alles zal werken. Voorrang voor abonnees? Neen, bij ons iedereen gelijk.» (CSG)

York, uit de weg! Hier komen kerstboomverbrandingen en driekoningen!

- * Kerstbomen vliegen op de brandstapel (*Het Laatste Nieuws*, 8.1.2003)
- * Gezelligheid troef op kerstboomverbranding (*Het Laatste Nieuws*, 13.1.2003) (zie knipsel hierbij)
- * Driekoningenstoet door Vlissegemse straten (*Het Laatste Nieuws*, 14.03.2003)

Gezelligheid troef op kerstboomverbranding

SINT-MICHIELS – De ouderraad van de gemeentelijke basisschool in Sint-Michiels (Brugge) organiseerde voor de achtste keer een kerstboomverbranding in de Sint-Godelievewijk. Vooraleer de kerstbomen op de brandstapel belandden, was er eerst een fakkeltocht met ruim 120 volwassenen en kinderen. Daarna werd het vuur aangestoken van een imposante berg van meer dan honderd kerstbomen die een paar uur de weide tegenover de Sint-Michiellaan in een gezellige sfeer onderdompelde. En daar hoorden uiteraard een babbel, een hapje, een drankje en een glaasje Glühwein bij. «Het belangrijkste is eigenlijk dat de bewoners van de Sint-Godelievewijk bij dit soort gelegenheden nader naar elkaar toegroeien», meende directeur Jean-Pierre Legroe van de basisschool. (GGB. Foto Proot)

U kreeg een klein pandemonium van artikels over de eindejaarsfeesten voorgeschoteld. Laat u echter niet misleiden door de luchtige bindteksten van dit artikel. Wij konden ook droogweg gewezen hebben op het feit dat nieuwe volkskundige fenomenen ontstaan, dat andere evolueren en u daar zware theorieën aan de hand over hebben gedaan. Dat willen wij echter niet. Wij stellen vast en laten u dat weten, liefst op een luchtige manier. Voor dit eerste nummer van Mensen en Dingen hielden wij onze manieren. Zet u echter schrap voor de volgende aflevering van de Grabbelton, want dan sporen we allerhande vormen van lichaamscultuur voor u op. Wij beloven u een pikant verhaal, geweven rond Valentijnsdag. Mocht u in uw eigen krant leuke, interessante, pikante of welke ontwikkelingen ook terugvinden die met Valentijn of met lichaamscultuur te maken hebben, stuur deze dan gerust door naar de Grabbelton, Westkerkestraat 45, 8480 Ichtegem en misschien ziet u uw eigen vondst volgende keer als volkskundig fenomeen verschijnen. Ook andere volkse uitingen mogen ons steeds worden toegestuurd. Vergeet niet de naam van de krant en de datum op het artikel te schrijven!

Wij houden u op de hoogte van ontwikkelingen in de volkskunde in Vlaanderen, soms via eigen aankondigingen, dikwijls door middel van krantenartikels die her en der verschenen en ons een idee geven van wat er op volkskundig vlak zoal plaats vond in de voorbije maanden:

- priester-historicus E.H. Jozef Van den Heuvel overleden;
- volksmuziekschool Ieper-Dranouter;
- 't Manneke uit de Mane;
- Dr. Frans Debrabandere en de West-Vlaamse etymologie;
- zuivelmuseum bekrond.

E.H. Jozef Van den Heuvel is overleden
(Brugs Handelsblad,
20.12.2002)

E.H. Jozef Van den Heuvel is overleden *Priester-historicus*

In Brugge is op zaterdag 14 december E.H. Jozef G.M. Van den Heuvel op 80-jarige leeftijd overleden. De priester genoot vooral bekendheid omwille van de vele boeken en artikels die hij over Knokke-Heist en Brugge schreef.

Jozef Van den Heuvel werd op 10 februari 1922 in het Oost-Vlaamse Nevele, de gemeente van Cyriel Buysse, geboren. Op 31 mei 1947 werd hij tot priester gewijd, waarna hij leraar ad interim werd in het college van Veurne.

Een jaartje later, in 1948, werd hij leraar aan het college van Avelgem, een functie die hij tien jaar lang vervulde tot hij op 10 oktober 1959 tot medepastoor van de Sint-Martinusparochie van Koekelare werd benoemd.

Nog een jaar later werd hij leraar aan het college in Kortrijk en in 1966 medepastoor op de Sint-Margaretaparochie in Knokke. Van 1973 tot 1982 was hij godsdienstleraar aan het instituut Spes Nostra en het Sint-Jozefsinstituut in Brugge. In die functie kreeg hij op 31 augustus 1982 eervol ontslag.

Wijlen Jozef Van den Heuvel.

Publicaties

Jozef Van den Heuvel geniet in onze regio vooral bekendheid als auteur van heel wat heem- en geschiedkundige publicaties; daarbij lag vooral Knokke-Heist hem na aan het hart. Zo schreef hij in 1976 over Alfred Verwee en Knokke en in 1981 rolde 'Schilders van Oud-Knokke' van de persen. Daarna volgden nog diverse boeken waarin Van den Heuvel de geschiedenis van de verschillende parochies en hun kerken in Knokke-Heist schetste.

Ook over Brugge schreef de priester enkele boeken en bijdragen. Een van zijn belangrijkste publicaties is 'De zwartzusters in Brugge, Diksmuide, Oostende en Veurne'. Daarnaast was wijlen Jozef Van den Heuvel een gewaardeerd medewerker aan tijdschriften zoals Cnoc is Ier, Rond de Polderotens, Het Land van Nevele, Brugs Ommeland en Vlaanderen.

E.H. Jozef Van den Heuvel wordt op vrijdag 20 december om 11 u. in de Sint-Walburgakerk, Sint-Maartensplein in Brugge, ten grave gedragen.

(GW/foto JD)

Volksmuziekschool

► IEPER-DRANOUTER

De Volksmuziekschool voor de Westhoek gaat haar tweede schooljaar in. De Volksmuziekschool is een onderdeel van de Stedelijke Academie voor Muziek en Woord (SAMW) van Ieper, die het initiatief opstartte in samenwerking met de vzw Folkfestival Dranouter en het gemeentebestuur van Heuvelland. Men kan er diatonisch accordeon, draailier of doedelzak leren spelen.

Omdat er geen gediplomeerde leerkrachten zijn - deze opleiding bestaat nog niet in het hoger kunstonderwijs - worden de lessen gegeven door ervaren volksmuzikanten, respectievelijk Wim Claeys, Jaak Devuyst en Stefan Timmermans. Er wordt ook 'notenleer' gegeven, aangepast aan volksmuziek, en samenspel-samenzang. Een nieuwe lichter cursisten kan starten in het eerste jaar en hier zijn nog enkele plaatsen vrij. De minimumleeftijd is 15 jaar. Wie interesse heeft, moet vlug zijn en contact nemen met de SAMW, Dhondtstraat 65 te Ieper, tel. 057-20 22 84. (PLI)

Volksmuziekschool Ieper-Dranouter
(Het Volk, 10.09.2002)

't Manneke uit de Mane lonkt naar de vrouwtjes (Krant van West-vlaanderen, 4.10.2002)

't Manneke uit de Mane lonkt naar de vrouwtjes

De beslissing tot de historische stap was al eerder aangekondigd, op zondag 13 oktober wordt de stap ook gezet : dan neemt de Ridderorde van 't Manneke uit de Mane voor het eerst officieel vrouwen op.

De burcht zal nooit meer kil en eenzaam zijn, luidt het in de aankondiging. Terwijl er al meer dan 35 jaar elk jaar enkele verdienstelijke uitsluitend mannelijke West-Vlamingen tot ridder worden geslagen, worden nu voor het eerst ook dames tot de waardigheid van 'jonkvrouw' verheven. De eersten die de eer te beurt valt, zijn — dankbaarheid is geen ijdel woord — diegenen die zich al vele jaren, al of niet aan de zijde van hun man, al of niet achter de schermen, op een of andere ma-

nier voor de ridderorde én de bekende schalkse volksalmanak inzetten. De acht eerste ridderlijke jonkvrouwen zijn : Gilberte Zwaenepoel uit Diksmuide, tot nu toe de enige vrouw in het 'berek' of bestuur ; Lieve Denys (Roeselare), zus van de betreunde erevoorzitter en herstichter Willem Denys ; Marleen Denys (Nieuwpoort) en Kristien Foulon (Roeselare), dochter en schoondochter van Willem Denys ; verder ook : Simone Vandale (Roeselare), Kristien Roelstraete-Vanhamme (Heule), Monique Dekemele (Knokke) en Antoinette Aricx-Meeuws (Kortrijk).

Het Mannekesfeest in Diksmuide begint traditiegetrouw met een gedenkmis in het kerkje van Kaaskerke om 9 u. De ridderzitting begint om 10 u.15 in Het Kruispunt, gevolgd door een receptie en het feestmaal voor de ingeschrevenen, met een optreden van de Koksijsde trouwadour Johan Vandenberghe.

(NOM)

Dr. Frans Debrabandere legt West-Vlaamse etymologie bloot

Een pleute en een seute...

DOOR NOËL MAES

Waarschijnlijk kan elke rechtgeaarde West-Vlaaming zeggen wat een pleute en een seute betekenen. Maar waar komen die woorden vandaan? Het antwoord op dit soort vragen geeft het 'West-Vlaams etymologisch woordenboek' van dr. Frans Debrabandere, dat zopas van de persen rolde.

Het nieuwe woordenboek van dr. Frans Debrabandere vertelt ons alles over de herkomst van typisch West-Vlaamse woorden.

Foto BP

Voor velen zou zo'n woordenboek een levenswerk zijn. Niet voor Frans Debrabandere. Voor de 69-jarige in Brugge wonende Kortrijkzaan is het maar het zoveelste in de rij na onder meer het *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk* (1993) en het *Kortrijks woordenboek* (1999), naast zijn vele andere publicaties. De voormalige doceent Nederlands en Duits is ook voorzitter van de Vereniging Algemeen Nederlands.

Waarom West-Vlaams zo interessant is

Hoewel hij zijn leven lang ijvert en strijdt voor keurig Nederlands en je hem zelf nooit dialect zult horen praten, koestert Frans Debrabandere al sinds zijn prille jeugd een grote belangstelling en liefde voor onze dialecten. Nu bestond er

al wel een Etymologisch Dialectwoordenboek, maar omdat de Nederlandse auteur het West-Vlaams daarin erg stiefmoederlijk behandelt, ging Frans Debrabandere dan maar dit varkentje wassen.

Prof. dr. Magda Devos was gastpreker bij de voorstelling van het boek in het Provinciaal Hof in Brugge. Zij is afkomstig van Klemskerke en aan de Universiteit Gent projectleider van het *Woordenboek van West-Vlaamse Dialecten*. Volgens haar is het West-Vlaams zo interessant omdat het een 'con-

servatief' dialect is, wat komt doordat het helemaal aan de uitkant van het Germaans taalgebied ligt. Dat betekent dat veel oude woorden er langer stand hielden tegen de vernieuwingsdrang vanuit het Brabantse. Dat merken we in woorden die in het Nederlands wel leven bestaan maar in een andere betekenis dan in het West-Vlaams. *Dijk* is daar een goed voorbeeld van: nu een dam of ophoping, in het West-Vlaams een sloot, aansluitend bij de oorspronkelijke betekenis van 'graven', in het Engels *dig*.

Iemand een neukinge geven

De Engelse of Saksische invloed op het West-Vlaams is trouwens opvallend, ook in de uitspraak, zoals bij *zonne* of *nunne* (sun-nun). Ook verwant met het Engels is... *neuken* dat in het West- of Frans-Vlaams helemaal niet de huidige betekenis heeft, maar (zoals bij het Engels *to knock*) letterlijk kloppen, duwen, stoten betekent. Je kunt dus iets in stukken neuken... En een *neukinge* is een rammeling.

Ook opvallend is hoe Nederlandse woorden in het West-Vlaams een eigen betekenis krijgen, zoals een *snel* meisje of *dul* voor *boos*, dat in het West-Vlaams dan weer *slim*, *knap* kan betekenen.

Frans Debrabandere overhandigde het eerste exemplaar aan gouverneur Breyne, die er ook wel wat verveeld mee zat dat net nu het provinciebestuur van plan is om het project 'Woordenboek van de Vlaamse Dialecten' niet langer meer te subsidiëren. Zelf vindt hij de dialectstudie nochtans uitstekend passen in het provinciaal erfgoedbeleid. Hij noemde de streektaal een 'vleugel in het taalmuseum'. Paul Breyne had het ook nog over de neerbuijgende manier waarop tv-zenders het West-Vlaams meestal ondertitelen en op het feit dat het dialect bij jongeren achteruitgaat, jammer genoeg ten voordele van een kunstmatige tussentaal...

■ *Het West-Vlaams etymologisch woordenboek van dr. Frans Debrabandere* telt 460 bladzijden en is uitgegeven bij L.J. Veen. Prijs: 37,50 euro.

Zuivelmuseum bekroond De bovenste beste melk !

De bovenste beste melk! (Brugs
Handelsblad, 8.11.2002)

In het kader van de Vlaamse Wetenschapsweek werd een kwaliteitslabel toegekend aan het Zuivelmuseum. Het museum kreeg het label voor zijn unieke en merkwaardige permanente tentoonstelling van oud zuivelmateriaal.

Van zaterdag 19 tot zondag 27 oktober worden voor de schoolgaande jeugd en het grote publiek overal in Vlaanderen allerlei activiteiten rond wetenschap en technologie georganiseerd. Niet enkel de exacte, biomedische en toegepaste wetenschappen komen aan bod; er wordt ook ruime aandacht besteed aan humane en sociale wetenschappen.

Smeergeld

Naast een aantal andere musea in Vlaanderen kreeg ook het Zuivelmuseum een kwaliteitslabel voor zijn merkwaardige en unieke permanente tentoonstelling van oud zuivelmateriaal uit de lage landen. In het kader van de Vlaamse Wetenschapsweek krijgen de bezoekers een rondleiding mét gids en ontdekken ze hoe oude werktuigen werkten. Volgens Marcel De Jonghe worden de rondleidingen attractief gemaakt door de link met het ambachtelijke te leggen.

„Met de oude toestellen die hier in het museum staan opgesteld, is het onmogelijk om demonstraties te geven”, legt De Jonghe uit. „Onze gidsen vertellen tot in de kleinste details hoe onze voorouders kaas en boter maakten. Ook de uitdrukking 'smeergeld' wordt hier uit de doeken gedaan. Op het einde van de rondleiding krijgen alle bezoekers nog een drankje dat nauw aansluit bij zuivelproductie, en natuurlijk ook een hapje kaas... In de toekomst sluiten wij niet uit, dat wij in een aanpalende ruimte van het museum starten met een beperkte productie van ambachtelijke kazen.”

(NM)

Meer info over het Zuivelmuseum bij Marcel De Jonghe, Bruggesteeweg 68, 050-41 18 75.

Uit Brugsch Handelsblad, 11 oktober 2002

Marcel De Jonghe is trots op zijn levenswerk: het Zuivelmuseum werd onlangs bekroond met een kwaliteitslabel.

(Foto NM)

Museum in de kijker

Sylvie Dhaene

Op stap in Oost-Vlaanderen Geraardsbergen

De eerste halte van de Oost-Vlaamse expeditie van het Huis van Alijn in 2003 situeert zich ten zuidwesten van Gent, met name in Geraardsbergen. Deze stad, gelegen aan de boorden van de Dender, omschrijft zichzelf in de toeristische folder als 'de parel van de Vlaamse Ardennen'. Wij kennen Geraardsbergen voor zijn matten-taarten, voor zijn Manneken Pis, voor de 'MUUR' en dankzij Gaia weet heel België sedert enkele jaren weer dat er hier jaarlijks een eeuwenoud feest plaatsvindt. Ook dit jaar tekende Gaia opnieuw protest aan en poogde de vereniging het 'visjes drinken' tijdens het Krakelingenfeest op de Oudenberg te laten verbieden, maar ook op zondag 23 februari 2003 werden, zoals de traditie het voorschrijft, de levende visjes uit de beker wijn gedronken door de burgemeester en de notabelen van de stad. De oudst bekende vermelding van dit veelbesproken gebruik gaat terug tot 1599 waarbij de plaatselijke renaissance-dichter Joos Schollaert in een Latijns gedicht het feest

Krakelingenfeest in
Geraardsbergen.

van Krakelingen en Tonnekensbrand beschrijft. Na 'het visjes drinken' volgde de krakelingenworp, waarbij 10.000 mastellen of krakelingen in de menigte werd gegooid. Aan de krakelingenworp gaat traditioneel een historische stoet vooraf. Het feest eindigt 's avonds met de tonnekensbrand aan de kapel op de Oudenberg, het vreugdevuur dat wordt ontstoken naar aanleiding van het einde van de winter en de terugkeer van het licht en de lente. Gezien de enorme belangstelling van honderden toeschouwers en de grote deelname van het plaatselijk verenigingsleven aan het gebeuren lijkt de toekomst van het Krakelingenfeest vooralsnog gewaarborgd.

Een bezoek aan 'de Geraardsbergse Musea' laat de bezoeker kennismaken met enkele andere aspecten die deel uitmaken van de geschiedenis van deze stad en die het economische verleden en heden van de stad kleuren. We vinden 'de Geraardsbergse Musea' op de tweede verdieping van het abtenhuis van de Adriaansabdij, ooit één van de meest bezochte bedevaartsoorden uit de streek. Een uitgangsbord aan de ingangspoort van het gebouw maakt duidelijk wat we hier kunnen verwachten: een stekskesmuseum, een pijpenkabinet, een sigaren- en een kantmuseum.

Op het eerste gezicht vier onderwerpen die ogenschijnlijk niet veel met elkaar te maken hebben, maar niets is minder waar. Het Lucifermuseum, het Pijpenkabinet, het Sigarenmuseum en het Chantillykantmuseum leggen elk getuigenis af van een aspect van het verleden van Geraardsbergen. Halverwege de 19de eeuw was de kantnijverheid er in volle expansie, maar aan het eind van de 19de eeuw was de neergang niet meer te stuiten. De Geraardsbergse sigarenindustrie bepaalde in de 19de eeuw het stadsbeeld. Naast de sigarenfabrieken waren er ook de luciferfabrieken die gedurende meer dan 150 jaar een bijzonder bloeiende nijverheidstak vormden in de streek van Geraardsbergen. De sluiting van de luciferfabriek 'Swedish Match' betekende het einde van deze industrie; op 24 februari 1999 werd er de laatste lucifer gemaakt. Dit streekeigen verleden wordt in deze musea opnieuw tot leven gewekt. We werden er gastvrij ontvangen en kregen een persoonlijke en boeiende rondleiding door de respectievelijke conservators.

Een beeld van het kantmuseum.

Het Chantillymuseum

Het Chantillykantmuseum is het oudste van de vier geledingen. Het werd gesticht in 1986 onder impuls van de VVV Geraardsbergen en de verzamelaarsclub C.N.C. Door de vzw Abdij-Gavers werd een lokaal ter beschikking gesteld in het abtenhuis. Het museum toont uitsluitend zwarte kant. Een reeks sjerpen, mantiles, puntsjaals, waaiers, kouseninzetstukjes, oorlogskant en stroken kant met verschillende motieven worden er tentoongesteld. Het geheel oogt zeer verzorgd en indrukwekkend. De schitterende oude statige vitrinekasten dragen uiteraard ook bij tot het welslagen van de mooie presentatie. Een van de grote stukken die tentoongesteld is, een kantwerk uit de jaren '20, dat was bedoeld als geschenk voor koningin Fabiola bij een bezoek aan de stad, maar gezien het bezoek uiteindelijk niet is doorgegaan, is het stuk nog steeds in bezit van het museum en kunnen de bezoekers dit prestigieuze geschenk nog steeds aanschouwen.

De kantnijverheid in Geraardsbergen kende een bloei aan het begin van de 19de eeuw. De volkstelling van 1712 leert dat er maar liefst 130 kantwerksters actief waren. In 1857 steeg het aantal kantwerksters tot 1900 op een totaal van 8260 inwoners. Ondertussen waren er ook al 55 kantfabrikanten. Tien jaar later was het aantal kantwerksters zelfs vervijfvoudigd. Nog tien jaar later daarentegen was het verval van de kantindustrie al ingezet. Rond 1873 raakte de Chantillykant uit de mode en ook als gevolg van de hoge invoerrechten begon de productie te tanen. In 1880 waren er maar 700 kantwerksters meer en rond 1912 slechts 8 fabrikanten meer. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kende de Chantillykantnijverheid nog een kortstondige opflakking. De kant die toen geklost werd, noemt men oorlogskant. Na 1932 werd er geen Geraardsbergse kant meer uitgevoerd. Aan de ingang van het Kantmuseum herinnert een diploma uit 1876 aan de kunde van de Geraardsbergse kantwerksters. Op een internationale tentoonstelling in de Verenigde Staten (Philadelphia) krijgen 'The Manufactures of Grammont' erkenning als zijnde de makers van de mooiste kant ter wereld.

Het Pijpenkabinet en het Sigarenmuseum

In het pijpenkabinet ontdekken we een mooie verzameling meerschuimpijpen, maar ook een enorme collectie van de beroemde Gambierpijpen. Tientallen historische beroemdheden zijn afgebeeld op de koppen. Er zijn ook rookstoelen, tabakspotten, snuifdozen, baardrokers en bijzonder versierde pijpen. Het pronkstuk van het pijpenkabinet is ongetwijfeld de 'breuk van de Samedisten' (1908-1909), die door de voorzitter van deze pijpenrokersvereniging tijdens een ceremonie werd gedragen.

Het sigarenmuseum brengt de bezoeker dicht bij de streekgeschiedenis. Dat er ooit een tijd was waarin de sigarenindustrie in Geraardsbergen zeer bloeiend was, daarvan getuigen de tientallen lithografieën van de sluitetiketten en de sigarenbanden. Ook de staalboeken van de handelsreizigers zijn verbluffend. Namen die de Geraarsbergse geschiedenis van de sigarenindustrie hebben geschreven, zoals Eugène Van Landuyt, de eerste fabrikant in 1862, Morre, Jan Van Eijck, Curens, De Mol, Van Lierde en vele anderen verschijnen hier op de kleurrijke en vaak originele en kunstige etiketten. Ook enkele gevelplaketten van sigarenfabrikanten getuigen van dit verleden. Een affiche uit 1886 van een 'openbare verkoop' geeft een indringend beeld van deze sigarenindustrie. Naast het werkgerief om sigaren te maken, bv. een poedermachine, moules en een 'dubbele' sigarentafel zijn er ook bijzondere sierstukken te bewonderen, zoals sigarencarroussels en een sigarenkist waarin de sigaren konden rijpen uit 1899. Dat pijp- en sigarenroken met heel wat tradities en gebruiken gepaard gaan, wordt aan de hand van deze voorwerpen mooi geïllustreerd.

Het Lucifermuseum

Het meest recente verleden wordt getoond in het lucifermuseum. Enkele weken voor de opening van het Kantmuseum schonk Swedish Match een belangrijke verzameling voorwerpen in verband met het maken van vuur, gaande van vuurstenen tot tondeldozen, aan de Fulministenkring van Geraardsbergen. Deze club werd in 1965 gesticht en ijverde ervoor om ook een museum uit te bouwen, en zo geschiedde. Naast de tientallen reeksen etiketten die er te zien zijn en de verzameling van Swedish Match is er ook en

In het tabaksmuseum.

Lucifermuseum.

hele verzameling aanstekers, luxe-aanstekers en allerlei bijzondere sierstukken en gadgets te bewonderen die door privé-personen werden geschonken. Dat nog geen 20 jaar na het ontstaan van het museum ook het einde van de lucifernijverheid in Geraardsbergen hier zou te zien zijn, hadden de Geraardsbergenaars niet gewild, maar de geschiedenis heeft er jammer genoeg anders over beslist.

In 1835 stichtte Balthazar Mertens de eerste lucifermanufactuur in België aan de oever van de Dender, in Lessen. In de hiernavolgende jaren groeit de stekjesnijverheid. Op het hoogtepunt zijn er in Geraardsbergen welgeteld 18 fabrieken gevestigd. De concurrentiestrijd gaf aanleiding tot slechtere werkomstandigheden voor de arbeiders en tot een verlies van kwaliteit. Een tweede adem kwam er met de komst van Union Allumettière die tussen de twee wereldoorlogen 9 van de toen 15 nog bestaande fabrieken opkocht en een nieuwe fabriek bouwde. 'La Suedoise' was eens de grootste en meest moderne ter wereld. Maar als gevolg van de technologische vooruitgang kreeg de lucifer de concurrentie van de wegwerpaansteker op gas en werd de afzetmarkt steeds beperkter en diende Swedish Match in 1999 de deuren te sluiten. Voor de streek een zware slag want de lokale werkgelegenheid kreeg hierdoor een serieuze klap.

In het museum kan de bezoeker het productieproces van het vellen van de boom tot de lucifer in zijn doosje volgen en krijgen we een beeld van de technologische evolutie en van de wijze waarop Swedish Match het bedrijf ontwikkelde; aan de fabriek was er ook een labo waar men experimenteerde om de populierengroei (het beste hout om lucifers te maken) te versnellen en een drukkerij verbonden. Een enorme maquette in het midden van de zaal en een groot schilderij toont de fabriek waar zoveel Geraardsbergenaars werkten. Aan de hand van foto's wordt het leven in de fabriek o.a. van de personeelsfeesten en de uitreiking van medailles, tot leven gebracht. Veel Geraardsbergenaars kunnen hier hun herinneringen aan het leven en werk op de fabriek terug bovenhalen.

Sylvie Dhaene

Voor u gekozen

Els Veraverbeke

Heiligen in de woonkamer

Sinds 2003 wordt de deelcollectie 'volksreligie' permanent tentoongesteld in de kapel van het Huis van Alijn. Hierbij gaat ruime aandacht naar de jaarkalender, die tot ver in de twintigste eeuw sterk door de katholieke rituelen werd bepaald. De heiligenverering speelt hierbij een heel belangrijke rol. Elke dag van het jaar is gewijd aan een bijzondere heilige. Voor elke ziekte, voor elk euvel werd de hulp van een heilige ingeroepen. Ook om bescherming of bijstand wordt beroep gedaan op een heilige. De exemplarische levensvormen van de heilige zijn hierbij inspirerend. Wel moet worden opgemerkt dat de kerkelijke heiligen niet zonder meer de populaire heiligen zijn. Heiligenverering leidde tot heel wat rituelen, zoals het vereren van relieken en de bedevaart. Heiligen zijn ook prominent aanwezig in de woonkamer van elk katholiek gezin. Naast het traditionele kruisbeeld op de schouw of boven de deur, zijn traditioneel ook een Mariabeeld, een beeld van het Heilig Hart, de Heilige Familie en een of meerdere heiligen die voor de bewoners een bijzondere betekenis hadden aanwezig. Populaire heiligen waren Sint-Antonius van Padua en Theresia van Lisieux. Heel vaak krijgt ook de patroonheilige van het beroep of hobby een bijzondere plaats. Zo treft men in een duivenhok vaak een beeld van Catharina Labouré aan, patroonheilige van de duivenmelkers. Op de dag gewijd aan de heilige wordt aan het beeld van die heilige bijzondere aandacht geschonken. Zo huldigen heel wat mensen in de Mariamaand mei het Mariabeeld door er bloemen bij te zetten. Heiligenbeelden brengt men heel vaak als souvenir mee van een bedevaart. Winkels met devotionalia waren tot ver in de 20ste eeuw in elk dorp of stad aanwezig. Vooral vanaf de 2de helft van de 19de eeuw worden heiligenbeelden in huis heel courant. In die periode ontstaat de religieuze massaproductie, met reclamecampagnes en een prijzenslag. Heiligenbeelden worden in die periode ook een

Een beeld onder de stolp ...

Bibliografie

CLAES, Jo, CLAES, Alfons, VINCKE, Kathy, Sanctus. Meer dan 500 heiligen herkennen. Leuven, Davidsfonds, 2002.

FRIJHOFF, Willem, Heiligen, Idolen, Iconen. Nijmegen, Sun, 1998.

KNIPPENBERG, W.H.Th., Devotionalia. Beelden, prentjes, rozenkransen en andere religieuze voorwerpen uit het katholieke leven. Eindhoven, Bura, 1980.

VAN SCHAİK, Ton, Katholieken in de twintigste eeuw. Amsterdam, Anthos, 1999.

Vroomheid per dozijn. Utrecht, Rijksmuseum Het Catharijneconvent, 1982.

typisch huwelijksgeschenk of laureaatprijs op school. Heiligenbeelden worden thuis vaak onder een stolp geplaatst. Vooral grotere of fragiele beelden krijgen bescherming van een glazen stolp. Dergelijke glazen stolpen waren niet nieuw. Al eeuwen werden dergelijke stolpen gebruikt bij het bewaren van voeding. Eind 18de eeuw ontstaat de gewoonte bij de elite om een droogboeket of kunstbloemen zoals het huwelijksboeket te bewaren onder een stolp. Heiligenbeelden worden heel vaak omhuld met decoratieve (kunst)bloemen en werden vaak 'aangekleed' met broze textiel. Vooral de 18de-eeuwse houten, porseleinen en wassen beelden werden op deze manier versierd. Om het geheel te beschermen, werd dit in een houten kastje met glas bewaard. De latere 19de-eeuwse beelden onder een glazen stolp, heel vaak met een bloemenguirlande zijn hierop geïnspireerd. De oudste beelden met een glazen bescherming zijn de 16de eeuwse 'besloten hofjes'. Een besloten hofje is een ode aan O.L.Vrouw, waarbij haar beeld rijkelijk wordt versierd en de illusie van een tuin wordt gecreëerd. Deze besloten hofjes, afkomstig uit Mechelen zijn heel kostbare kunstwerken en overladen met symboliek. In het Huis van Alijn worden diverse 18de- en 19de-eeuwse heiligenbeelden, beschermd met glazen stolp, tentoongesteld. Naast heiligenbeelden waren ook nog andere getuigen van het katholieke geloof in het huis van een katholiek gezin aanwezig. Op een centrale plaats hing traditioneel een wijwatervaatje. Elke dag begon en eindigde met het kruisteken met gewijd water. Ook wandteksten herinnerden aan de katholieke vroomheid. Het interieur was tot ver in de 20ste eeuw sterk beïnvloed door het katholieke geloof. Ook dergelijke fascinerende devotionalia zijn in het Huis van Alijn te bezichtigen.

Signalementen

Buitenshuis eten in de Lage Landen sinds 1800

Het culinaire genot staat uitgebreid in de belangstelling. Er verschijnen heel wat nieuwe kookboeken, volgens heel uiteenlopende smaken en stijlen. Gerenommeerde koks worden BV's en andere BV's brengen gepersonaliseerde kookboeken op de markt. De culinaire geschiedenis daarentegen is echter sterk onderbelicht. Nochtans betreft het een basis van het maatschappelijke leven. Onder hoofdredactie van Marc Jacobs en Peter Scholliers is door de VUB Press een boek uitgegeven over de geschiedenis van het uit eten. Alle medewerkers aan het boek benadrukken dat het om een work in progress gaat; er is immers nog heel wat veldwerk te verrichten in dit onderzoek. Gelukkig zijn er initiatieven zoals de publicatie van dit boek, de Academie voor Streekgebonden Gastronomie, het Vleer of het Centrum voor Agrarische geschiedenis en voeding, die het culinaire erfgoed in kaart brengen en het onderzoek hieromtrent aanmoedigen.

Diverse auteurs belichten in het boek elk een facet van de geschiedenis van het buitenshuis eten in Nederland en België vanaf 1800. Het uit eten is de laatste twee eeuwen enorm veranderd. Heel belangrijk in de culinaire geschiedenis zijn technische ontdekkingen zoals conservenblikjes en diepvries, die de bewaarmogelijkheden sterk optimaliseren. Adel den Hartog gaat hier dan ook uitgebreid op in en situeert het belang van deze uitvindingen in de geschiedenis van het buitenshuis eten. Ook Anneke van Otterloo en Adri de la Bruhèze wijzen in hun bijdrage op het belang van de technische mogelijkheden, waardoor een snelle bediening en een lage prijs belangrijker worden. Hierbij wordt bijzondere aandacht besteed aan 'het eten uit de muur halen' en vooral de kroket, twee oer-Hollandse gebruiken die uit het Interbellum stammen. Jenneke Christiaens brengt een typisch Belgische snack in beeld. In een gecommenterde fotoreportage onderstreept zij de culturele betekenis van de friet in België. Of anders gezegd hoe de friet de Belg identificeert en profileert. Ook in andere bijdragen wordt dit

thema aangeraakt. Meteen wordt de friet als Belgisch product ook gerelativeerd; is de friet überhaupt wel Belgisch?

Peter Scholliers belicht de geschiedenis en evolutie van Brusselse restaurants, in al hun facetten, zowel de keuken, de reclame, marketing als personeel. Vooral de innoverende invloed en werking wordt hierbij benadrukt. Ook Katja Gruijters en Hilde Schoefs gaan in hun bijdrage hier dieper op in. Katja Gruijters benadrukt de rol van design terwijl Hilde Schoefs de effecten en het belang van reclame en marketingcampagnes rond voeding belicht.

Ook de diversiteit van de keuken zelf komt uitgebreid aan bod. Inge Mestdag belicht hoe vreemde, exotische ingrediënten, bereidingen en gerechten de vertrouwde keuken beïnvloeden. Hiervoor bestudeerde zij hoe en wanneer Italiaanse gerechten een plaats in 'Ons kookboek', een pijler in de Belgische keuken, krijgen.

In de bijdrage van Marc Jacobs staan gebruiken en rituelen bij het uit eten centraal. Ongeschreven codes en rituele omgang met voeding zijn uiterst belangrijk.

Het boek is dus een bundeling van essays over het veelzijdige thema buitenshuis eten. Door deze open kijk op het thema is dit een bijzonder boeiend boek over een smaakvol stukje geschiedenis.

Els Veraverbeke

JACOBS, Marc, SCHOLLIERS, Peter, Buitenshuis eten in de lage landen. Brussel, VUB Press, 2002. ISBN 90-5487-329-9

Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel.

800 jaar Meifoor Brugge

De faam van Brugge valt voor een groot deel te verklaren vanuit zijn middeleeuwse geschiedenis. Tussen 1200 en 1500 behoorde de stad tot de grootste en bekendste steden van Europa wat niet los kan gezien worden van de jaarmarkt (de Bruggemarkt) die er elk jaar omstreeks Pasen werd gehouden. Deze jaarmarkt trok kopers en verkopers uit alle delen van Europa en er werden producten aangevoerd uit de vier windstreken. Diverse politieke, natuurlijke en economische omstandigheden zorgden ervoor dat de jaarmarkt na 1500 minder aantrekkelijk werd, wat onder meer leidde tot de opkomst van permanente markten. De Bruggemarkt kreeg een regionale uitstraling; de goederen die er verhandeld werden waren minder luxueus van aard. Toch raakte Brugge zijn naam als middeleeuwse handelsmetropool nooit kwijt.

Tot op heden hebben tientallen auteurs, elk vanuit hun interesse en achtergrond, aandacht besteed aan deze middeleeuwse jaarmarkt en haar belang voor de ontwikkeling van Brugge. In alle publicaties waarin de jaarmarkt aan bod komt, lijkt het echter alsof ze omstreeks 1500 volledig verdwenen was. Voor het eerst wordt het spoor van de nieuwe jaarmarkt gevolgd. Na een korte terugblik op de ontstaansgeschiedenis van de jaarmarkt wordt in de publicatie heel wat aandacht besteed aan de verschillende verschijningsvormen van de foor. Zo ontwikkelde ze zich in de 19de eeuw van een economisch gegeven naar een kleine wereldtentoonstelling waar nieuwe uitvindingen en ontdekkingen werden voorgesteld. Na het interbellum nam de foor haar definitieve gedaante van amusementskermis aan. Het boek probeert de Meifoor zo goed mogelijk te reconstrueren doorheen de geschiedenis; de lezer krijgt niet enkel een volledig beeld van de foorpleinen, af en toe wordt hem ook een blik achter de schermen gegund. Waar nodig wordt ingezoemd op de komst of het verdwijnen van bepaalde attracties.

Uniek aan dit boek is dat het zich niet beperkt tot plaatselijke geschiedschrijving, maar dat het een verhaal vertelt dat voor heel wat Vlaamse steden en gemeentes geldt. Precies door de lokale grenzen te verlaten gaat het boek dieper in op een Vlaams feest dat nog steeds deel uitmaakt van onze socio-culturele identiteit. Vaak is

de kermis niet minder dan een spiegel van het Vlaamse volksleven. Economische en sociale breuklijnen in de maatschappij kwamen steevast overeen met het foorbezoek van de bevolking.

Tegelijk probeert de publicatie het speciale karakter van de kermis weer te geven. Zo wordt niet enkel heel wat aandacht besteed aan de organisatie van dit feest, maar maakt het boek duidelijk wat de betekenis van de Meifoor was en is voor Bruggelingen en mensen uit de omgeving enerzijds, en de forains anderzijds. Zo wordt een speciaal hoofdstuk gewijd aan de verhalen van forains, Bruggelingen en marktmeesters.

Het was nodig om aan het begin van de 21ste eeuw een boek over de Meifoor uit te geven. Voor heel wat Bruggelingen en mensen uit de provincie vormde de meifoor een speciale gebeurtenis. Aan het bezoek waren heel wat gebruiken (denken we maar aan het uitdelen van pandspekken) verbonden. Sommige van deze gebruiken zijn reeds uit het dagelijkse leven verdwenen; indien ze nu niet werden vastgelegd voor het nageslacht, dreigden ze eveneens te verdwijnen uit het geheugen.

Danny Vanlooche

Bestellen kan bij Gevaert Graphics nv, Hille 105, 8750 Zwevezele (tel. 051/61.13.13) - uitgeverijgevaert@gevaertgraphics.be of in de betere boekhandel à 39,50 euro.

Alledaags is niet gewoon. Reflecties over volkscultuur en samenleven

Volkscultuur leeft! Dat blijkt duidelijk uit de campagne Actuele Volkscultuur die de Koning Boudewijnstichting in 2000-2001 organiseerde. Met deze campagne ondersteunde de Stichting vernieuwende initiatieven binnen de volkscultuur. Deze campagne was echter veel meer. Er werd meteen ook een onderzoek georganiseerd naar de maatschappelijke meerwaarde en betekenis van dergelijke vernieuwende initiatieven. Dit onderzoek resulteerde in de publicatie 'Alledaags is niet gewoon. Reflecties over volkscultuur en samenleven'. Naast het rapport van dit onderzoek, bevat het boek ook een aantal essays waarin diverse deskundigen, elk vanuit een eigen visie, het volksculturele veld beschrijven. De essays zijn enerzijds een reflectie op het onderzoeksrapport, anderzijds zijn deze essays ook een aanvulling waarbij elke medewerker het rapport toetst aan het eigen werkteerrein. Ook alle gesteunde initiatieven komen aan bod. Uit de besprekingen van de geselecteerde initiatieven en de essays blijkt de grote variatie en gelaagdheid van volkscultuur. Volkscultuur is duidelijk uitgegroeid tot een veelzijdige kijk op het alledaagse leven en concentreert zich ook op de actualiteit. Zowel musea, theatergezelschappen, buurtcomités, cultuurcentra en veel andere verenigingen komen aan bod. Ook de media waarmee de verschillende groeperingen en instellingen werken is heel divers; zowel film, muziek, multimedia, mondelinge geschiedenis als podiumkunsten komen aan bod. Wat onderwerpen en thematiek betreft, zijn de besproken projecten al even uiteenlopend; o.a. voetbal, mode en muziek komen aan bod. Het lezen van de geselecteerde projecten en de essays illustreert duidelijk hoe veelzijdig en boeiend actuele volkscultuur is.

Het boek is echter veel meer dan een kennismaking met al deze projecten. Het resultaat van het onderzoek wordt toegelicht en geanalyseerd, samen met de geselecteerde projecten. Het onderzoek impliceerde meteen ook een analyse van de plaats en de rol van de volkscultuur in de huidige samenleving. Het boek eindigt met een aantal krachtlijnen voor de toekomst waarbij de relevantie van volkscultuur centraal staat. Daarom is het boek een bijzonder interessante synthese voor iedereen die bij het veld betrokken is.

Gezien het succes van de campagne, werd parallel met het onderzoek een tweede campagne Actuele Volkscultuur gelanceerd door de Koning Boudewijnstichting. Meteen worden ook de 22 geselecteerde projecten voorgesteld.

Dit boek is een absolute must voor al wie geïnteresseerd is in volkscultuur en een zicht wil krijgen op de nieuwe tendensen die zich in het volksculturele veld afspelen.

Els Veraverbeke

Alledaags is niet gewoon. Reflecties over volkscultuur en samenleven. Brussel, Koning Boudewijnstichting, 2002.

Dit boek kan gratis besteld worden bij de Koning Boudewijnstichting.

<http://www.kbs-frb.be>

Het dialectenboek 7. *Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil.*

Het volgende lijkt abracadabra maar dat is het niet: *tètítatuuètè* (West-Vlaams), *nêênââûûôên* (Oost-Vlaams) en *sjoen sjink Sjang* (Limburgs), *kiek, kiek, een kacheltje op de diek* (Zeeuws), *se suuden en se wuuden, en se duusten niet* (Fries), *Ontje nich, ontje wòl, zo proaten ze op Westerwòl* (Gronings) en *Skèèndelse skooljong gòn mi skón skoewn nor skool* (Brabants).

In plaats van dialectische wartaal uit allerlei regio's zijn het stuk voor stuk allemaal zinnetje's die met elkaar gemeen hebben dat ze het dialect van 'anderen' karakteriseren en (vriendelijk) bespotten. Om dezelfde reden heten Utrechters *t-dieven* (wegval van de eind-t zoals in *Utrecht*) en worden Kortrijkzanen *ennebijters* genoemd (wegval van de eind-n).

Dat taalgebruikers daarin heel creatief zijn, blijkt uit de werkelijk grote hoeveelheid klankrimpjes, overdrijvingen en raadselachtige effecten die in *Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil* zijn verzameld. Auteurs uit alle provincies in Nederland en Vlaanderen analyseren de spotzinnetje's voor hun eigen regio vanuit diverse invalshoeken: vanuit de dialectverschillen die hun regio typeren, vanuit de mate van resistentie of vitaliteit van dialectkenmerken, vanuit de leefwereld en perceptie van de dialectspreker... Ze vormen bijzonder interessante graadmeters van het bewustzijn van dialectverschil en van de taalniveaus die dat bewustzijn domineren.

Aan taal herkend bevat ook de lezingen gehouden op de Zevende Nederlandse Dialectendag (Middelburg, 22 maart 2003). Dialectoloog prof. dr. J. Taeldeman bespreekt in zijn bijdrage *Aan uw taal heb ik u herkend. Over sjibboletvorming in de Nederlandse dialecten* de verschillende soorten spotzinnen en -rijmpjes die voorkomen in het Nederlandse taalgebied. Hij belicht ze uit diverse invalshoeken (wat wil de taalgebruiker ermee bereiken, hoe worden ze gevormd?) en hij bespreekt de kenmerken die aan de orde komen in dergelijke zinnetje's. Het artikel eindigt met de cruciale

vraag naar de 'taalkundige lering' die de studie van dergelijke spotzinnnetjes te bieden heeft.

Taalkunstenaar Driek van Wissen verwoordt in *Eer uw vader- en uw moedertaal* op prettig-ironiserende wijze zijn dubbelhartige houding tegenover het dialect en de standaardtaal en buigt zich over 'de kracht van het Algemeen Onbeschaafd Nederlands'.

Prof. dr. G. Rooijackers heeft het in *De folklore van het kleine verschil. Lokalisme tussen rivaliteit en stigma* over de rol van (inter)lokale tegenstellingen bij het zoeken naar de eigen, regionale identiteit en over het uitvergroten van eigenaardigheden en slechte eigenschappen van naburige dorpingen ter versterking van de samenhang binnen de eigen gemeenschap. Die eigenaardigheden vormen vaak de aanleiding tot het toekennen van spotnamen aan de inwoners van de buurdorpen.

Het boek wordt afgesloten met een geactualiseerde Wegwijzer naar publicaties en adressen voor geïnteresseerden in de Nederlandse dialecten.

Veronique De Tier

Het dialectenboek 7. Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil. (onder redactie van Veronique De Tier en Reinhild Vandekerckhove). Stichting Nederlandse Dialecten: Groesbeek 2003. ISBN 90-73869-07-2

Het boek is te bestellen bij de Stichting Nederlandse Dialecten en kost € 15 (+ 2,50 euro verzendingskosten): voor België: Beukendreef 11 – B - 9770 Kruishoutem - tel.: 09-264 40 79 - fax: 09-264 41 70; voor Nederland: Generaal Gavinstraat 344 – NL-6562 MR Groesbeek tel.: 024-361 59 98 - fax: 024-361 19 72 - e-mail: snd@mail.be

Sporend door het land

De trein heeft in de loop van de 19de eeuw verschillende plattelandsregio's helpen ontsluiten, vooral op plaatsen waar een station of fabrieken met een spooransluiting werden gebouwd. De verruimde blik op de wereld begon op het moment dat men het station binnenstapte. Wil nu dat de meeste stations ook nog eens op elkaar gelijken, zodat een verstrooide reiziger zeker het juiste gebouw zou weten te vinden. In het in 2001 gepubliceerde jubileumboek *Sporen in België* geeft Luc Verpoest een korte bijdrage over twee eeuwen stationarchitectuur. In een tussenstuk (pp. 416-419) brak Hugo De Bot een lans voor meer aandacht voor het fenomeen "klein stationneke". Wie een lacune aanklaagt, krijgt meestal ook de bal teruggespeeld. De Bot heeft daar gepast op gereageerd en een ruime collectie prentbriefkaarten met stationsafbeeldingen van heel België verzameld.

Met zijn fotoboek **Stationsarchitectuur in België**. Deel 1, 1835-1914 voorziet Hugo De Bot (Turnhout, Brepols, 2002; isbn 90 5622 048 9) dan ook in een duidelijke lacune. Over een aantal bijzondere 19de-eeuwse stationsontwerpen, zoals van Cluysenaar voor de lijn Dendre-et-Waes, is er natuurlijk al enige tijd interesse. Aangezien de Belgische staat de initiatiefnemer was in de spoorweguitbouw, dan de teugels vierde ten voordeel van het privé-initiatief en vervolgens na 1870 een grote overnamecampagne opzette, is het ook logisch dat er gestart wordt met uniforme stationstypes. In vele gevallen, met de lijn Dendre-et-Waes als de meest notoire uitzondering, investeerden de privé-lijnen niet veel in een specifieke stationsarchitectuur. De aanwezige modellen van de Staatsspoorwegen bleken in de meeste gevallen afdoende. Het bekijken van al die stations doorheen België is dan ook een aaneenschakeling van redelijk identieke beelden. De korte historische inleiding bij elke lijn en het foto-overzicht van de stations zijn zowel sterkte als zwaktepunt. Alle stations in beeld brengen, is (nog) niet gelukt. Ook duiding en huidige toestand zijn niet volledig. Op de lijn Dendermonde - Sint-Niklaas is immers niet alleen het station van Hamme bewaard gebleven, ook dat te Waasmunster is, weliswaar in

verbouwde toestand, nog aanwijsbaar. Deze aan te vullen lacunes beletten niet dat de typologiefreak hier zijn hart kan ophalen, terwijl de meer volkskundig of architectuurgeïnteresseerde er ook bruikbare elementen in kan terugvinden.

Milieuhinder

Industriële milieuhinder zou nu vooral negatief werken op de volksgezondheid door meer kankers te stimuleren. In de vroegere periodes was protest tegen industriële milieuhinder ook aanwezig. Op het einde van het Ancien Régime waren het vooral de stedelijke autoriteiten die de onmiddellijk waarneembare geurhinder probeerden in te dijken. Waar het begin van de Franse revolutie alle handel en wandel van ondernemers de totale vrijheid wou gunnen, bleek snel dat er toch enige vestigingscontrole noodzakelijk bleek. De eerste "hinderwet" van 1810 wou een basis leggen, en liet ook de nodige openingen voor latere aanvullingen, om de omgevingshinder de wind uit de zeilen te nemen. Het Koninklijk Besluit van 1824 bleef ook na september 1830 de basis voor alle verdere aanvullingen. Ontstaan uit de Franse wetgeving, erfenis die ook in Nederland, het Pruisisch Rijnland en Noord-Italië verder werkte, zijn de documenten die uit deze hinderwetgeving voortkomen, de dossiers de commodo et incommodo, een belangrijke bron om de 19de en 20ste nijverheidsgeschiedenis in België te reconstrueren, zowel van de grote als van de kleine nijverheid, op stads- of dorpsniveau. Ook bakkers dienden immers een aanvraag in te dienen wanneer ze een nieuwe broodoven wensten in gebruik te nemen. Het boek van Verbruggen focust zich na een degelijke inleiding verder op de milieuhinder in het 19de eeuwse Gent. Hierbij wordt verder gefocust op de chemische nijverheid, de 19de eeuwse nieuwe industrie bij uitstek die openbare gezondheid en overheid regelmatig voor problemen stelde. De vrijheid van ondernemen en de werkgelegenheid wogen meestal niet op tegen de dikwijls niet goed ingeschatte en vooral onbegrepen want nieuwe milieu-implicaties van de nieuwe productieprocédés. Ondanks de Gentse en chemische focus is **De stank bederft onze eetwaren. De reacties op industriële milieuhinder in het 19de-eeuwse Gent** (Gent,

Academia Press, 2002; isbn 90 382 0423 X) van Christophe Verbruggen een standaardwerk voor elkeen die voor zijn eigen gemeente dezelfde oefening wil maken. Naast de technologische componenten is een niet onbelangrijk element immers de perceptie, met andere woorden de denkbeelden van de omwonenden om vooral tegen een bepaalde nijverheid als buur te zijn.

De Grote Oorlog

Wanneer de Duitse militaire pletwals in augustus 1914 zijn frustraties ook op de burgerbevolking afreageert, groeit de schrik bij de burgerbevolking wanneer de veelal Beierse troepen verder oprukken. De val van Antwerpen veroorzaakte de leegloop van de stad naar het nabije, neutrale Nederland. Ook verder in Oost- en West-Vlaanderen trokken steeds grotere groepen burgers naar Zeeuws-Vlaanderen. Na enkele weken trokken evenwel velen terug naar hun huis. Toch bleven een kleine 200.000 Belgen, zowel een grote groep militairen als burgers, als oorlogsvluchteling in Nederland, anderen trokken naar Frankrijk of Engeland. Enkelen zochten het nog verder. De Nederlandse connectie is evenwel de grootste. Het aantal sporen dat er nog te vinden is, is veelal beperkt tot enkele straat- of plaatsnamen. Het belangrijkste monument dat herinnert aan de Belgische vluchtelingen is het Belgenmonument, door Belgen zelf gebouwd, bij de Stichtse Rotonde in Amersfoort, terwijl in Ede en 's-Hertogenbosch een gedenkplaat te vinden is op de plaats waar het vluchtelingenkamp stond. Kerkhofbloemen zijn terug te vinden in Heerlen, in Harderwijk, in Nunspeet en in Gouda. In haar boek **Oorlogsgasten. Vluchtelingen en krijsgesvangenen in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog** (Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 2000; isbn 90 288 1426 4) geeft Evelyn De Roodt veel aandacht aan de internering van buitenlandse militairen in Nederland (ook Britten, Duitsers en Fransen). Waar de militairen per definitie door het neutrale Nederland tot het einde van de oorlog dienden geïnterneerd te worden, stelde de grote vloed burgervluchtelingen een groot probleem. Er werd dan ook geprobeerd om de burgervluchtelingen terug te laten gaan. Velen gingen na enkele weken ook graag terug naar hun vertrouw-

de dorp. Diegenen die bleven werden samengebracht in vluchtelingenkampen. Reilen en zeilen van de twee soorten gemeenschappen (met de bijzondere erewoordprocedure voor officieren) wordt in deze eerste degelijke synthese gebundeld.

De Nederlandse aandacht voor de Grote Oorlog focust zich op onderzoeksvlak niet alleen op de militaire en burgervluchtelingen, maar ook op de door de oorlog ontstane "collateral damage". In **Plotseling een vreselijke knal. Bommen en mijnen treffen neutraal Nederland (1914-1918)** (Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 2001; isbn 90 288 2690 4) wordt door Hans van Lith niet alleen stilgestaan bij de elektrische draad, maar vooral bij die oorlogsschade veroorzaakt door Britse en Duitse luchtschepen en vliegtuigen. Een aantal Britse raids op Duitse stellingen liepen vooral naar 1918 toe, wanneer bommenwerpers als een meer gespecialiseerd luchtmacht-onderdeel meer worden ingezet, doelen in West- en Oost-Vlaanderen misten en hun bommen op vooral Zeeuws-Vlaamse of Zeelandse dorpen dropten. Verkenningsvluchten van Britse (blijkbaar nooit van Belgische) en Duitse vliegtuigen doorkruisten geregeld het Zeeuws-Vlaamse luchtruim (kaart p. 221). Een aantal Duitse luchtaanvallen tijdens het geallieerd herfstoffensief van 1918 op Vlaamse grensdorpen werd vanuit Nederland ook beter geobserveerd dan in de Belgische oorlogszone (p. 214-215). Het lokaal gebeuren en de inherente problemen bij deze missers of laten vallen van ballast om aan jachtvliegtuigen te proberen ontkomen, mist wel enige extra duiding over de luchtoorlog aan het front in Vlaanderen (cf. R. Jackson, *Air War Flanders - 1918*. (Shrewsbury, Airlife, 1998). Aanvullend natuurlijk ook aandacht voor de gevolgen van de maritieme strijd en vooral over de gevolgen van mijnen voor de Nederlandse visserij-, handels- en oorlogsvloot. De reactie van de Britse en Duitse overheden op de vergissingen van hun piloten wordt ook behandeld. Als randgegeven in het oorlogsgebeuren aan het Westelijk Front is dit werk, zeker door de nadrukkelijke betrokkenheid van de Zeeuws-Vlaamse grensdorpen, een interessante detailinvulling. De iconografische rijkdom van beide boeken biedt uiteraard ook een extra meerwaarde. Die meerwaarde geeft aan dat de taak van beeldredacteur niet te onderschatten is en extra

aandacht verdient. Een voorbeeld is de foto van Gotha-bommenwerpers (p. 121), met als bijschrift “parade-opstelling van Duitse Gotha-bommenwerpers op een vliegveld in het westen”, waar de Gotha G IV-formatie gekiekt werden op het vliegveld van Gontrode en behoorden tot Kagohl 3 (Kampfgeschwader der Obersten Heeresleitung). Technisch detail, natuurlijk, maar soms essentieel om verder te kunnen gebruiken.

Harry Van Royen

Scherp gehoord: beeldvorming in de dialecten over taal en mens dichtbij en verder weg

Veronique De Tier
Reinhild Vandekerckhove

Kent u spotrijmpjes als *Kiek, kiek, een kacheltje op de diek, Mie a ka / Mie a bra ka en sjoen sjink Sjang* of vraagt u zich af waarom de inwoners van Kortrijk *ennebijters* of *letterfretters* genoemd worden? Dit type spotzinnen en spotnamen was het onderwerp van de zevende Nederlandse Dialectendag die op 22 maart 2003 in Middelburg plaatsvond.

Zo'n tweejaarlijkse dialectendag heeft een vast stramien. In het ochtendgedeelte komen een aantal sprekers vertellen over het thema zelf en over hun relatie met het dialect. Dit jaar waren prof.dr. J. Taeldeman en prof. Dr. G. Rooijackers de gastsprekers, met als talig intermezzo de Groningse taalkunstenaar Driek van Wissen, die achter de schermen meewerkt aan Tien voor Taal.

Dat zo'n dialectendag een vast item wordt op de agenda van dialectliefhebbers bleek weer uit de goedgevulde zaal in de Stadsschouwburg. Meer dan 300 mensen hadden zich vooraf ingeschreven. Drs. W.T. van Gelder, commissaris van de Koningin in Zeeland opende de dag.

Met veel belangstelling luisterde het publiek naar het verhaal van prof. dr. J. Taeldeman over de verschillende soorten spotzinnen en -rijmpjes die voorkomen in het Nederlandse taalgebied. Hij belichtte deze zinnestjes uit diverse invalshoeken (wat wil de taalgebruiker ermee bereiken, hoe worden ze gevormd?) en hij besprak een aantal opvallende kenmerken die aan de orde komen in dergelijke zinnestjes.

Dialectvariatie is iets wat mensen altijd gefascineerd heeft: taalgebruikers weten immers dat een paar kilometer verder weg een ander dialect wordt gesproken, dat afwijkt van de eigen taal. Vooral de uitspraak van andersklinkende klanken en bijzondere woorden blijft gemakkelijk in het geheugen hangen. Al heel lang vindt precies dat soort kenmerken hun weg in zinnestjes waarmee de dialectspreker naburige dialecten of dialecten uit andere regio's karakteri-

seert en (vriendelijk) bespot. Dat ze voor een buitenstaander onverstaaanbaar zijn, vergroot alleen maar het humoristische en ook raadselachtige effect. Denken we maar aan het West-Vlaamse *tettitatuute* (het is tijd dat het uit is) of het Brabantse *Mie a ka / Mie a bra ka* (Mie had het koud, Mie had het zeer koud).

Soms vinden we die spotlust i.v.m. het taalgebruik ook terug in bijnamen die aan de inwoners van andere gemeenten gegeven worden. In Limburg worden de inwoners van Groot-Gelmen *genannen* genoemd naar de groet *dag, genan* (dag, buur), de Kortrijkse spotnamen werden hierboven al genoemd: zij lieten vroeger de eind-neg weg (*ennebijters*) en laten nu nog de eind-t weg (*letterfretters*). Ook Frans-Vlaanderen heeft een aantal *enne-eters*.

Dergelijke spotzinnnetjes en bijnamen hebben al vroeg de aandacht getrokken van taal- en volkskundigen. Büld probeerde in 1939 te achterhalen of hij op basis van dergelijke spotzinnnetjes een dialectindeling van de Duitse dialecten kon maken. Prof. Weijnen bekeek later of die methode kon worden toegepast op Nederlands materiaal. In Vlaanderen verzamelde Jozef Cornelissen heel wat materiaal in 'Nederlandsche Volkshumor op stad en dorp, land en volk' (1928-1937). Deze uitingen bieden ons namelijk zicht op het bewustzijn van dialectverschil. Het zijn geen betrouwbare meetinstrumenten om dialectgebieden van elkaar te onderscheiden en een wetenschappelijk verantwoorde dialectindeling te maken, maar in vele gevallen getuigen ze toch van een bijzonder waarnemingsvermogen. De dialectspreker is in staat dialectverschillen te karakteriseren en te lokaliseren.

In de bedoelde zinnnetjes en rijmpjes vinden we vooral uitspraak-eigenaardigheden terug, zo blijkt uit wat in heel Nederland en Vlaanderen verzameld is d.m.v. allerlei enquêtes. Ook melodie en tempo zijn er een onderdeel van. Voor niet-Limburgers is het zangerige van bepaalde Limburgse dialecten een meer dan bekend en vaak nagebootst kenmerk. Ook de Limburgse uitspraak van de *sch* komt geregeld aan bod, zoals in *sjoen sjink Sjang* (mooie ham, Jan) of *sjoèn sjoon Sjang* (mooie schoenen, Jan). In de buurt van Eeklo wordt het gebruik van de glottisslag bespot met in *Ie'eloo ba'ng ze spe'ng die re'ng en an de za'ng blijven pla'ng* (in Eeklo bakken ze spekken die rekken en aan de zakken blijven plakken).

Het West-Vlaamse zinnetje *'t e 'n rute uut 't uus en o 't rint 't rint trin* (er is een ruit uit het huis en als het regent dan regent het erin) is in heel Vlaanderen bekend. Spot met de uitspraak van de Nederlandse ui komt onder andere voor in het Pajottenland met *ba ons tais da emme ze daiven en dé daiven dé raiven dat de plaimen in de geburen staiven* (bij ons thuis hebben ze duiven en de duiven die ruiven dat de pluimen in de geburen stuiven). Ook de uitspraak van de aa is een geliefkoosd onderwerp zoals te horen is in *in Wuiver sluige ze me de kuiten oep tuifel dat de gluizen duiveren* (in Onze-Lieve-Vrouw-Waver slaan ze met de kaarten op tafel zodat de glazen daveren) en in het bekende Mechelse zinnetje *daar staat alle zaterdagen veel water in de straten van aan de statie tot aan 't seminarie*.

Bekend zijn ook de zinnetjes waarmee men lacht met ontrondingen zoals in *aan de mieren hangen griene blaffetieren* (aan de muren hangen groene blaffeturen) uit Rumst of *Tier zet z'n schip in 't schier tgen de mier* (Tuur zet zijn schop in de schuur tegen de muur) uit Heist-op-den-Berg.

Iets wat zelden aan de aandacht lijkt te ontsnappen, is het weglaten of toevoegen van klanken. *Eur vin ga mei zinnen on no de pos achter gel* (haar vent gaat met zijn hond naar de post om geld) is een typisch Kortrijks zinnetje. In *ne kûilââûûôên* (een hoop oude hoge hoeden) wordt het weglaten van de -g- en de -d- door Oost-Vlamingen gehegeld. Het wegvallen van de r vormt het mikpunt in het Leuvense *den drèè rèè dèè de vèèdèè derrendèè dèè* (den Dré reed door de voordeur door en door door). Ook de Kortrijkse spotnamen zijn hiervan een voorbeeld.

Sommige zinnetjes laten vooral taalcreativiteit zien: het spottende lijkt hierin naar de achtergrond verdrongen. Mooie voorbeelden zijn het Brabantse *Pastapoeris! Pastapoera?*, dat niets meer betekent dan 'Past dat paar eens! Past dat paar jou?' en *etta lam oei? da lam et oei atta lam oei eei*, in het Nederlands te vertalen als 'Heeft dat lam hooi? Dat lam eet hooi als dat lam hooi heeft'. Ook Poperinge hoeft niet onder te doen met *Is dappier lattapang. Is dappof spietta-pier*. Het betekent 'Is de happe (= bijl) hier, laat de happe hangen. Is de happe (= de kop van de bijl) af, spiet (=vastzetten met een spie) de happe hier'.

Er zijn ook voorbeelden te vinden waarin dialectwoordenschat het mikpunt van spot is, zoals het Zeeuwse *kacheltje op de diek*, waarin *kachel* veulen betekent. Wie dat dialectwoord niet kent, denkt natuurlijk in de eerste plaats aan een verwarmingstoestel. Een Leuvens voorbeeld is *oele of eule* (kolen of olie), dat door buitenstaanders nauwelijks te interpreteren is.

Opvallend is dat grammaticale constructies en zaken die de woordbouw betreffen, zelden onderwerp zijn voor dergelijke spotzinnetjes, taalgebruikers zijn zich hier immers veel minder van bewust. Dat laatste is niet onbelangrijk. De genoemde zinnetjes, rijmpjes en bijnamen hebben een speels en volks karakter. Ze getuigen van de creativiteit van de taalgebruiker. Maar tegelijkertijd leggen ze op een fascinerende manier het bewustzijn van taal- en dialectverschillen bloot, zoals dat bij de doorsnee-taalgebruiker aanwezig is. En precies dat laatste draagt nog steeds de belangstelling van dialectwetenschappers weg. Meer informatie over dergelijke spotzinnetjes zijn te vinden in het zevende dialectenboek *Aan taal herkend. Het bewustzijn van dialectverschil* (voor meer informatie, zie de Signalen), dat op 22 maart werd gepresenteerd op de Zevende Dialectendag.

De tweede spreker, Driek van Wissen, demonstreerde op prettig-ironiserende wijze zijn dubbelhartige houding tegenover het dialect en de standaardtaal en had het over 'de kracht van het Algemeen Onbeschaafd Nederlands'.

Prof. dr. G. Rooijackers ten slotte had het over de rol van (inter)lokale tegenstellingen bij het zoeken naar de eigen, regionale identiteit en over het uitvergrooten van eigenaardigheden en slechte eigenschappen van naburige dorpelingen ter versterking van de samenhang binnen de eigen gemeenschap. Die eigenaardigheden vormen vaak de aanleiding tot het toekennen van spotnamen aan de inwoners van de buurdorpen.

In het namiddagdeelte was er voor elk wat wils. Het publiek kon kiezen uit een aantal workshops. Een kleine groep kreeg een rondleiding in het Zeeuws Documentatiecentrum dat documentatiematerialen verzamelt, beheert en documentatiematerialen toegankelijk maakt om datgene vast te leggen wat verloren dreigt te gaan. In de

workshop werd toegelicht welke materialen er verzameld worden over de Zeeuwse dialecten, hoe ze worden bewaard, welke informatie er over de Zeeuwse dialecten te vinden is, hoe ze klinken en welke dialectverschillen er optreden. Over dialectverschillen sprak ook dr. Jan Stroop: door het beluisteren van dialectopnamen uit verschillende regio's werd onderzocht welke specifieke kenmerken een rol spelen bij het herkennen van een dialect. Er werd ook aandacht besteed aan de verschillen tussen de algemene spreektaal in Vlaanderen en Nederland. De deelnemers kregen daarbij de kans hun eigen vaardigheden te testen en te demonstreren. Ook de Taalkamer uit het Huis van Alijn kwam aan bod in Middelburg. Dr. Jacques van Keymeulen demonstreerde er de fragmenten die ook in het museum te horen zijn. Hij vertelde het publiek wat de verschillen zijn tussen het Oost- en West-Vlaams, en liet de luisteraars ook kennismaken met de belangrijkste kenmerken van de drie grote dialectgroepen in Nederlandstalig België, Frans- en Zeeuws-Vlaanderen.

Het Vlaams Centrum voor Volkscultuur had het over orale geschiedenis in combinatie met dialectologie. Het gebruik van levensverhalen en mondelinge geschiedenis wint aan populariteit. Het verhaal van een dorp, stad of streek, de geschiedenis achter een organisatie, ... ze hebben met elkaar gemeen dat naast het raadplegen van schriftelijke of visuele bronnen, menselijk kapitaal belangrijker wordt als informatieleverancier. Marc Jacobs en Hilde Schoefs vertelden het publiek wat *oral history* inhoudt en vroegen zich af of kennis van het lokale dialect een vereiste is om gegevens te verzamelen. De workshop was bedoeld als korte inleiding op mondelinge geschiedenis en verduidelijkte de functie die dialecten daarbij spelen.

In de workshop over "Digitalisering en popularisering van een sprekend woordenboek" werd door Rinus Willemsen en Pau Heerschap (Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek) uitgelegd hoe men het Woordenboek der Zeeuwse dialecten (1964) heeft gedigitaliseerd en klaargemaakt voor de 21^e eeuw, wat het belang is van cd-roms voor dialectwoordenboeken en waarom toevoegingen zoals een Nederlandstalig trefwoordenregister, verhalen, oude afbeeldingen en actuele socio-economische gegevens belangrijk zijn.

In een laatste workshop kwam het Goeman-Taeldeman-Van Reenen-project aan bod. Het Meertens Instituut vervaardigde een cd-rom met een database met dialectgegevens van 620 plaatsen in Nederland en Vlaanderen. In de workshop toonde Boudewijn van den Berg hoe ook niet-professionele gebruikers met deze cd-rom aan de slag kunnen en hoe men met deze cd-rom vrij gemakkelijk kaarten kan maken op basis van de gegevens uit de database.

In de bovenzaal van de Stadsschouwburg stelden diverse heemkundekringen en dialectverenigingen uit het hele Nederlandse taalgebied hun activiteiten en publicaties voor. Het uitzonderlijke goede weer was vooral hier een spelbreker. De meeste mensen brachten slechts een kort bezoek aan de ruim twintig standhouders. Een deel van het publiek koos immers voor de zon. Wie zich had ingeschreven voor de rondleiding door Middelburg, kon alleen beamen dat Middelburg zich op zijn best liet zien op zo'n stralende dag.

Tijdens het middagprogramma kon men in de Stadsschouwburg ook rustig genieten van volks- en streektaalmuziek. In de foyer brachten de Zeeuws-Vlaamse groep Ambras en het Groningse trio Peter de Haan, Frank den Hollander en Alina Kiers afwisselend hun repertoire.

De zevende Nederlandse Dialectendag werd georganiseerd door de Stichting Nederlandse Dialecten, deze keer in samenwerking met het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw en de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. De provincie Zeeland, het VSB Fonds (werkgebied Zeeland), het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk zorgden voor financiële ondersteuning van de zevende Dialectendag.

Een goed gevulde zaal voor het ochtendprogramma van de zevende Nederlandse Dialectendag in Middelburg op 22 maart 2003. (Foto Henk Scholte)

Prof. dr. Gerard Rooijackers. (Foto Henk Scholte)

Prof. dr. Johan Taeldeman. (Foto Henk Scholte)

GENTSE HELDEN

Of de verkeerde geschiedenis van de geteisterde straten waar grote en kleine Gentse heldenverhalen hun plaats heroveren

Het Gentse Heldenteam

*'Het is een dappere vlo die zijn ontbijt
durft te eten op de lip van een leeuw.'*

(William Shakespeare)

Heeft jouw kanarie de postbode gered van de kwaadaardige hond van de burens? Is je moeder stiekem balletdanseres? Woont de broer van Rambo bij jou in de straat? Met deze oproep in buurtkrantjes, op radio en televisie begon in februari 2001 de zoektocht naar ongekende Gentse heldenverhalen. Een Gentse Helden-babbelbox reisde de verschillende Gentse wijken af. Meer dan 200 Gentse heldenverhalen werden in de loop van een jaar verzameld; verhalen van verschillende pluimage. Ontroerend, groots, berucht, twijfelachtig, of misschien volslagen verzonnen. Daarnaast werd eveneens een oproep verspreid voor deelname aan de Gentse heldenproductie. Een groot aantal inschrijvingen kwamen van bewoners van de negentiende-eeuwse gordel. Negen atelierwerkingen met kunstenaars en sociale begeleiders bogen zich gedurende maanden over deze inspirerende anekdotes. In november 2001 werd een scenario uitgewerkt op basis van de heldenverhalen en de heldenideeën. Het resultaat ... een wervelend spektakel. Dansers, zangers, drummers, circusartiesten, videomakers, acteurs, tekstschrijvers, schilders en kostuumontwerpers geven vorm aan Liza De Muile, Theofiel de Neuze en Dina. Ze ontmoeten een aantal helden uit het volk en worden geconfronteerd met een rare geschiedenis van Gent. In hun eenzaamheid en hun van nergens zijn, wordt Gent terug opgericht met een hele resem gangmakers. Dit alles wordt pittig gekruid met soepblokjes, beren en La Rossa, het slecht vel. In december 2001 werd ook de website gelanceerd waarop de verhalen verzameld werden. Het doel was tweërlei: verzamelen van nieuwe heldenverhalen en stimuleren van reacties op bestaande

verhalen. Bepaalde heldenverhalen worden immers opgeëist door verschillende helden! Er werd ook een heldenwandeling georganiseerd en een tentoonstelling 'Gentse helden en de architectuur van het verlangen' in de voormalig sites van Arbed. In juni 2002 vonden de voorstellingen 'Gentse helden' plaats. Het werd een boeiende ervaring voor 130 deelnemers, 17 kunstenaars, 4 begeleiders van de vzw Kunst in de Stad, 1200 toeschouwers en vele anderen. In oktober 2002 werd het Heldenboek officieel voorgesteld en werd er tevens een multimedia tentoonstelling over dit project georganiseerd in het Caemersklooster. Centraal staan de verzamelde verhalen en videofragmenten uit het spektakel. Een ideaal moment waarbij de deelnemers elkaar terug zien en herinneringen ophalen. Uit alle contacten met deelnemers blijkt dat Gentse helden een hoogtepunt in 2002 was. Voor iedereen was het project Gentse helden creatief en sociaal verrijkend, voor velen een aanzet om verder creatief te experimenteren en nieuwe uitdagingen aan te gaan. Het verhaal van de Gentse helden inspireerde ons team om opnieuw van start te gaan met het project 'de kleine golf' waarover u meer leest in het volgende nummer van 'Mensen en Dingen'.

De verhalen

'Het geloof in het idool vult een leegte in ons bestaan.
Het verrijkt ons, opent onze ogen en oren.'

Het materiaal dat gaandeweg binnenkwam bleek vrij omvangrijk en zeer verscheiden te zijn; verrassend veel mensen kwamen met 'iets' voor de dag. Dat 'iets' was zeer uiteenlopend, en ging van historische documenten en volledig uitgewerkte dossiers en familiechronieken, tot losse fragmenten en opmerkingen. Hoe divers het verzamelde materiaal ook mocht zijn, toch was er ook een duidelijke rode draad. De verhalen spelen zich voor een overgroot deel af in de onmiddellijke omgeving van de verteller of de persoon in kwestie treedt zelf als held op! De helden en iconen van de tijd waarin we leven, de grote voorbeelden kwamen tot onze verwondering slechts schaars en eerder onrechtstreeks aan bod. De heldenrol wordt eerder toegekend aan mensen uit de eigen omgeving, dan

aan mediabekende figuren. De grote thema's die onze tijd kleuren en bepalen; het multiculturele, de genotszucht, de lichaamscultuur, de ecologie etc, vinden we in beperkte mate terug in de verhalen over lokale figuren en organisaties. Zo krijgt een plaatselijke milieuorganisatie de heldenrol, lokale figuren worden geroemd om hun inzet voor een multiculturele samenleving.

De Gentse Helden catalogoog bundelt 200 heldenverhalen. Allemaal getuigen ze van de wijze waarop mensen een ideaalbeeld van de held invullen: volks, met veel glamour of ingetogenheid, als een idool of anoniem.

EEN NOG NIET GEPUBLICEERD VERHAAL

Een Links en rechts waarachtig interview met Maurice Beke
door: Armando Dios

Weinigen die er nog weet van hebben, maar in 1936 zond Gent één van haar zonen uit naar de Olympische Spelen die toen plaats vonden in het Duitse Berlijn. Het was de tijd dat ene Adolf Hitler en zijn aanhang furore maakte met een gedachtegoed dat bijna gans Europa voor jaren in zijn greep zou houden. Ofschoon wij ons aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog bevonden gingen de Spelen 'gewoon' door en namen er maar liefst 49 landen aan deel. De Verenigde Staten overwogen in eerste instantie nog wel de Spelen te boycotten maar lieten die gedachte snel varen. Ons land dacht nog niet aan het woord boycotten, wellicht omdat het maar wát blij was dat het kon uitpakken met een heuse, én vermaarde worstelaar : Maurice Beke.

Deze Gentse jongeman had in zijn stad en uren daarvan in de omtrek al een aardige reputatie opgebouwd als sympathieke vechtersbaas die zelfs, volgens de vele verhalen die over hem de ronde deden, ooit eens een beer zou hebben gevloerd.

Maurice is ondertussen ruim de tachtig voorbij en woont in een bejaardentehuis, net buiten zijn geliefde stad. Wij zochten hem op, gefascineerd als we waren door deze eigenzinnige krachtpatser... Een fascinatie die was begonnen toen we een foto van Beke in onze archieven hadden gevonden.

Precies dezelfde foto, maar dan uitvergroot, verwelkomde ons toen we zijn kamertje in het huis betraden. We troffen onze vergeten held aan, niet meer kaarsrecht maar toch trots rechtop, met een kleurrijk hemd met korte mouwen en een donkergrijze pantalon die hij speciaal voor deze gelegenheid had aangetrokken. Aan zijn knokige en onrustige handen zaten enkele ringen, waaronder een trouwring, en onder de tafel raakten zijn wollen pantoffels een fraai gekleurd vloerkleed. Maurice zat, zoals meestal in de vroege namiddag, aan een tafeltje bij het raam en nodigde ons vriendelijk uit te gaan zitten en samen met hem koffie te drinken. In het midden van de tafel viel ons, naast een fraaie blikken doos met koekjes, ook nog een sigarenkistje op. Daarin, op een knalrood fluweelachtig doekje gebed : zijn met trots behaalde en enige bronzen medaille.

“Gene krot, hé”, zei Maurice. “Nooit gepeinst dat ik met mijn vechten nog een medaille zou behalen. En zie ze daar nu eens liggen. Gewonnen tijden de Olympische Spelen. Maar geen kat die zich dat nog rappelleert. Allez, zuust gulder nog.”

Maurice is duidelijk nog vlot ter taal, de tijd heeft nauwelijks vat gehad op zijn welsprekendheid. Fysiek is hij echter niet meer de gespierde knaap van weleer.

“Past op, hé”, zei Maurice : “Als ’t moet hef ik u nog gemakkelijk van de grond... Tja, ne mens wordt ouder hé, ge komt daar zelf ook nog wel eens achter...” Zijn glimlach breed, het spiksplinternieuwe gebit ons haast verblindend.

We schenken onszelf, én Maurice natuurlijk, wat koffie in en vragen hem eens goed naar zijn medaille te mogen kijken. “’t Zal wel zijn da”, en ondertussen rolt hij zich onhandig een sigaretje. “Maar er voorzichtig mee zijn, hé, ik heb er zo maar één! En ik heb ze dan nog gekregen van Hitler ook... In ’36 kwam diene kadee zuust an de macht. Hij liet zelfs speciaal voor de Spelen een stadion bouwen. Hij moest en hij zou het grootste en het schoonste hebben wat er in dienen tijd te vinden was. Als da gene dikkenek was...” Hij lachte om zijn eigen opmerking, tikte met zijn sigaretje op tafel en zei voor hij er de vlam in stak: “Pas op, mij gaat ge hier niet horen klagen, maar ik peins dat ge als zwarte atleet weinig goesting had om feest te vieren. Al hadt ge goede prestaties neergezet. Ge moet weten dat ge als zwarte natuurlijk wel je medaille kreeg, ’t zoe er da nog aan

mankeren zeg, maar nooit uit d'handen van dienen Hitler zelf. Die vond die gasten te min om nog maar een hand te geven en proficiat te wensen. Ge zaagt dat ook schoon tijdens de uitreiking van de medaillies. Diegene die zilver gewonnen had, da was ook een zwarte, en hij kreeg zijn medaille in een dooske, zonder handdruk. Nietepiete! Dat moet wreed geweest zijn voor die mensen. Maar gelijk ik al zei, bij mij was dat dus niet zo.”

“Daar waren pertans nogal goeie sporters bij die mannen. Echte kraks. Lopers vooral. Gelijk diene Jesse Owens. Kende dienen nog? Die heeft, peins ik, niet alleen de honderd en de tweehonderd meter gewonnen, maar ook het verspringen. Diene ging nogal ne gank.” Terwijl Maurice verder vertelde keken wij geboeid de kamer rond. Het stond er vol kasten, allemaal volgestouwd met foto's van familie en vrienden. Ons viel het op dat er, behalve dan die medaille en die ene foto aan de muur, maar weinig zichtbare bewijzen waren van Maurice zijn Olympische prestaties.

“Wilde gij ne keer wat foto's van de Spelen zien misschienst”, vroeg onze praatgrage gastheer. Eindelijk. Hij liep fier rechtop, maar traag, en met de nodige geluiden die daar op zijn leeftijd nu eenmaal mee gepaard gaan. “Dan ga'k ons daar nog een dreupelke bij pakken ook, dat spoelt de kele”, en hij kwam terug met een oude schoendoos en een fles jonge jenever.

“Kijk, dat zijn hier de foto's van de opening. Gelijk ge ziet vlogen er ik weet niet hoeveel duiven boven onze kop. Ik weet nog dat ik schrik had dat er één van die beesten op mijne kop zoe schijten. En dat hier is de Zeppelin. 't Was goed were, augustus, en uit de luidsprekers kwam er van diene bombastische muziek. Elk land zond zijn atleten het stadion in met voor elke groep een grote vlag van hun land. Het was wel een beetje militaristisch want iedereen moest terzelfdertijd met zijn hoofd in de richting van de tribune draaien, waar ook Hitler zat, en die we moesten groeten. Je weet wel hé, met die fameuze rechterarm. Sommige landen, ik geloof dat Amerika daar ook bij was, hadden afgesproken diene groet niet te brengen. Enkel ulder huuft draaiden ze in zijn richting. Ik weet niet wat er zou gebeurd zijn als d'r ene van ons dat niet had gedaan. 'k Zoe hier neu nie gezeten hein, peins ik.”

Binnen enkele tellen lag het tafelblad bezaaid met tientallen zwart-wit foto's uit de glorie dagen van Maurice. De inhoud van de jeneverfles slonk zienderogen, en de loslippigheid van Maurice was niet meer te stuiten.

“Hier, herkende gij den dienen? Da benne kik. Ja, dan was ik nog veel jonger hé, en gespierder. In dien tijd was ik al ne wrede gast. Zu iene mee een grute muile maar een klein hertje. Ge weet toch dat ik nog met een beer heb gevochten, én gewonnen. Haha, ge moet gij nie al geloven wat ze vertellen.” Die tersluikse knipoog!

“Ge zegt dat ge iets doet rond Gentse helden? Awel, ik ga ulder ne keer ne foto tonen van een echte held. Hij komt wel nie uit Gent maar een held is hij zeker wel.”

Even later zagen we een foto van twee jongemannen : Maurice met zijn arm rond een andere jonge kerel. Alle twee houden fier hun glimlach in het vizier van de camera. “Dat is pas een held”, zegt Maurice ineens, overtuigend naar de foto wijzend. “Diene kadee verloor misschien wel zijne wedstrijd tegen mij, maar zeker niet zijn eer. Want ge moet weten dat hij eigenlijk een jood is. Allez, jood was, want hij is één van die zovelen die de concentratiekampen niet overleefd heeft.”

Er viel een stilte in de kamer. Maurice kreeg het zichtbaar moeilijk en sloeg een zoveelste keer een glaasje jenever achterover. “Ze hebben hem, samen met nog een hoop anderen, neergeschoten en in zo'n massagraf gesmeten. Pas als den oorlog gedaan was hebben ze hem en zijn medaillie teruggevonden. Hij had ze nog in zijn hand geklemd. Ik heb misschien tegen nen beer gevochten, maar hij moest het opnemen tegen de Führer. Dát is pas nen held. Allez, voor mij toch, in ieder geval. Nog een dreupelke?”

WEDSTRIJD: DOE MEE EN WIN HET GENTSE HELDEN-BOEK!!!

Lees bovenstaande tekst en geef het antwoord op volgende vraag:
In welke discipline deed Maurice Beke mee aan de Olympische Spelen in 1936?

Stuur het juiste antwoord (op een briefkaart) naar vzw Kunst in de Stad, Veldstraat 82, 9000 Gent

of zend een mailtje naar held@gent.be

De eerste vijf juiste inzendingen winnen een Gents Heldenboek. Alle andere deelnemers krijgen een Gentse heldenkrant, een niet te missen collectors-item dat in beperkte oplage werd gepubliceerd naar aanleiding van het heldenspektakel.

HET HELDENBOEK

Praktische informatie

Verkoopprijs: 12 euro

Verkooppunten:

- * Stadswinkel, Administratief Centrum, W Wilsonplein, 9000 Gent
Openingsuren: maandag tot vrijdag van 09.00u tot 17.00u/
woensdag tot 18.30u/ zaterdag van 09.00u tot 11.00u
- * Vzw Kunst in de Stad, Veldstraat 82, 9000 Gent, 09/269 84 85 -
09/269 84 87
Openingsuren: elke werkdag van 09.00u tot 12.00u en van 14.00u
tot 17.00u
- * Huis van Alijn, Kraanlei 65, 9000 Gent
Openingsuren: elke dag van 11.00u tot 17.00u, behalve op maan-
dag

Klooster voor 'bekeerde' hoeren en bedrogen meisjes te Gent (17de eeuw)

W.L. Braekman

Een verzameling anekdotes, historische aantekeningen en allerlei andere gegevens, getiteld *Verdrijf der Droefheijt* en wellicht samengebracht door een Gentse augustijn, bevat de hiernavolgende, heel zonderlinge aantekening. (1)

De huijsinghen achter de Steenstraete behooren toe aen de paters, Jesuiten alwaer eertijts in de selve gewoont hebben de nonnekens ofte bekeerde Sondaerressen, die al hoeren gheweest waeren, ende aldaer hun clooster hadden, de welcke daer niet wel levende, lietmen de selve uijsterven.

Wiens goederen de stadt aengetrocken hebbende, heeft men een deel vande selve ghegeven aen de paters Jesuiten, die dan [der]wart ghecommen waeren, ende een deel aen het bisdom van Gendt ter tijde vanden bisschop Triest.

En de reste is ghebleven aen de stadt van Gendt, met sulck een conditie als dat de stadt moet betaelen aen vier dochters die hoeren [gheweest sijn], ofse hun laeten bedrieghen hebben, aen elck moet gheven vijftwintich grooten tsiaers, om te worden nonnekens ofte om te leven nu een deughdelijck leven, ende dat voor so lanck sij commen te leven, waervan eenighe commende te sterven, men in hun plaetse andere stelt.

Dese dochters die willen nonnekens worden ofte andersints, die dese 25 gr. tsiaers willen proffytteren, moeten int collegie vander keuren compareren, ende daer bekennen dat sij hoeren hebben gheweest, ende haer hebben laeten bedrieghen, ende daer van attestatie moeten hebben, soo dat sij seer groote moete hebben om tselve te bekommen.

De "bekeerde prostituees" of Magdalenazusters waren vanaf het midden van de veertiende eeuw gevestigd bij de Grauwpoort op het einde van de Lange Steenstraat. Ze verdwenen er in 1589. Hun bezittingen werden overgenomen door de jezuïeten die ze – wellicht in de eerste helft van de achttiende eeuw – op hun beurt verkochten. Op die plaats werd dan het wezenhuis voor meisjes 'de

(1) U. Gent, hs. 1816, p. 55.

(2) M. De Bleecker, *Binnen de poorten van Gent* (s.l., 1999), p. 25, 157 en 184.

Rare kruisen?

Antoon Naert

Zo af en toe krijgen we één of ander volkskundig relict onder ogen dat onze verbeelding even op hol laat slaan. Nu we in dit nummer wat extra aandacht besteden aan het fenomeen van Halloween in Vlaanderen, lijkt ons ook de tijd rijp om onze lezers even wat hulp te vragen bij het interpreteren van het onderstaande kruisbeeld. Op het eerste gezicht lijkt het op één van de vele kruisen die ik thuis in mijn bezit heb, tot we de onderzijde van de kruisstam nader bekijken. Vliegt daar niet een heks voorbij op haar bezemsteel? Of laten wij ons werkelijk door onze verbeelding op sleeptouw nemen en moet dit iets anders voorstellen? Wat kan de betekenis zijn van dit gegeven? Mocht u nog dergelijke kruisen kennen of de betekenis van deze combinatie kunnen plaatsen, gelieve het ons en de andere lezers te laten weten.

Het oudste Sint-Maartenslied

Antoon Lowyck

Iemand vroeg mij onlangs naar het oudste Sint-Maartenslied. Voor zover mij bekend is dat het lied dat door de Zalige Jan van Leeuw of de goede broeder kok van Groenendaal op Sint-Maartensavond werd gezongen, naar aanleiding van een Maartensfeest dat door hem werd verzorgd. Het lijkt er op te wijzen dat in de periode waarin het werd opgetekend, de zeventiende eeuw, veeleer mispels dan wel wafels met de figuur van Martinus werden verbonden. De tekst gaat als volgt : “Heere Sinte Merten Heilich Sant, goede platte mispelen wassen, kyrie eleison, in u lant” (Raissius, Auctarium ad Sanctorum Belgii, Douai, 1626).

Aftelrijmpjes en liedjes uit Zonnebeke

Guido Vermeulen

1. Aftelrijmpje terwijl men streepjes zet

“Iepen, essen, olmenhout,
is er enen man zo stout
van het komen aan m’n hout?
‘k Wille wedden voor m’n hoed
dat er twintig stokskes staan!

Keizer Karel niet voldaan
twaalf en acht is twintig
Vriend en heeft ‘t niet wel
gedaan
‘t Gaan er eenendertig staan!”

2. Pianoliedje (Hierbij worden de noten la-sol-fa kruis gespeeld, dit zijn de zwarte toetsen)

“Zeven dozen voor ne frank
Blienkmarschant,
blienkmarschant
Zeven dozen voor ne frank
Blienkmarschant!”

3. Spreuk
“Hij/zij heeft een koekemoend-
je” (een manneke of vrouwtje
zonder tanden)

4. Klokkenliedje (Zo luidden de klokken van Staden, heel traag la sol fa bij een begrafenis)

“Bing-Bal-Long
Bing-Bal-Long
Metje is dood
Metje is dood
En ze ligt met heur gatje bloot!”

Het Huis van Alijn

HERCULES John Massis

'De sterkste man van de wereld' van 27 april tot 23 juni 2003

Naar aanleiding van het Erfgoedweekend, dat als jaarthema 'Reizen' heeft, duikt het Huis van Alijn in zijn kersvers verworven circuscollectie. De link spreekt uiteraard voor zich: circussen en circusartiesten reizen de wereld rond. Een van de Gentse volkshelden die in o.a. in circussen en op kermissen optrad, was John Massis. Op affiches lezen we 'de sterkste man van de wereld'.

Spectacular Hercules "John Massis", geboren als Willy Morbee (1940-1988), plooid en brak ijzer met zijn handen, trok locomotieven met zijn tanden. Hij trad op in reizende circussen, op kermissen en in tal van tv-manifestaties als 'de levende smidse', 'de jongste ijskoning', 'Hercules' en 'Superman'. In het Guinness Book of Records krijgt hij het epitheton "De sterkste man van Europa". Deze tentoonstelling brengt een eerbetoon aan deze opmerkelijke Gentse krachtpatser, ook wel de 'tandacrobaat' genaamd.

Deze tentoonstelling brengt een bijzonder artiest in beeld en biedt ons meteen ook een blik in de circustent en het circusleven van de jaren '60-'80.

Fantasmagoria, Stephen Sack Van 1 mei tot 8 juni 2003

In het kader van het Timefestival (1 tot 10 mei 2003) waarbij het centrale thema, 'de kunst van het sterven, de kunst van het leven' is, nodigde het Huis van Alijn een hedendaags kunstenaar uit. Unieke, tijdloze objecten tot leven wekken, dat is de passie van de Amerikaanse kunstenaar en fotograaf Stephen Sack. De inwerking van de tijd op de objecten in afleesbaar uit zijn fotografie. In het verleden fotografeerde hij close-ups van oude muntstukken, gar-

gouilles (gotische waterspuwers), grafschriften die door de tijd ver-
vaagd zijn, panoramische kaarten, uitwerpselen van vogels, lucifers,
de achterkant van kopergravures uit het Natuurhistorisch Museum
in Buffon. Zijn foto's laten de afbeelding loskomen van het object,
waardoor een 'zuiver' beeld ontstaat. Sack kiest steeds voor symbo-
lische, betekenisvolle beelden die iets moois vertellen over de men-
selijke fantasie.

Fantasmagoria, de tentoonstelling in het de kapel van het Huis van
Alijn is een weerslag van Sacks meest recente fascinatie: de tover-
lantaarn, een precinematografisch toestel dat bewegende beelden
projecteerde. Tot de komst van de cinema was de Laterna Magica
één van de grootste publiekstrekkers - en een ongeëvenaarde sensa-
tie. De beschilderde glasplaatjes toonden religieuze taferelen,
sprookjes, humoristische sketches, legendes, exotische landen,
rariteiten... kortom: een "encyclopedie van folklore". Sack gebruikt
de archieven van musea als een archeologische site voor zijn onder-
zoek. Overal ter wereld gaat hij op zoek naar de - nu zeer zeldzame
- glasplaatjes en fotografeert ze tegen een zwarte achtergrond. Op
die manier ontstaat een prentenkabinet van het collectief geheugen.
Voor de tentoonstelling in spitst Sack zich toe op glasplaten die op
een ludieke, angstaanjagende of gewoonweg verrassende manier de
dood in beeld brengen. Het resultaat is een reeks indrukwekkende
foto's op groot formaat.